Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Ove Brinch

HISTORISKE PORTRÆTTER

SET MED LÆGENS ØJNE

THANING & APPELS FORLAG
KØBENHAVN

Fig. 1. Henrik VIII.
Malet af Hans Holbein d. Yngre 1536.

OVE BRINCH

HISTORISKE PORTRÆTTER

set med lægens øjne

THANING & APPELS FORLAG

KØBENHAVN 1958

Copyright Ove Brinch

Billede paa Omslaget:
Henrik VIII
Malet af Holbein 1537

A. Backhausens Bogtrykkeri, Horsens

Indhold

Forord 7
Henrik VIII 11
Karl XII 34
Kong Hans 51
Erik XIV ... 70
Jeanne d'Arc 98
Corfitz Ulfeldt 112
Queen Anne 135
Richard III 143
Estrid, Svend Estridsøn,
Biskop Vilhelm og Biskop Asser ... 161
Litteraturhenvisninger 179

Forord

NAAR MAN som Læge har tilbragt mange Aars ledige Timer med at læse Bøger om historiske Emner, kan det ikke undgaas, at man Gang paa Gang bliver opmærksom paa, at visse historiske Personer har været syge, og at deres Sygdomme har paavirket eller direkte foraarsaget deres Handlinger, og at det ofte maa være vanskeligt for Historikerne at erkende og vurdere dette. Det er da forstaaeligt, at Lægen faar Interesse for Problemet og forsøger at trænge ind paa det.

Selv for den, der er vant til at beskæftige sig med historiske Personers Symptomer og Sygdomme, er det meget vanskeligt at arbejde med det foreliggende Materiale, der i Reglen indskrænker sig til egenhændige eller dikterede Breve, Dokumenter, Regnskaber, Forhandlinger, Rapporter og nedskrevne Beretninger om Samtaler samt i nogle Tilfælde et mere eller mindre omfattende Portrætmateriale. I Reglen savner man Resultatet af de sædvanlige kliniske Undersøgelser, man kender intet til vedkommendes Stemme, Tale, Gang, hans Blik og hele hans Væsen og Fremtræden. Man er desuden oftest afskaaret fra fyldestgørende Oplysninger om Tidspunktet for Sygdommens første Fremtræden og for dens følgende

Udvikling, om eventuelle Pavser i denne Udvikling, om tilsyneladende Helbredelse og senere Tilbagefald og om Følgerne af Lægernes ofte primitive og irrelevante Behandling. Opgaven maa da blive den at samle og gruppere de foreliggende Oplysninger, der ikke sjældent vil forekomme Lægfolk betydningsløse, vælge og vrage mellem væsentligt og uvæsentligt, naa frem til en eller flere Forklaringer paa Symptomerne og endelig forsøge at finde den Diagnose, der paa den mest tvangfri Maade tilfredsstiller Sandsynlighedens Krav. Kun sjældent er man i Stand til at bekræfte Diagnosen ved Undersøgelse af den paagældendes Skelet.

Saadanne Bestræbelser maa ikke opfattes som Lyst til at grave i kendte Folks Privatliv. De skyldes en Trang til at søge erkendelsesteoretisk Viden, at give en Forklaring paa den paagældende historiske Personligheds Handlinger og Reaktioner og desuden i adskillige Tilfælde at fritage vedkommende for Skyld i forbryderiske eller forræderiske Handlinger derved, at man paaviser en Sindslidelse hos ham og saaledes gør ham uansvarlig for sine Gerninger.

Denne lille Bog bringer nogle Exempler paa, hvorledes Læger har kunnet supplere Historikernes Arbejde paa en Maade, som disse ifølge Sagens Natur mangler Forudsætningerne for at anvende. For dem, der maatte ønske at arbejde videre med Stoffet, er der desuden anført de vigtigste Litteraturhenvisnin-

ger. Afsnittene om Henrik VIII, Queen Anne, Kong Hans, Corfitz Ulfeldt og tildels om Richard III er skrevet hovedsagelig paa Grundlag af egne Undersøgelser og Overvejelser. For de øvrige Afsnits Vedkommende er der i hvert enkelt Tilfælde angivet Navnet paa de Forfattere, paa hvis Undersøgelser Beretningen hviler. Jeg er Overlæge, Dr. med. Paul Reiter Tak skyldig for Raad og Vejledning med Hensyn til Bedømmelsen af Corfitz Ulfeldts Sindssygdom.

Bogen er paa ingen Maade skrevet alene for historisk interesserede Læger. Den er tværtimod tilrettelagt saaledes, at alle historisk interesserede Læsere uden specielle Forkundskaber let kan tilegne sig dens Indhold.

OVE BRINCH.

Henrik VIII

De engelske Historikeres Syn paa den store Tudorkonge er stærkt varierende og synes paavirket af deres Temperament og religiøse Overbevisning. Tilsyneladende har kun to af dem betragtet ham som en syg Mand: Chamberlin, der dog fortrød, at han havde omtalt ham som Syfilitiker og skrev en hel Bog for at modbevise dette (hvilket dog ikke lykkedes for ham), og Hilaire Bellock, der synes at have faaet sin Opfattelse fra en enkelt overfladisk Afhandling af MacLaurin, der stiller Diagnosen Syfilis. Lad os i den følgende korte Oversigt over hans Historie og hans Sygehistorie forsøge at finde et Grundlag for en Bedømmelse af, hvad han fejlede.

Han var Søn af Henrik VII, den første Konge af Tudor-Dynastiet, og Elizabeth af York. Paa begge Forældrenes Side var Slægten præget af Mord og Svig, Drab og Henrettelser, men næppe meget mere, end det var Tilfældet i andre Landes regerende og rivaliserende Dynastier i de Tider. 18 Aar gammel blev han Konge ved sin Fars Død i 1509 og i Juni samme Aar gift med Katharina af Aragonien. Dette var egentlig imod den kanoniske Lov, fordi hun tidligere havde været gift med hans ældre Bror Arthur, der var død et halvt Aar efter Bryllupet. Paven be-

vilgede imidlertid Dispensation fra Forbudet, og Ægteskabet kunde saaledes betragtes som fuldtud legalt.

Henrik var høj og kraftig, sund og stærk, velbegavet og charmerende; han havde faaet en god Uddannelse, talte flere Sprog, spillede paa Luth og Harpe og komponerede selv bl. a. Salmemelodier, der endnu anvendes i den engelske Gudstjeneste. Politisk var han snu og durkdreven; han forstod at anbringe sit lille engelske Kongerige med dets fire Millioner Indbyggere midt paa Vippen, saaledes at han ved snart at støtte den ene af Kontinentets Magtgrupper, snart den anden, kunde faa den storpolitiske Magtbalance til at skifte efter sit Behag. Han var litterært interesseret og stod i Brevveksling med Erasmus af Rotterdam. Han skrev en Bog mod Luther og proklamerede deri sig selv som Pavens og den katolske Kirkes mest trofaste Søn. Bogen blev overrakt Paven sammen med et skønsomt Udvalg af fornemme Titler, som Paven passende kunde belønne ham med. Den hellige Fader valgte blandt dem Titlen Troens Forsvarer, som Henrik bibeholdt ogsaa efter Bruddet med Pavestolen, skønt Forudsætningerne jo maatte siges at være bristet. Samtlige engelske Monarker efter ham har iøvrigt prydet sig med Titlen Defender of the Faith. Som rettroende Katolik hørte han Messe to Gange om Dagen og tre Gange paa Helligdagene. Han var en dygtig Rytter, Bryder og Fægter og elskede Fester og Fornøjelser. Han var den rigeste Fyrste

i hele Kristenheden, og alt Folket elskede »bluff King Hal«.

I Januar 1510 bragte Katharina en dødfødt Dreng til Verden. Det var 7½ Maaned efter Bryllupet og har vel været en for tidlig Fødsel. Et Aar derefter fødte hun igen en Dreng, der døde 52 Dage gammel. I 1513 var Kongen med sin Hær i Frankrig, hvor han opholdt sig fra Juni til Oktober. Under hans Fraværelse oplevede Dronningen igen en for tidlig Fødsel (eller aborterede).

I Januar 1514, tre Maaneder efter sin Hjemkomst fra Frankrig, fik Kongen en Hudsygdom, der varede et Par Maaneder; dens Udseende findes ikke nærmere beskrevet. Den vakte hos ham den mest levende Interesse for Lægekunsten – han experimenterede ivrigt med Fremstilling af Salver og lign. – og desuden en sand Rædsel for alle Sygdomme. Samtiden opfattede denne Hudsygdom som Kopper. I de talrige senere Beretninger findes imidlertid ingen Omtale af, at han skulde være koparret. Den venezianske Gesandt, der i 1529 sendte en indgaaende Beskrivelse af Kongens Ydre til Dogen, omtaler hans Ansigts store Skønhed uden at omtale Følgerne af en Koppesygdom. Forøvrigt var Kendskabet til Hudsygdommene dengang særdeles beskedent; man formaaede f. Ex. ikke at skelne mellem Mæslinger og Skarlagensfeber.

I Februar 1516 fødte Katharina endelig et levedyg-

tigt Barn, Datteren Mary, den senere regerende Dronning af England. I November 1518 fik hun en dødfødt Pige, og dermed ophørte hendes Svangerskaber. I 1526 ophørte Kongen at leve sammen med hende; Klimakteriet indtraadte to Aar senere.

I 1519 fødte Kongens Elskerinde ham en Søn, Henry Fitzroy, hvilket viste ham, at han kunde faa Sønner med en anden Kvinde end Katharina. Tronfølgen var et brændende Spørgsmaal, der ogsaa beskæftigede Højadelen til stor Foruroligelse for Kongen. Hertugen af Buckingham, der havde udtalt, at han var den nærmeste Arving til Tronen, blev henrettet for sine uforsigtige Ord.

I Foraaret 1527 fik Kongen for Alvor Anfægtelser over sit Ægteskab. Han havde rimeligvis længe følt, at Katharinas forgæves Svangerskaber maatte være et Tegn fra oven; han blev nu mere og mere overbevist om, at Ægteskabet med Broderens Enke var ulovligt, og at Gud straffede ham for hans Brøde ved at nægte ham en mandlig Tronarving.

I Sommeren samme Aar blev han dødeligt forelsket i den 19-aarige Hofdame Anne Boleyn, hvis Søster Mary tidligere havde været hans Elskerinde. Han sendte nu et Bud til Paven med Ansøgning om, at denne skulde erklære hans Ægteskab ugyldigt, fordi det stred mod den kanoniske Lov. Samtidig ansøgte han om Dispensation fra den samme Lovs Forbud mod sexuelt Samkvem med to Søstre, idet han agtede

at gifte sig med Anne. Han lod underhaanden Paven vide, at Katharina »led af visse Sygdomme, der trodsede al Lægekunst, hvorfor Kongen aldrig (mere) vilde leve sammen med hende som sin Hustru«.

Af mange Grunde trak Paven Sagen i Langdrag, der kom aldrig noget afgørende Svar paa Kongens Ansøgninger. I al denne Tid var Anne Boleyn standhaftig nok til at nægte ham sin Gunst. Først efter fem Aars forløb, da hun følte sig sikker paa, at Henrik vilde tage Sagen i sin egen Haand og forstøde Katharina, hengav hun sig til ham i August 1532. I Januar 1533 giftede de sig hemmeligt; hun havde da netop konstateret sin første Graviditet.

Kort Tid efter befalede Henrik Parlamentet at udstede en Lov, der forbød Appel til Pavestolen; han genoplivede desuden en gammel engelsk Lov, ifølge hvilken Paven ingen Magt havde over Landets indre Forhold. Parlamentet udnævnte ham dernæst til den engelske Kirkes Overhoved; denne Kirke skulde stadig betragtes som katolsk, men uafhængig af Pavens Myndighed. Den engelske Kirkes Primas, Ærkebiskop Cranmer, erklærede hans Ægteskab med Katharina ugyldigt, og Parlamentet vedtog en Lov, der alene gjorde Anne Boleyns Børn arveberettiget til Tronen. Mary Tudor maatte saaledes betragtes som Bastard.

Den 7. September 1533 fødte Anne en Pige, den senere Dronning Elizabeth I. Kongen havde naturligvis ventet en Søn, og hans Følelser for Anne køl-

nedes betydeligt. Et foregivet Svangerskab gjorde ikke Sagen bedre, og en Abort og en for tidlig Fødsel overbeviste ham om, at ogsaa Forbindelsen med Anne var imod Guds Vilje. Hans oprindelige Forelskelse i hende maatte skyldes Trolddom, og hun maatte ryddes af Vejen – saa han kunde gifte sig med en af hendes Hofdamer, den unge Jane Seymour. Han befalede sin Kansler Cromwell at finde paa Udveje, og denne rettede Anklage mod hende for Utroskab med ikke mindre end fem Mænd, deriblandt hendes egen Bror. Anklagen var rent Opspind, men Ærkebiskoppen erklærede Henriks Ægteskab med Anne Boleyn ugyldigt, og det lydige Parlament dømte hende og de fem anklagede til Døden; de henrettedes i Tower i Maj 1536.

Den madglade Konge var med Aarene blevet meget fed og led desuden af et Saar paa det ene Ben; dette Saar findes ikke nærmere beskrevet, men det fortælles, at det bestod Resten af hans Liv, og at det forvoldte ham ulidelige Smerter, naar det med Mellemrum lykkedes at faa det lægt; naar Saaret brød op igen, svandt Smerterne straks. Fra sit 37. Aar led han endvidere af periodevis optrædende stærk Hovedpine.

Da Kongens to Døtre nu var at betragte som Bastarder lige saa vel som hans uægte Søn, lod han Parlamentet vedtage en Lov, der bemyndigede ham til selv at udpege den retmæssige Arving til Tronen. Henry Fitzroy døde 17 Aar gammel af Tuberkulose, men halvandet Aar efter Bryllupet med Jane Seymour

Fig. 2. Henrik VIII.
Kopi af et Maleri af Holbein i Windsor Castle-Samlingen. 1537.

Fig. 3. Henrik VIII.
Sortkridt-Skitse af Holbein 1540. München-Samlingen.

fødte hun ham Sønnen Edward (VI), der fulgte sin Far paa Tronen. 12 Dage efter Fødslen døde Dronningen, formodentlig af Barselfeber.

I Januar 1540 giftede Kongen sig af politiske Grunde med Anna af Kleve, Datteren af en nordtysk protestantisk Hertug. Ægteskabet blev formidlet af Cromwell, men var i enhver Henseende mislykket. Faa Maaneder efter erklærede den engelske Kirke det for ugyldigt, fordi hun tidligere havde været trolovet med en anden. Henrik havde ganske vist ved Bryllupet svoret at ville leve med hende, til Døden skilte dem ad. Dette klarede han dog let ved at udtale, at det kun var Tungen, der havde svoret – Hjertet havde ikke været med i Eden, der derfor var uden Forbindende. Cromwell maatte bøde med Livet for sine daarlige Raad, mens Anna trak sig tilbage med et lettet Hjerte og en rundelig Apanage.

I August samme Aar giftede Henrik sig med en af hendes Hofdamer, den 17-aarige livlige og flirtende Katharine Howard. Han var nu blevet lunefuld, egoistisk, opfarende, herskesyg og umaadelig intolerant ikke mindst overfor dem, der ikke vilde anerkende ham som den engelske Kirkes Overhoved. De blev forfulgt og brændt i hundredevis, Protestanter, Katoliker og Anabaptister Side om Side paa Baalet. Med sine 49 Aar var han fed, forædt og fordrukken, med smaa ondskabsfulde, plirende Øjne i det opdunstede Ansigt og med det vædskende Saar paa Benet.

Af politiske og religiøse Grunde var Kongens Raadgivere Modstandere af Katharine Howard, og i November 1541 meddelte de Kongen, at hun havde kendt andre Mænd før ham og ogsaa efter Bryllupet. Fraadende af Raseri lod han Dronningen og alle, der var impliceret i Skandalen, henrette i Februar 1542.

Halvandet Aar efter giftede han sig med Katherine Parr, der var Enke for anden Gang, saa at ingen med nogen Ret kunde forvente Jomfruelighed hos hende. Den menneskekloge, milde og blide Dame klarede adskillige vanskelige Skær i deres Ægteskab og overlevede ham.

Med Aarene svigtede hans politiske Flair ham. I 1544 førte han Krig med Frankrig som Kejserens Forbundsfælle. Aftalen var, at Henrik VIII først skulde hjælpe Karl V med at tvinge Frankrig i Knæ, og derpaa skulde Kejseren hjælpe ham med at undertvinge de skotske Lorder. Henrik forudsaa ikke, hvad der uvægerligt maatte ske: saa snart Kejseren havde opnaaet, hvad han ønskede, sluttede han Separatfred med Frankrig og lod Henrik i Stikken i Skotland.

I sit sidste Aar var Kongen syg. Dels var han nu saa uformelig fed, at tre store Mænd kunde være i hans Vams, dels gik han saa daarligt, at han maatte bæres i Bærestol eller transporteres (formodentlig fra den ene Etage til den anden) i en »device«, der antages at have bestaaet af Tove, Taljer og Blokke. Desuden led han af Anfald, der ikke beskrives nærmere;

de benævnes »attacks«. Ind imellem var han fornuftig og klar, til andre Tider kunde han faa voldsomme Raserianfald, tilsyneladende ofte over Bagateller. Hans »attacks« tog til i Hyppighed, og flere Gange var de saa alvorlige, at man troede, han skulde dø af dem, men han kom sig igen. I December 1546 var han klar over, at han snart skulde dø, og han skrev da sit Testamente, der var præget af god Omtanke og Fornuft og af kloge Dispositioner, ikke mindst hvad angik Tronfølgen og det Regentskab, der skulde føre Regeringen for den mindreaarige Søn Edward. Endnu faa Uger før sin Død var han i Stand til at gribe ind med haard Haand mod et Komplot fra Højadelens Side. De sidste otte Dage laa han dog ubevægelig i sin Seng og kunde ikke spise eller drikke ved egen Hjælp. Om Eftermiddagen den 27. Januar 1547 blev han bevidstløs, og om Aftenen døde han.

*

Lad os først betragte Henrik VIII.s sjælelige Ejendommeligheder. Han var som ung charmerende og omgængelig og viste desuden et ikke ringe politisk Talent. Da han døde 57 Aar gammel, havde han i mange Aar været hidsig og opfarende, lunefuld og egoistisk, herskesyg og intolerant, og han havde vænnet sig til at indtage store Mængder af Mad og Øl, Vin og Spiritus. Han pralede gerne af sine Sejre, sine herkuliske Kræfter og sin politiske Magtstilling, men personlig var han frygtsom, maaske endog fejg, og

han deltog aldrig aktivt i Kampene paa Slagmarken. Man vil maaske undskylde hans Karakterforandring, der begyndte omkring hans 40. Aar, med den Modgang og Modstand, han havde mødt i Livet, især i sine Ægteskaber, men det maa ikke glemmes, at hans Modgang ofte skyldtes hans egne Dispositioner. Han regerede praktisk talt enevældigt, da Parlamentets eneste hævdvundne Privilegium laa i Bevilling af Skatter og Afgifter; paa alle andre Omraader var Parlamentet hans lydige Redskab og udstedte villigt de Love, han forelagde det, og dette benyttede han sig hensynsløst af.

For at føre sin Vilje igennem begik han i Aarenes Løb en Række Handlinger, der maa forekomme ulogiske og irrationelle. Exempelvis kan nævnes hans Adfærd, da han vilde gifte sig med Anne Boleyn. Han bad da Paven erklære den Dispensation ugyldig, der i sin Tid havde muliggjort hans Ægteskab med Katharina af Aragonien, samtidig med, at han bad om en ny Dispensation fra den samme Lov for at kunne ægte Anne Boleyn. At dette var ulogisk, er klart; det irrationelle laa i, at Paven paa dette Tidspunkt var Kejserens Fange i Engelsborg, og Kejseren var Katharinas Nevø, hvorfor det var højst usandsynligt, at Paven for at tækkes Kongen skulde opirre Kejseren.

En lige saa ulogisk og urimelig Handling begik han, da han vilde skille sig af med Anne Boleyn. An-

klagen for Utroskab var sandsynligvis uberettiget, men han lod den engelske Kirke erklære deres Ægteskab ugyldigt, fordi hun engang havde været trolovet med en anden. Naar Ægteskabet var ugyldigt, burde jo Anklagen for Ægteskabsbrud falde bort, men ikke desto mindre lod han Parlamentet dømme hende (og hendes formodede Medskyldige) til Døden for Utroskab.

Der kunde nævnes en Række lige saa ulogiske og urimelige Handlinger, men disse to er typiske for hans Reaktioner i Tilfælde, hvor han følte sig krænket, eller hvor han ikke kunde faa sin Vilje paa anden Maade.

Krænket følte han sig ofte, og mest naar man ikke vilde anerkende hans Stilling som Kirkens Overhoved. Han udtalte, at det var Gud selv, der havde givet ham denne Stilling, og de, der trodsede ham paa dette Punkt, blev skaanselsløst pint og brændt. Der kan her noteres en principiel Forskel fra Kontinentets Kætterbaal. Inkvisitionen lod Kætterne brænde, fordi de ikke vilde bekende sig til den katolske Tro og anerkende Paven. Henrik VIII lod Folk af alle Trosbekendelser brænde, fordi de ikke vilde anerkende ham selv som Kirkens Overhoved.

Til andre Tider kunde han offentligt græde af Rørelse over sin egen Godhed, Mildhed og Næstekærlighed og bede Folk være lige saa gode, milde og kærlige som han – samtidig med, at han bad dem und-

lade at diskutere religiøse Spørgsmaal paa Kroer og Ølstuer; hvis man mente, at en Præst eller en Biskop ikke havde den rette Tro, skulde man hellere sige det til ham selv, hvem Gud havde givet den øverste Myndighed i saadanne Sager.

De nævnte Exempler karakteriserer ham som en Psykopat af den pralende, fejge, brovtende, selvhævdende og selvforherligende Type med let gennemskueligt Hykleri, med afstumpet og gement Sjæleliv og med voldsom Egoisme og Forfængelighed som yderligere Kendetegn. At han desuden var kronisk Alkoholist er anført ovenfor. Hans Forfængelighed viser sig bl. a. i de Malerier, der endnu findes af ham. De præsenterer »the King's Majesty« med de velkendte abnormt brede Skuldre, i pragtfulde Dragter med svære Guldlænker om Halsen, og med skrævende Ben.

Adskillige Læger har beskrevet Henrik VIII.s Sygdomme og ment, at han havde Syfilis. Dette begrundes hovedsagelig med hans Saar paa Benet samt Katharinas Aborter og for tidlige Fødsler; en enkelt noterer ogsaa hans sjælelige Forvandling. Andre Læger har opponeret imod denne Opfattelse og hævdet, at han ikke havde Syfilis. De sidstnævntes Argumenter er imidlertid ikke overbevisende, og man faar det Indtryk, at de forsøger at befri den engelske Konge for Beskyldningen for at have lidt af en skændig Sygdom. Lad os i det følgende undersøge, om der i hans Sjæle-

liv findes Tegn paa de Forandringer, der karakteriserer den syfilitiske Infektion i dens saakaldte 3. Stadium.

Saadanne Patienter er ofte meget ødsle og træffer ufornuftige Dispositioner i deres Forretning eller i private Forhold. De viser desuden Tegn paa Højhedsvanvid, og til Slut bliver de sløve og forsømmelige. Denne Tilstand kaldes dementia paralytica eller generel Parese. Det skal dog bemærkes, at Sygdommens Forløb er underkastet store Variationer. Det store Flertal af Syfilitikere kommer aldrig i »3. Stadium«; de, der kommer saa vidt, kan midt i deres Elendighed opleve, at Sygdommens Udvikling standser for en kortere eller længere Tid, saa at man i gamle Dage mente, at den var helbredt. Først Undersøgelsen af Wassermanns Reaktion har vist, at dette ikke er Tilfældet.

Ødsel var Henrik VIII, men næppe mere end samtlige Monarker i andre Lande. Til de store Rigdomme, han arvede efter sin Far, kom de ca. 700 Klostre, hvis Godser og Kostbarheder han konfiskerede efter Bruddet med Paven. David Hume fortæller Historien om hans Proces mod Thomas à Kempi, som han stævnede for Retten under Anklage for Forræderi. Da den anklagede Helgen var død 300 Aar i Forvejen, forekommer det undskyldeligt, at han ikke gav Møde i Retten. For sin Udeblivelse dømtes han til at have sit umaadelig kostbare Helgenskrin forbrudt, og

derpaa konfiskerede Henrik det omgaaende. Historien kan vistnok ikke sikkert dokumenteres, men den passer godt ind i Billedet af Henrik VIII.s Sjæleliv og Graadighed. Han har haft meget at ødsle med, hvilket gør Sagen vanskeligere at bedømme; hans Ødselhed har dog næppe overskredet det sædvanlige og tilladelige paa den givne Baggrund.

Spørgsmaalet om Højhedsvanvid er mindst lige saa vanskeligt at besvare. Naar en almindelig Borger i vore Dage har Højhedsvanvid, viser han det f. Ex. ved at tro, at han er umaadelig rig, eller at han skal giftes med Kejserens Datter eller lign. Sagen maa stille sig helt anderledes for en enevældig Konge i 1500-Tallet. Hvis han skulde vise Tegn paa Højhedsvanvid, maatte det være ved at mene, at han var Kejser, Pave eller Gud selv. Andre fandtes ikke højere end han selv.

I talrige Breve og Dokumenter omtales Henriks »empire«, hans Trone kaldes hans »imperial see« og hans Krone hans »imperial crown«. Ordet imperial betød imidlertid paa Datidens engelsk ikke just kejserlig, men suveræn, uafhængig, selvstændig. Hans Planer gik ud paa at realisere sit formelle Arvekrav paa Frankrig og desuden lægge Irland og Skotland ind under sit Scepter, hvorved han vilde skabe sig et Rige, der nok kunde maale sig med den tyskromerske Kejsers. Han indbildte sig altsaa ikke fejlagtigt at være Kejser, men forsøgte at skabe sig et Kejserdøm-

me. Dette er saaledes ikke Tegn paa Højhedsvanvid, men paa et voldsomt Magtbegær.

Paa samme Maade troede han ikke fejlagtigt, at han var Pave. Han gjorde sig med Magt til den engelske Kirkes Overhoved, til dens Pave. Heller ikke dette kan derfor fortolkes som Højhedsvanvid.

Lidt anderledes stiller det sig med hans Forhold til Gud. Hans Udtalelser viser, at han mente sig bemyndiget af Gud selv til at være hans Stedfortræder i den engelske Kirke, og Luther har nok ramt Sømmet paa Hovedet, naar han siger: Der Junker Heinz meint, er ist Gott und kann alles machen! Her er maaske et Glimt af Højhedsvanvid, men paa Baggrund af Tidsalderen og Forholdene i de nordeuropæiske Lande efter Reformationen maa Glimtet dog kaldes svagt.

Der er imidlertid andre Egenskaber, der karakteriserer de sensyfilitiske Lidelser i Hjernen og Rygmarven. Saadanne Patienter har f. Ex. svært ved at holde Balancen og gaar og staar derfor ofte med skrævende Ben. De kan faa Lammelse af Musklerne i det øverste Øjenlaag, saa det hænger ned over Øjet. De er desuden tilbøjelige til at glemme vigtige Dispositioner kort efter, at de har truffet dem, og der findes i Henrik VIII.s Historie Episoder af denne Art. Saaledes havde Kansleren en Aften bagtalt Katherine Parr for ham og beskyldt hende for at have protestantiske Tendenser. Skummende af Raseri lod han straks udfærdige en Arrestordre mod hende, som han

underskrev, hvorefter han gik i Seng. Da han næste Dag i al Hyggelighed sad og snakkede med Dronningen i Haven, kom Kansleren med 40 Mand af Vagten for at arrestere hende. Henrik havde komplet glemt, hvad det drejede sig om, og da Kansleren hviskede til ham, at han kom for at fængsle hende, fik han paany et voldsomt Raserianfald og jog Kansleren paa Porten med en Regn af de voldsomste Skældsord. Ved en anden Lejlighed gav han skriftlig Ordre til at nedrive de franske Befæstninger ved Boulogne, samtidig med at han mundtlig gav Besked om at lade dem blive staaende.

Patienter med Hjernesyfilis af den klassiske Type røber sig endelig ofte ved deres Breve: de skrives uordentligt, nogle Ord glemmes, andre skrives to Gange, Indholdet er rodet og uordentligt og ofte helt uforstaaeligt. Et nærmere Studium af fire af Henrik VIII.s egenhændige Breve fra 1518, 1527, 1539 og 1544 viser imidlertid følgende: Det første og det sidste af disse Breve er smukt og ordentligt skrevet, og Indholdet er let forstaaeligt. De to mellemliggende Breve er derimod sjuskede og uordentlige, fulde af Overstregninger og Rettelser, og Indholdet er vanskeligt at tilegne sig, tildels ganske uforstaaeligt. Da det sidste af disse Breve er lige saa fornuftigt som det første, kan de to mellemliggende Breves Mangel paa Orden og Fornuft næppe tilskrives en kronisk Hjernelidelse, men snarere usædvanlig stærk Beruselse.

Hvis vi nu resumerer Henrik VIII.s Sygehistorie, ser vi, at han 22 Aar gammel efter sin Hjemkomst fra Frankrig havde en Hudsygdom, som næppe kan have været Kopper. Fra 37 Aars Alderen led han af periodevis stærk Hovedpine. Fra omkring sit 40. Aar bliver han mere og mere fed. Ca. 43 Aar gammel faar han et uhelbredeligt Saar paa det ene Ben. Det sidste halve eller hele Aar kan han ikke gaa, men maa bæres fra det ene Sted til det andet. I de sidste Maaneder har han dels voldsomme Raserianfald, dels visse »attacks«, som man frygtede vilde medføre Døden. I det sidste Aars Tid er han tilbøjelig til straks at glemme vigtige Beslutninger, han havde taget. I de sidste 17 Aar af hans Liv forvandles hans Karakter i Retning af tiltagende Egoisme, Selvforherligelse og Mangel paa Hemninger i personlige Anliggender, og denne Forvandling begynder et Par Aar før hans Saar paa Benet omtales for første Gang. I de sidste 11 Aar viser Malerierne ham staaende med skrævende Ben. Endelig maa man betænke Katharina af Aragoniens Aborter og for tidlige Fødsler.

Taget hver for sig er intet af disse Symptomer noget Bevis paa, at Henrik VIII har haft Syfilis. Hans Saar paa Benet kan have været foraarsaget af en Knoglemarvsbetændelse af anden Oprindelse. Hans Hudsygdom i 1514 kan have været en ganske uskyldig Lidelse. Hans Egoisme og Magtbegær, hans Hensynsløshed og Grusomhed kan være Udtryk for Psy-

kopati. Hans Vanskelighed ved at gaa kan skyldes kronisk Alkoholisme. De skrævende Ben paa Malerierne kan svare til, hvad Dyrepsykologerne kalder Imponerepositur. Hans »attacks« kan have været smaa Hjerneblødninger. Hans Raserianfald og Hovedpine kan være foraarsaget af Aareforkalkning i de smaa Hjernepulsaarer. Hans Glemsomhed kan skyldes Beruselse, og Katharinas forgæves Svangerskaber kan have haft helt andre Aarsager.

Paa dette Punkt, hvor den kritiske Vurdering af Symptomerne ikke fører til noget Standpunkt, faar man paa en hidtil overset Maade et Holdepunkt ved et nærmere Studium af Portrætterne af Henrik VIII. Kongen havde ansat Hans Holbein den Yngre som Portrætmaler ved Hoffet, og han malede flere Billeder af ham. Det eneste bevarede originale Holbein-Portræt af ham er imidlertid et, der var beregnet til at hænge i Whitehall. Det er malet i 1536 og viser Kongen i ¾ Profil med højre Side af Ansigtet vendt mod Iagttageren (Fig. 1). Man bemærker her, at Næsen er ganske normal. Fra 1537 findes et andet Portræt, malet af Holbein, det berømte Billede fra Windsor Castles Malerisamling (Fig. 2). Dette er imidlertid en Kopi af et Originalportræt af Holbein, som er forsvundet. Paa dette Billede, der er malet en face, ses tydeligt en Hævelse paa højre Side af Næsen; den har Form og Størrelse som en Mandel og er beliggende mellem Næsebenets underste Kant og Næsefløjen.

Kunsthistorien belærer os nu om, at der efter 1537 ikke eksisterer noget nyt Portræt af Henrik VIII; de følgende Billeder er alle Kopier af det forsvundne Originalportræt af Holbein fra 1537. Klædedragten og Omgivelserne varierer, men Ansigtet er direkte kopieret; paa nogle af Kopierne er Hævelsen paa Næsen synlig, paa andre har man undladt at vise den. Bortset herfra er Kopieringen slavisk gennemført: Ansigtstrækkene, Fordelingen af Lys og Skygge samt Ansigtsudtrykket er nøjagtig ens paa alle Billederne. Kunsthistorikerne mener, at Kongen var saa vel tilfreds med det nu tabte Originalportræt, at han fandt det overflødigt at sidde Model til nye Billeder, og derfor befalede han Malerne at kopiere Holbeins Billede, naar han ønskede at forære Adelsmænd, høje Prælater eller Korporationer et kongeligt Portræt.

Nu findes der imidlertid i München en Sortkridtskitse af Henrik VIII, tegnet af Holbein i 1540 (Fig. 3). Her finder man paa højre Side af Næsen en tydelig Fordybning paa det Sted, hvor Windsor-Castle-Billedet fra 1537 viste den mandelstore Hævelse. Endvidere findes der en Radering af Kongen, fremstillet i 1544 af Cornelys Matsys (Fig. 4). Paa dette Billede er Ansigtet uformeligt fedt, Øjnene er sammenknebne og skævende, og Udtrykket er lumsk og ondskabsfuldt og højst frastødende. Det mest paafaldende er dog Næsen. Paa dens højre Side ses nu en stor Fordybning paa det omtalte Sted, Næseryg-

gen er noget indsænket og forskudt til venstre, hvilket ses tydeligst paa Næseskillevæggen mellem Næseborene.

Endelig findes der et Miniatureportræt af Kongen, malet i hans personlige Salmebog i hans sidste Leveaar (Fig. 5). Majestæten ses her i fuld Opløsning. Skønt kun 57 Aar gammel ser han ud som en ældgammel Mand, med furet Pande og hvidt Haar. Billedet er malet i ¾ Profil, men det er den venstre Side af Ansigtet, der vender imod Iagttageren, saa man ikke ser den deforme Side af Næsen. Dette Portræt har Kongen formodentlig ladet male paa dette Sted, fordi det ikke gengav hans hæslige Ansigtstræk, fordi det kun var synligt for ham selv, saa længe han levede, og fordi det for Efterverdenen vilde vise ham som den fromme, kristne Konge, der spiller paa Harpe. Det ser ud, som om det højre Øjenlaag hænger længere ned over Øjet end det venstre, men dette *kan* skyldes en utilsigtet Penselføring fra Kunstnerens Side uden reelt Grundlag.

Deformeringen af Næsen maa efter dette betragtes som en Realitet, og den er efter al Sandsynlighed Aarsagen til, at Kongen ikke vilde lade male flere Originalportrætter. Eftertiden skulde kende ham som den imponerende Majestæt, ikke som en fed gammel Mand med en hæslig Næse. *Derfor* befalede han Malerne at kopiere Holbeins Portræt i adskillige Udgaver. Højst sandsynligt har han hverken set Sortkridt-

skitsen eller Raderingen; den forfængelige Monark vilde ellers sikkert have destrueret baade Skitsen og Pladen og ladet Kunstnerne føle sin Unaade.

Hvad angaar Aarsagen til Næselidelsen, kan man straks udelukke Følgerne af Vold. Et Slag eller et Stød paa dette Sted vilde nok bevirke en Hævelse som den paa Billedet fra 1537, men denne vilde i Løbet af kort Tid svinde helt eller næsten helt, og den vilde aldrig resultere i en paafølgende Indsænkning. En Hævelse, der i Løbet af nogle Aar forvandler sig til en Indsænkning og en svær Deformering af Næsen, kan heller ikke tænkes at skyldes en Svulst; den maa være foraarsaget af en kronisk Betændelsesproces, der efter en spontan Heling ender med en skrumpende Ardannelse. En saadan Udvikling er karakteristisk for de saakaldte Gummiknuder, der ofte optræder i det »3. Stadium« af Syfilis. Saadanne Gummiknuder findes ofte i Næseskillevæggen og vil da foraarsage »Sadelnæse«, naar Betændelsesprocessen først har ødelagt Vævene og derefter heler under skrumpende Ardannelse. Hos Henrik VIII har Gummiknuden ikke udviklet sig i Næseskillevæggen, men paa den højre Yderside af Næsen, og derved opstaar den beskrevne Deformitet. Den kan vanskeligt forklares paa anden Maade.

Hans Saar paa Benet omtales første Gang i 1537, samtidig med at hans Næselidelse begynder. Ogsaa dette Saar kan have været foraarsaget af en Gummi-

knude; saadanne Dannelser optræder ofte i Flertal. De er ganske vist ikke smertefulde, men hvis de sidder paa udsatte Steder, kan de blive læderet og inficeret udefra, og de kan i saa Fald gribe ind paa den underliggende Knogle og Knoglemarven. Herved opstaar der en Fistel, der skaffer Afløb fra Betændelsen i Marvhulen, og i samtidige Beskrivelser kaldes Saaret paa Benet netop en Fistel. Naar en saadan Fistel af en eller anden Grund lukkes, opstaar der stærke Smerter, saaledes som det netop beskrives for Henriks Vedkommende.

Naar man har erkendt dette, er man naaet til Diagnosen Syfilis. Men samtidig vil man se, at de andre Symptomer, som før har været tvivlsomme, nu tvangfrit falder indenfor Sygdomsbilledets Rammer og paa den smukkeste Maade fuldender Mosaikens Mønster: det uhelbredelige Saar paa Benet, Hudsygdommen i 1514, hans Besvær med at gaa, de skrævende Ben, der gav ham større Understøttelsesflade, hans »attacks«, hans Glemsomhed i det sidste Leveaar, hans Anfald af stærk Hovedpine og eventuelt det nedhængende Øjenlaag. Alle disse Symptomer forekommer ved Syfilis.

Det skal bemærkes, at der ikke findes sikre Tegn paa Syfilis hos Katharina af Aragonien, og at ingen af hans Børn synes at have lidt af medfødt Syfilis. Sandsynligvis er Henrik blevet smittet under sit Ophold ved Hæren i Frankrig i 1513, og hans Hudsyg-

Fig. 4. Henrik VIII.
Radering af Cornelys Matsys 1544.

Fig. 5. Henrik VIII.
Fra et Miniaturemaleri i Kongens private Salmebog ca. 1546 (ca. 55 Aar gammel).

dom i 1514 har i saa Fald været et Symptom paa Sygdommens »2. Stadium«. Før Hjemkomsten til England har han overstaaet det første meget smittefarlige syfilitiske Saar og har derved undgaaet at paaføre Katharina Smitten.

Samtidig med, at vi stiller Diagnosen Syfilis, maa vi tilføje, at der ikke findes Tegn paa, at han skulde have haft den Form for Hjernesyfilis, man kalder dementia paralytica (generel Parese). Han blev ikke sløv og forsømmelig paa det sidste – tværtimod. Han frembyder ingen sikre Tegn paa Højhedsvanvid, og hans sidste Brev og hans Testamente er højst fornuftigt affattede. Man maa snarere forestille sig, at den syfilitiske Infektion ikke har angrebet Hjernen paa de begrænsede Partier, der betinger Udviklingen af den sædvanlige dementia paralytica, men at den har paavirket Hjernen mere udbredt og alment. Derved forklares det, at hans medfødte psykopatiske Anlæg i hans senere Aar forvandlede hans Sjæleliv til det helt afstumpede og forgrovede.

Vi kan da fastslaa, at Henrik VIII led af Fedme, Psykopati, kronisk Alkoholisme samt Syfilis, der udviklede sig til det saakaldte 3. Stadium med deraf følgende Paavirkning af Hjernen og maaske af Rygmarven, og desuden Malaria, som man ved, at han erhvervede sig i 23 Aars Alderen. Hvilket altsammen maa tages i Betragtning, naar den berømte Tudorkonge stævnes for Historiens Domstol.

Karl XII

DEN UNGE svenske Heltekonge er Nordens eneste Bidrag til Verdenshistoriens Galleri af virkelig store Feltherrer; han nævnes paa Linje med Alexander, Caesar, Hannibal og Napoleon. Han var den femte, den sidste og den største af de svenske Konger fra Stormagtstiden.

Hans Mor var den danske Prinsesse Ulrikke Eleonora, og hans Far var Karl XI af Sverige; Slægten breder sig paa begge Forældres Side overalt i det hellige tyskromerske Riges Stamme af Kejsere, Konger og Fyrster og fortaber sig i en fjern Oldtid. Den lille Prins fødtes 1682 og blev, efter at have tilbragt sine første Leveaar i Barnekammeret, allerede i seks Aars Alderen sat til at lære Krigskunst og Humaniora. Allerede tre Aar efter var han i Stand til at besvare indviklede Spørgsmaal om Strategi, Taktik, Belejring og Forsvar af Fæstninger m. m. Forøvrigt var han en ganske normal Dreng, der i 14–15 Aars Alderen morede sig med Musik, Maskerade og Dans, og som heller ikke gik af Vejen for drabelige Svireture med paafølgende Rudeknusning hos Byens Borgere. Da hans Bedstemor bebrejdede ham alt dette, aflagde han frivilligt Løfte om aldrig mere at drikke Vin eller Spiritus, og dette Løfte holdt han. Han var dybt religiøs

og udviklede sig til allerede i sin tidlige Ungdom at leve efter strengt moralske Grundsætninger: han løj aldrig, han gik aldrig fra sit Ord, og han afholdt sig omhyggeligt fra alle Eventyr med Kvinder. Han udtalte tidligt, at han agtede at gifte sig, naar han var færdig med sine Krige, og indtil da vilde han leve kysk.

Hans Mangel paa Interesse for det andet Køn har naturligvis beskæftiget mange. En sund og stærk ung Mand, der er vel øvet i alskens Idræt og lever et Friluftsliv i Krig i 18 Aar, vil normalt skaffe sig amouröse Oplevelser i større eller mindre Antal. Hverken Hærens Menige eller dens Officerer holdt sig tilbage, og Mulighederne for at plukke Blomsterne ved Vejkanten har givetvis været store og mange, men Kongen faldt aldrig for nogen Fristelse. August den Stærkes ynkelige Forsøg paa at faa Karl XII i Tale med Aurora von Königsmark som erotisk Mellemled var derfor paa Forhaand dømt til at mislykkes. Kurfyrste-Kongen anvendte et Middel, som han vidste, at han selv vilde være faldet for, og i sin Mangel paa psykologisk Sans forstod han ikke, at hvis Karl XII endelig skulde forføres, skulde det i alt Fald ikke være af en af Augusts utallige afdankede Elskerinder.

Der er absolut intet, der tyder paa, at han har været sexuelt interesseret i sit eget Køn, noget saadant vilde ikke kunne være blevet skjult. Han var meget begejstret for »Lilleprinsen«, der tilbragte længere

Tid ved hans Hær; det var den 14-aarige Prins Maximilian af Würtemberg, der blev sendt til ham for at lære Krigskunst. Men denne Begejstring er fuldt forklarlig som en naturlig Glæde over at have en rask, velbegavet, frisk og dristig Dreng hos sig i Felten, og der hviler absolut intet odiøst Skær over deres Forhold. Forklaringen paa Kongens Mangel paa Interesse for Kvinder maa da søges i hans høje etiske og moralske Synspunkter, formodentlig ogsaa i en ringe udviklet Sexualkomponent paa organisk Basis, hvilket sidste vel har understøttet de første i ikke ringe Grad.

Iøvrigt var Karl XII sund og stærk. Han var høj og langbenet, slank og senet, med maskuline Ansigtstræk og stærkt flejnskallet. Fine Folks Parykker nægtede han at bære, de forekom ham upraktiske i Felten, og af Livsvaner og personlig Indstilling var han paa alle Omraader spartansk og asketisk. De faa Sygdomme, man har Kendskab til fra han blev voksen, er alle Følgerne af Læsioner, han har paadraget sig i Krigen. Der er god Grund til at forundres over, at disses Antal ikke var større. Et brækket Ben og et Skudsaar i Foden var alt. Han var tapper, modig og dristig som faa. I Feltslaget red han i Spidsen for sine Ryttere og blev ofte indviklet i Haandgemæng; naar en Fæstning skulde stormes, var han blandt de første paa Stormstigerne, og samtidig ledede han Slagets Taktik og red fra det ene Afsnit til det andet, naar

Angrebet skulde ændre Tyngdepunkt. Hans Soldater, Karoliner kaldte man dem, elskede og beundrede ham og var parat til at storme Helvede og dræbe Djævelen, hvis han skulde finde paa at befale det.

Om Aftenen efter Slaget ved Narva, da han klædte sig af, faldt der en Musketkugle ud af hans Halsbind; den havde kilet sig fast der uden at saare ham, og uden at han i Kampens Hede havde mærket det. I de følgende ni Aar blev han aldrig saaret trods utallige Kampe og Træfninger. I Juni 1709 blev han saaret af en Musketkugle i venstre Fod under en Kamp ved Floden Vorskla. Regimentskirurgen maatte fjerne et Mellemfodsben, der gik Infektion i Saaret, og paa Grund af denne Læsion kunde han ikke lede Slaget ved Pultava til Hest, som han plejede, men fra en Bærestol, og bl. a. af den Grund tabte han Slaget. I de følgende fem Aar boede han i den lille tyrkiske By Bender, hvor han i længere Tid nærmest var Sultanens Fange. Under en Kamp ved Bender strejfede en Kugle hans Kind og gav ham en let Hudafskrabning. Forøvrigt fortaltes det, at han efter en Træfning i Sydøsteuropa saa en falden fjendtlig Officer ligge paa Slagmarken, og at han bad sine Folk skære Uniformsknapperne af ham, da han selv vilde bruge dem.

Efter sin Flugt fra Bender naaede han ved sit berømte lange Ridt til den svenskbesatte By Stralsund, der blev belejret af Fjenden. Under Kampene ved Stralsund blev den Hest, han red paa, dræbt af en

Kanonkugle. Han selv blev ramt af en Musketkugle, der traf ham midt for Brystet med en saadan Kraft, at han faldt om, men Kuglen saarede ham ikke. Intet Under, at Soldaterne holdt ham for usaarlig, de fortalte Fabler om det med de vidunderligste Overdrivelser: naar han klædte sig af om Aftenen efter et Slag, dryssede Kuglerne i Massevis ud af hans Klæder, naar han tog sine Støvler af, var de fulde af Kugler o. s. v.

Da han naaede hjem til Sverige, besluttede han straks at genoptage Kampen. I 1718 ledede han den svenske Hærs Belejring af Fæstningen Frederiksten ved Frederikshald. Et af Fæstningens Udenværker, Gyldenløve-Fortet, var allerede blevet erobret, og der blev arbejdet stærkt paa at føre Løbegravene saa langt frem mod Hovedfæstningen, at man kunde storme den. Den 29. November om Aftenen inspicerede Kongen selv Belejringsarbejdet. Næste Morgen, Søndag den 30. November, tog han en ny Uniform paa, hvilket hændte ret regelmæssigt ca. hver 14. Dag. Samme Aften Kl. 18 gik han igen med sine højere Officerer ud i Løbegravene. Efter 2–3 Timers Forløb var de naaet ud i de forreste Stillinger, hvor Løbegraven var ca. 2 m dyb. Den løb nogenlunde parallelt med den ydre Fæstningsmur. Omtrent midt paa den udgik Begyndelsen til en ny Løbegrav, der førte skraat frem i Retning mod Fæstningen; fra den skulde der igen anlægges en ny Løbegrav parallelt med den første.

Fra den yderste Ende af den skraa Løbegrav var der ca. 12 m til det Sted, hvor Kongen var standset i den første Løbegrav. Her sparkede han med sine Rytterstøvler et Par Huller i Jordvæggen i ca. 1 m.s Højde for at finde Støtte for sine Fødder. Derpaa anbragte han sig med Kroppen liggende paa Jorden over Løbegravens øverste Kant og støttede Hagen i venstre Haand med »ansicktet något wändt emot fästningen«.

Blandt de 8–10 Officerer, der fulgte med ham, var den franske Ingeniørofficer Maigret og Løjtnant Carlberg, der havde Opsigt med Soldaternes Arbejde i Løbegravene. Desuden var der endnu en Franskmand, Sicre, der var Adjudant hos Arveprinsen af Hessen. Hvad Sicre havde at gøre der, er uklart; hans Rang var beskeden i Sammenligning med det øvrige Følges, og hans Plads maatte formentlig være hos Arveprinsen i Lejren. Officererne stod ved Kongens Fødder, men det synes, som om Sicre gik bort lidt efter at Kongen havde lagt sig over Løbegravens øverste Kant. Maanen var staaet op, og fra Fæstningen blev Terrænet stærkt oplyst af brændende Begkranse; der var livlig Skydning med Kanoner og Musketter baade fra selve Fæstningen og fra Udenværket Overbjerg, der laa lidt til venstre for denne.

Da Kongen havde ligget der 10 Minutter, maaske et Kvarters Tid, hørtes en Lyd, som naar man kaster en Sten haardt ned i Dynd eller slaar med to Fingre i Haanden, som to tilstedeværende uafhængigt af

hinanden har beskrevet den. En af Officererne udbrød: Herre Jesus, Kongen er skudt! Man sendte straks Løjtnant Carlberg tilbage til Lejren efter en Baare. Da Carlberg naaede Lejren, traf han Oberstløjtnant Grev Posse, der straks spurgte, om Kongen var blevet skudt. Dette benægtede Carlberg, der undrede sig over, at Rygtet allerede skulde være naaet dertil, da han og hans Ledsager var de eneste, der vidste, at Kongen var død, og da de efter Ordre ikke havde omtalt det til nogen paa Vejen til Lejren. Da de efter mindst tre Kvarters Forløb naaede ud til Løbegraven med Baaren, viste det sig, at Kongen endnu laa urørt over Løbegravens Kant. Han blev nu bragt ned og lagt paa Baaren, og det viste sig, at han var blevet dræbt af et Projektil, der var gaaet ind gennem venstre Tinding lige bag Øjet og ud gennem højre Tinding. I det samme kom Sicre til; han tog Kongens enkle graa Filthat af ham og gav ham sin egen Paryk og guldgalonnerede Hat paa Hovedet. Kongens Lig blev paa Baaren bragt hjem til Lejren. Samme Nat gik Rygtet mellem Soldaterne, at Kongen var blevet dræbt af en af sine egne Folk.

Arveprins Frederik af Hessen, der var Tronbejler, var til Stede i Lejren. Han sendte straks Sicre til Stockholm for at aflægge mundtlig Rapport om Kongens Død. I Hovedstaden vakte Meddelelsen naturligvis stor Bestyrtelse. Paa Grundlag af Sicres Oplysninger blev der udsendt en Kundgørelse, ifølge hvilken Kon-

gen var blevet dræbt af en Kardæsk, da han deltog i Stormen paa Fæstningen; det dræbende Projektil havde ramt ham i højre Tinding; Hertugen af Holsten-Gottorp (der ogsaa var Tronbejler), var til Stede, da Kongen blev dræbt. (Det omtales ikke, at Arveprinsen ogsaa var i Lejren).

Da Mordrygterne naaede til Stockholm, blev der udsendt en ny Kundgørelse; i denne omtales Stormen paa Fæstningen ikke; (den havde tidligst kunnet finde Sted otte Dage senere); derimod fortælles det, at Kongen var blevet advaret af sine Officerer mod at ligge oven over Løbegraven; han havde ikke rettet sig efter Advarslen og var blevet skudt i Hovedet. Der siges intet om det dræbende Projektil og dets Indtrængen i Hovedet.

Fra denne Tid findes ogsaa en anonym Beretning, der fortæller, at Kongen blev dræbt af en Kanonkugle.

Sicre har siden indviklet sig i Selvmodsigelser angaaende Begivenheden, bl. a. overfor Voltaire. Han har desuden engang i en højfebril Sygdom raabt ud af Vinduet, at det var ham, der skød Karl XII, men andre har tilstaaet det samme, saa derpaa kan der ikke lægges stor Vægt.

Den troværdigste samtidige Beretning er uden Sammenligning Løjtnant Carlbergs. I hans Redegørelse undrer man sig især over, at Officererne lader Kongen ligge urørt i ca. tre Kvarter. Først da Carlberg kom-

mer tilbage med Baaren, tager de Kongen ned fra det Sted, hvor han blev dræbt. Det maatte dog forekomme naturligst, om de havde gjort dette straks for at se, om han virkelig var død eller kun saaret, saa de kunde have givet ham den nødvendige Hjælp. Denne Forsømmelse har rimeligvis bidraget til at befæste Rygtet mellem Soldaterne, der talte om Mord.

En anden paafaldende Omstændighed er de to Kundgørelser i Stockholm. I den første dør Kongen Heltedøden under Stormen paa Fæstningen, hvilket var direkte usandt. I den anden fortælles det, at Kongen havde været i Løbegraven, hvor hans trofaste Officerer var saa ængstelige for ham, at de advarede ham mod Faren for at blive ramt; han tager ikke mod Advarslen, og den dræbende Kugle rammer ham. Ogsaa denne Uoverensstemmelse maa have vakt Mistanke om, at der var noget, der skulde skjules.

Mistænkelig er endvidere Sicres Tilstedeværelse i Kongens Følge og hans skyggeagtige Kommen og Gaaen. Hans Anbringelse af Parykken paa den dræbte Konges Hovede kunde ikke alene tjene til at kamuflere dennes Identitet, men ogsaa skjule Skudsaarets Art overfor Karolinerne, der var erfarne i at bedømme saadant. Endelig er det overraskende, at Grev Posse i Lejren spurgte Carlberg, om Kongen var blevet skudt, da han kom efter Baaren.

I de følgende Aarhundreder har Spørgsmaalet om Dødsaarsagen beskæftiget mange Historikere. I 1859

blev Kongens Sarkofag i Riddarholmskyrkan aabnet og det velbevarede Lig undersøgt, men med den Tids tekniske Hjælpemidler var det kun muligt at fastslaa, at det dræbende Projektil havde været kuglerundt og var gaaet igennem Hovedet i Retning fra venstre mod højre Side, samt at Hjernen var fjernet ved Balsameringen. Kisten aabnedes igen i 1917, og ved den Lejlighed blev der taget Røntgenbilleder af Kraniet og den venstre Fod, der blev saaret ved Vorskla. Indsvøbt i Brokade fandt man det Mellemfodsben, som Regimentskirurgen havde fjernet og omhyggeligt opbevaret indtil Kongens Død og Begravelse.

De to svenske Historikere Weibull og Bolin har i 1929 og 1930 behandlet Spørgsmaalet om Kongens Dødsmaade ud fra teoretiske Synspunkter og hælder begge til den Opfattelse, at Kongen blev myrdet. I de følgende 10 Aar blev Sagen gjort til Genstand for teoretiske, praktiske og experimentelle Undersøgelser i mønsterværdigt Samarbejde mellem Etnografen, Musæumsdirektør Albert Sandklef, Historikeren, Arkivar C.-F. Palmstierna, Krigshistorikeren og Ballistikeren N. Strömbom, Dr. med. Sam Clason og Kartografen Lars Thornblad. Resultatet af disse Undersøgelser blev offentliggjort 1940 i et stateligt Værk: Carl XII.s Död, hvoraf det følgende er et Uddrag.

Hovedets Læsioner viser, at Projektilet har ramt venstre Tinding og er gaaet ud gennem højre Tinding med usvækket Kraft. I venstre Side af Kongens

trekantede graa Filthat, der fremvises paa Livrustkammeren, findes et Hul, svarende til Indskudsaabningen; dette Hul viser, at det dræbende Projektil har været rundt med en Diameter paa ca. 2 cm, hvilket ikke modsiges af de anatomiske Fund. Røntgenbillederne fra 1917 viste intet abnormt udover Læsionerne i Tindingerne; specielt fandtes der ingen Fremmedlegemer.

Man foretog nu experimentelle Undersøgelser, der gik ud paa Skydning gennem Kalve- og Faarehoveder med Datidens Kugler, Krudt og Musketter. Karl XII.s og den norske Hærs Musketter skød med Blykugler paa 20 mm Diameter; Jernkugler anvendtes kun til Kanonkardæsker. Forsøgene og de paafølgende Røntgenundersøgelser viste, at en Blykugle ved Passagen gennem Dyrehovederne altid efterlod et Antal smaa Blypartikler i Kranievæggen, ogsaa efter at man havde fjernet Hjernen efter Gennemskydningen. Svarende hertil viste Røntgenfotograferingen af Kongens venstre Fod spredte Blystumper mellem Fodens Knogler. Røntgenfotografiet af Kongens Hoved viste derimod ingen Blypartikler i Kranievæggen.

Ved Undersøgelser af Terrænet foran Fæstningen kunde man tydeligt rekonstruere Løbegravens Beliggenhed, der nu fremtræder som Fordybninger i Marken; Rekonstruktionen er verificeret ved Profilgravning. Det er muligt med faa Meters Nøjagtighed at paavise, hvor i Løbegraven Kongen befandt sig, da

han døde. Afstanden herfra til Fæstningen er ca. 160 m og er saaledes indenfor Musketternes Rækkevidde, men da Kongen havde Ansigtet vendt mod Fæstningen, er det utænkeligt, at en Musketkugle derfra skulde kunne gaa gennem Hovedet fra Side til Side. En rikochetterende Kugle fra Fæstningen vilde have altfor ringe Slagkraft til at trænge tværs igennem Hovedet. Gennemskudsretningen peger snarere mod Udenværket Overbjerg, men Afstanden hertil var ca. 600 m og saaledes betydeligt større end Musketternes Skudvidde, hvilket allerede Carlberg har bemærket. Afstanden udelukker især, at den anvendte Kugle kan have været af Jern, fordi en Jernkugle har betydelig mindre Rækkevidde og Gennemslagskraft end Blykuglerne.

Paa Grundlag heraf kan det fastslaas, at Karl XII blev dræbt af et kugleformet Projektil paa ca. 20 mm Diameter, der ikke kan have været nogen almindelig Blykugle, og som maa have været affyret paa betydelig kortere Afstand end den, de norske Musketter fra Fæstningens Udenværk maatte regne med; fra selve Fæstningen kan Kuglen ikke være kommet.

Man undersøgte nu, hvor i Sverige der fandtes Traditioner om Kongens Dødsmaade, og det viste sig, at Rygtet om, at han var blevet dræbt af en af sine egne Folk, navnlig kunde lokaliseres til de Egne, hvor Elfsborgs Regiment var rekrutteret fra; en Afdeling af dette Regiment gjorde Tjeneste i Løbegravene den

Aften, da Kongen døde. Traditionerne vidste at fortælle, at han var blevet skudt med en af sine egne Knapper, og at den, der havde afskudt den, var en fransk Officer, hvis Navn gengives forskelligt: Sivert, Sike eller Sikre. I to af hinanden uafhængige Traditioner fortaltes det, at Kongen var blevet skudt med en tyrkisk Knap.

Beretningerne antog fastere Form omkring Landsbyen Öxnevalla paa Grænsen mellem Halland og Västergötland. De gik i Korthed ud paa følgende: En Soldat Nordstierna der fra Byen havde staaet i Løbegraven tæt ved Kongen, da han døde. Han saa, at Kongen blev skudt gennem Hovedet, og i Løbegraven fandt han derpaa en kuglerund Knap, som han tog med sig hjem. Han følte sig overbevist om, at det var den Kugle, Kongen var blevet skudt med. Tanken herom tyngede haardt paa hans Sind, saa han ikke kunde sove om Natten. Han betroede sig derfor til Stedets Præst, der gav ham det Raad at gaa ud paa Deragaards Mark og kaste Kuglen bort der, det vilde give ham Fred i Sjælen; og saaledes skete det. Der blev endvidere nedskrevet en Beretning herom, der dog senere er bortkommet. Historien om den bortkastede Kugle, der havde dræbt Karl XII, levede imidlertid videre gennem de følgende Slægtled i Öxnevalla. Det har i vore Dage kunnet paavises, at der i Aarene efter 1718 har levet en Soldat ved Navn Nordstierna i Öxnevalla.

200 Aar efter blev der anlagt en Grusgrav paa Deragaards Mark, og da Smedemester Anderson i en nærliggende Landsby i 1924 modtog et Læs Grus fra denne Grusgrav, fandt han tilfældigt i Gruset en lille kuglerund Genstand, der fangede hans Interesse. Han satte den i Forbindelse med Traditionen om Nordstiernas bortkastede Kugle og overlod den til de svenske Videnskabsmænd, der undersøgte Sagen.

Kuglens Diameter var 19,7 mm. Den bestod af to tynde, halvkugleformede, støbte Messingkapsler, loddet sammen ved »Ækvator«, og den var fyldt med Bly. Den ene Halvkugle havde haft en paastøbt Øsken, der var knebet af; Stumperne fandtes utvetydigt bevaret. Kuglen havde en Indbuling paa ca. 10 mm Diameter; her var Messingkappen borte, saa Blykærnen var synlig. Denne Fordybning kan kun være opstaaet ved, at Kuglen med stor Kraft har ramt f. Ex. en Sten. (Hvis Kuglen havde været udsat for stærkt Tryk mellem to haarde Genstande, vilde der have været to Indbulinger i den). En ganske tilsvarende Indbuling opstod paa en experimentelt fremstillet Blykugle med Messingkappe, da man forsøgsvis afskød den med en Musket paa 40 m.s Afstand mod en mosbeklædt Sten.

At Kuglen har været anvendt som Knap, er givet. Den afviger ganske fra den svenske Almuedragts Metalknapper fra den Tid, saa enhver Forveksling med dem er udelukket. Paa Forespørgsel svarede de

nordiske Tøjhusmusæer, at Uniformsknapper af denne Type var dem ubekendt. Paa Baggrund af Beretningen om den faldne fjendtlige Officer i Sydøsteuropa, hvis Knapper Kongen ønskede at bære, og Traditionen om, at han var blevet dræbt med en tyrkisk Knap, er det af Interesse, at der fra Opholdet i Bender findes en Tuschtegning af Kongen, der viser ham med kuglerunde Knapper i Vesten. Paa en Forespørgsel i Louvre-Musæet lød Svaret, at den fundne Knap bar Præg af orientalsk Oprindelse. En tyrkisk Musæumsinspektør erklærede, at der intet var i Vejen for at antage, at den var tyrkisk, selv om han ikke kunde bevise det, da hans Sammenligningsmateriale var nedpakket og evakueret.

Der foreligger da følgende om Knappen (Kuglen): Dens Kaliber passer med Karl XII.s Musketter, og den stemmer med Hullet i Kongens Hat. Er den affyret paa ca. 12 m.s Afstand, har den med Lethed kunnet passere Kraniet; dens Messingkappe vil have forhindret Blyet i at afsætte de ellers altid forekommende Blypartikler i Kranievæggen. Hvis den efter at have passeret Kraniet har ramt en Sten i Nærheden, vil den derved have faaet sin Indbuling og desuden have frembragt en Lyd, »som om man kraftigt kaster en Sten i Dynd eller slaar med to Fingre i Haanden«, og fra Sammenstødet med Stenen kan den være faldet ned foran Nordstierna. Den synes at være af sydøsteuropæisk Oprindelse og har været anvendt

Karl XII.
Tuschtegning fra Opholdet i Bender af A. Löwen. Reproduceret fra A. Sandklef: Carl XII.s Död.

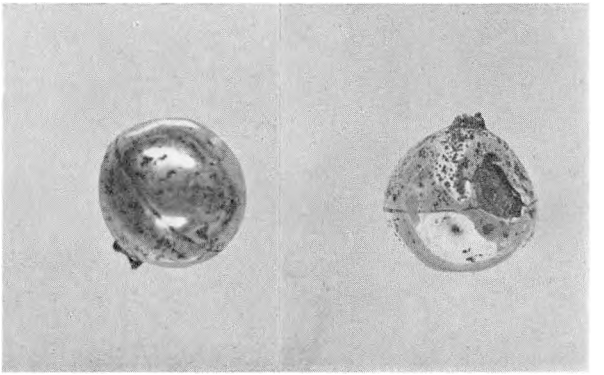

Knap-Kuglen med Resten af den afklippede Øsken og Indbulingen.
Reproduktion efter A. Sandklef: Carl XII.s Död.

som Knap af en Type, som Karl XII bevisligt har baaret i sin Vest, da han opholdt sig i Tyrkiet.

Der synes saaledes intet at være til Hinder for at antage, at den fundne Kugle er den, der har dræbt Karl XII. Rygterne blandt Soldaterne, Sagnene, Traditionerne, Findestedet, Kuglens Dimensioner og dens Bule, Manglen paa Blypartikler i Kongens Kranie, Hullet i Kongens Hat og de anatomiske og ballistiske Paavisninger – alt passer sammen som Brikkerne i en Mosaik, og intet synes at tale imod Opfattelsens Rigtighed. Tilbage bliver kun to Spørgsmaal: Hvorfor anvendte man en af Kongens Knapper, da man vilde skyde ham, og hvorfor skulde Kongen være skudt af en af sine egne Folk?

Enhver vidste, at Kongen var haard imod Skud, Kuglerne kunde ikke bide paa ham. Skulde en skudhaard Mand skydes, maatte det være med en af hans egne Knapper. Det var en gammel Regel i Magien: pars pro toto, d. v. s. en Del af Manden gjaldt for hele Manden, i dette Tilfælde repræsenterede en af hans Knapper hele Personen. Det skulde helst have været en Sølvknap, den vilde have besiddet større magisk Kraft, men den spartanske Konge gik altid klædt i menig Rytteruniform uden Distinktioner, og han ejede ingen Sølvknapper! Derimod havde han en Vest med kuglerunde Knapper, og da han skiftede Uniform om Morgenen, kan det tænkes, at man har klippet en Knap af Vesten, knebet Øskenen af den og

brugt den som Projektil. Vesten med de resterende Knapper har man vel tilintetgjort for at udslette alle Spor. Den fundne Knap – Kugle – opbevares nu paa Varberg Musæum.

Et Motiv til Snigmordet er let at finde. Med Undtagelse af to Perioder paa 10 og 20 Aar havde Sverige været i Krig i 150 Aar. Finansielt og politisk var Landet stærkt svækket, og alt Folket længtes efter Fred. Under Karl XII havde Landet nu været i Krig i 18 Aar, og han kendte øjensynlig ingen anden Form for Udenrigspolitik. Han var ugift og barnløs. Begge Tronbejlerne, Hertugen af Holsten-Gottorp og Arveprinsen af Hessen, var tilstede i Lejren ved Fredrikshald, og Arveprinsens Adjudant Sicre var som nævnt med i Løbegraven, da Kongen blev skudt. Arveprinsens Generaladjudant Rosenhane oplyser, at Prinsen hele Aftenen var nervøs og urolig, indtil Meddelelsen om Kongens Død indtraf. Baade Prinsen og Gottorperen var som Mennesker af beskedent Format, men det lykkedes den første at manøvrere den sidste ud og følge Karl XII paa Tronen som Frederik I. Sveriges Stormagtstid var afsluttet.

Kong Hans

Om Christiern I.s ældste Søn Hans, eller Johannes, som han egentlig hed, siges det i historiske Værker fra dette Aarhundrede, at han var Syfilitiker, uden at det kan ses, paa hvilke Kendetegn denne Antagelse baseres. Lad os i det følgende forsøge at vise, om den er rigtig eller forkert.

Mange vil maaske undre sig over, at Spørgsmaalet om Syfilis saa ofte dukker op, naar man beskæftiger sig med historiske Personers Sygdomme. En saadan Undren er ikke berettiget, eftersom den frygtede Kønssygdom i det 16. og 17. Aarhundrede og senere hærgede saa voldsomt, at det kunde være vanskeligt at undgaa den. Hertil kommer, at den ofte under sit Forløb angreb Hjernen og dermed Forstanden, hvilket nok kunde faa skæbnesvangre Følger, hvis Patienten var Hersker over Riger og Folk.

Efter alt at dømme er Sygdommen blevet bragt til Europa fra den nye Verden, da Columbus' Søfolk vendte hjem i 1493. I alt Fald findes ingen sikre Beskrivelser af Sygdommen i Europa før dette Aar, medens der i Amerika er paavist syfilitiske Forandringer paa Skeletter i Gravfund fra før Columbus' Tid. Den nye Infektion optraadte epidemisk i Neapel i 1495, og franske Tropper bragte den med sig herfra og

spredte den med forbavsende Hast over hele Europa. Den traf en »uforberedt« Jordbund i Befolkningen og hærgede derfor voldsomt, paa samme Maade som f. Ex. Mæslinger og Tuberkulose optraadte med ellers ukendt Voldsomhed, da de holdt deres Indtog paa Færøerne og Grønland.

Naar Udbredelsen blev saa stor, hænger det sammen med, at der hengaar flere Dage, ofte flere Uger, fra Infektionsøjeblikket indtil Sygdommens første Udbrud. Det blev derved vanskeligt for Datidens Læger ikke alene at paavise Smittekilden, men overhovedet at erkende Lidelsen som en Kønssygdom. Saa sent som i 1529 blev den engelske Kardinal Wolsey beskyldt for at ville paaføre Henrik VIII Syfilis ved at hviske ham i Øret. Derimod fandt man snart ud af, at det første syfilitiske Saar efterfulgtes af Hudsygdomme. Da Hududslet fra ældgammel Tid havde været behandlet med Kviksølvsalver, anvendte man ogsaa saadanne Salver til Behandling af de syfilitiske Hudsygdomme, og tilfældigvis viste det sig da, at Kviksølv netop har en udmærket Virkning paa den syfilitiske Infektion; at man ikke kunde *helbrede* Sygdommen ved denne Behandling, er saa en anden Sag. Først Nutidens kemiske bakteriedræbende Lægemidler er i Stand til paa kort Tid at slaa Infektionen saa kraftigt ned, at man nu kan helbrede den fuldstændigt. Den Tid er ikke fjern, hvor Syfilis vil være lige saa sjælden i civiliserede Lande som f. Ex. Kopper eller Spedalskhed.

De første Konger af den oldenborgske Stamme var hver for sig stærkt særprægede, men uden større indbyrdes Lighed. Christiern I var høj, slank og langbenet. ridderlig og selvbevidst, altid i Pengetrang, impulsiv og ærgærrig med højtflyvende Planer om at befæste Herredømmet over Sverige med Pavens og Kejserens Hjælp, indføre Arvekongedømmet efter tyske Fyrsters Exempel og berøve Kirken dens verdslige Magt. Sønnen Frederik I var ligeledes høj og slank, men altid gnaven og utilfreds, smaalig, intrigant og »ufornøjelig« og misundelig paa dem, der havde faaet, hvad der efter hans Mening tilkom ham, en haard Herre desuden. Frederiks Brorsøn, Christiern II, var kraftig, tung og lidenskabelig, med en ond Skæbne, som han ikke selv havde formet: Dyveke-Katastrofen, der ramte ham i Livsnerven og knækkede hans Sind, og Stockholms Blodbad, hvor han dels lod sig bruge af det svenske Unionsparti som en blodig Hævner mod det separatistiske Sture-Parti, dels lod sin bundne Vrede faa et grusomt Afløb ved de knap 100 Henrettelser, hvis Tal i vore Dage synes ubetydeligt i Sammenligning med Nutidens Forhold. Christiern II var vankelmodig, ubeslutsom, mistænksom og vant til at skjule sine Planer under en paataget uskyldig Form, iøvrigt dygtig og velbegavet og med stærke sociale Følelser, et Særsyn i de Tider. Sindssyge var ingen af de tre, som Paul Reiter har vist det i sin Bog om Christiern II, men i Slægten fandtes Spirer til Stemningssindssygdomme.

Arild Huitfeldt, der væsentligst følger Svanings Fremstilling, men som desuden i sin Ungdom kan have talt med gamle Folk, der har kendt Kong Hans, giver en malende Beskrivelse af ham. »Han var en passelig høj og fireskudt Mand med et bredt og tykt Liv og Bryst, trindlagt i Ansigtet og velbeskikket Legeme«. I Dagliglivet var han jævn og omgængelig, usnobbet og jovial. Han gik til daglig i almindelige Klæder som andre Hoffolk, spiste beskeden Mad og nøjedes med dansk Øl. Kun naar der kom fremmede Gesandter paa Besøg, aflagde han sine jævne Vaner og iførte sig en Gyldenstykkes Kjortel, viste sig i fuld kongelig Værdighed og beværtede sine Gæster paa det bedste. Naar hans Undersaatter henvendte sig til ham, hørte han alvorligt paa dem og gav dem forstandige Svar. Han var en gudfrygtig og trofast Natur, der holdt, hvad han lovede, og forventede det samme af andre, hvilket til Tider beredte ham alvorlige Skuffelser. Af Sind var han glad og lystig og elskede Musik og Sang, og desuden var han særdeles glad i smukke Kvinder; især hans Forhold til Fru Edele Jernskæg voldte hans Dronning store Sorger. Han frembyder saaledes Billedet af en i det store og hele harmonisk Personlighed, men som vi senere skal se, kunde hans Sjæleliv i Perioder vise store Udsving, der afslører sygelige Sider af hans Karakter.

Han var født i 1455 og blev 26 Aar gammel Konge ved Faderens Død 1581. Allerede da han var 3 Aar

gammel, havde det norske Rigsraad anerkendt ham som Arving til Norge, og samme Aar havde ogsaa det svenske Rigsraad erklæret ham for Faderens Efterfølger som Konge af Sverige. Alligevel viste det sig, da det kom til Stykket, at baade Norges og Sveriges Interesser ikke gik i Retning af Unionen, og kun ved Viljestyrke, Udholdenhed, Taalmodighed og kloge politiske Træk lykkedes det ham til sidst at blive Konge i alle tre Riger. Det er her ikke Hensigten at gøre nærmere Rede for de historiske Begivenheder i hans Regeringstid, men kun at omtale de Episoder, der belyser de store Svingninger i hans Sindstilstand og sætte dem i Relation til Spørgsmaalet om, hvorvidt disse Sindsstemninger berettiger til at antage, at han led af Syfilis, eller om de kan tydes paa anden Maade.

De syfilitiske Hudsygdomme kaldtes Pokker, og det siges som et Rygte i et Brev fra 1505, at »Kong Hans skal være syg udi de Pokker«. Dette er i Virkeligheden alt, hvad der foreligger til Grund for den Antagelse, at han var Syfilitiker.

I 1494 anklagede Kongen en af sine Renteskrivere, Anders Nielsen, for Bedrageri. Renteskriveren faar fra anden Side et daarligt Skudsmaal; under Forhøret blev han underkastet Tortur og tilstod i Pinen at være skyldig; efter det pinlige Forhør tilbagekaldte han imidlertid sin Tilstaaelse. Det synes, som om han virkelig var uskyldig, og alligevel lod Kongen ham

hænge. Derefter »begyndte Kongen at falde udi en Vildelse og Raseri« og »at rase og fantasere ud i hans Hoved«. Da han nogen Tid derefter kom til sig selv igen sagde Folk, at »Gud havde plaget ham med Afsindighed for den Anders Skriver, han uskelligt havde ladet omkomme, og er det vel troligt, at han af en ond Samvittighed eller og andre dybe Tanker var kommen udi en Melancholi«. Et Par Maaneder senere drog han paa en Bodsrejse til et kendt Valfartssted i Brandenburg.

Rygtet om Kongens Sygdom bredte sig snart, og det fortaltes baade i Lübeck og i Sverige, at han var sindssyg. Det er dog tvivlsomt, i hvor høj Grad man har fæstet Lid til disse Rygter. Sten Sture, der netop paa denne Tid nægtede at anerkende Hans som Konge af Sverige, kunde som en af Grundene hertil have anført hans Sindssygdom, men herom er der overhovedet ikke Tale i de paagældende Akter. Ikke desto mindre er Sygdommen en Realitet.

Ogsaa senere fortælles det løseligt, at Kongen har været syg. I 1495 kom han til København fra Kalmar, hvor der havde været gjort et mislykket Forsøg paa at stadfæste Unionen, og det oplyses nu, at han var »krænkelig«, uden at dette defineres nærmere. 5 Aar senere omtales det lige saa løseligt, at han igen har været syg, og i et Brev tales der om, at han er sindssyg, men ogsaa dette er saa lidet oplysende, at man ikke kan bygge noget positivt derpaa.

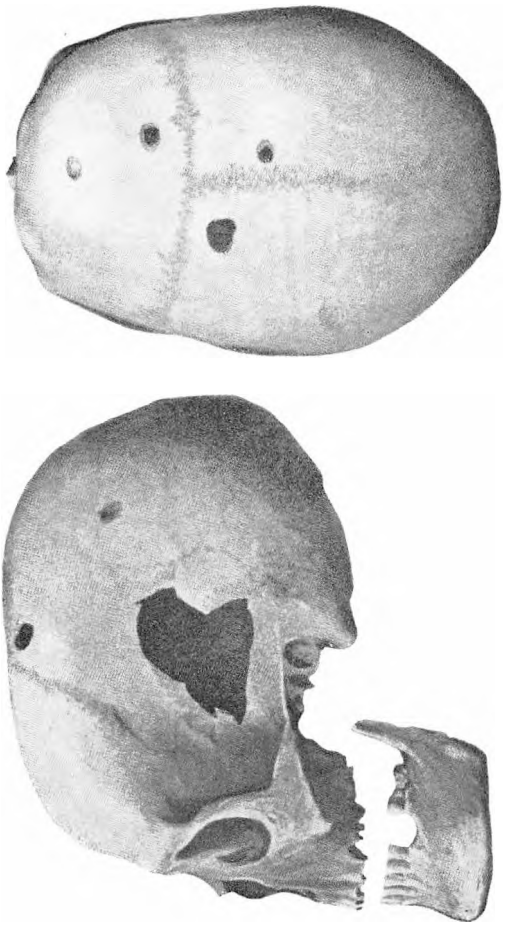

Hullerne i Kong Hans' Kranium.
Tegning af Prof. Magnus Petersen. Reproduceret fra
Danmarks Riges Historie, Bd. III, S. 139

Den næste bemærkelsesværdige Begivenhed var ligeledes et aabenlyst Retsbrud. Povl Laxmand var af en gammel adelig Slægt; han var desuden en af Middelalderens store Godssamlere, hvis Jordbesiddelser, der især laa paa Øerne og i Skaane, omfattede over 900 Bondegaarde med 14 Møllebrug og mange andre Herligheder. En Godsejer af det Format maatte uundgaaeligt blive inddraget i utallige Processer angaaende Ejendomsretten til snart det ene Gods, snart det andet, og dels som Følge heraf, dels paa Grund af almindelig Misundelse skaffede han sig en Mængde Fjender blandt sine Standsfæller. Misundelsen og Fjendskabet blev ikke mindre, da Kongen udnævnte ham til Rigshofmester og gjorde ham til sin Næstkommanderende paa Togtet mod Stockholm, hvor Dronningen holdt Slottet i otte Maaneder mod Sten Sture og hans Folk. Den 9. Maj 1502 overgav hun Slottet, og hun og de 70 Mand, der var tilbage af den 1000 Mands Besætning, maatte gaa i Fangenskab hos de svenske. 3 Dage senere ankom Kongen, men da var det for sent; han maatte vende hjem til København, og Dronning Kristine blev holdt fangen i 18 Maaneder.

Mens Kongen sejlede direkte hjem til Hovedstaden, lagde Povl Laxmand Vejen over Blekinge, hvor han var Lensmand paa Sølvesborg; han kom til København et Par Dage efter, at Kong Hans var vendt hjem med Flaaden. Han aflagde straks Beretning for

Kongen paa Københavns Slot den 22. Juni 1502. Da han forlod Slottet og vilde gaa over Højbro til sit Hjem, blev han overfaldet af de to danske Adelsmænd Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, der havde holdt Udkig efter ham i Højbrostræde. De var næppe helt ædru, og paa Broen yppede de Kiv med ham. Det udartede snart til Slagsmaal med blanke Vaaben, og Enden paa det blev, at Povl Laxmand fik en Dolk i Brystet; halvdød blev han kastet i Vandet med de haanlige Ord: Du hedder jo Lax – svøm saa nu! Umiddelbart derefter flygtede de to Gerningsmænd og naaede velbeholdne til deres Godser.

Sammenstødet gør Indtryk af at være opstaaet mellem personlige Uvenner, men dets Følger blev usædvanlige og vistnok uventede. Overfaldet synes at have fundet Sted paa Slotsholmen eller paa selve Højbro; i alt Fald kan det ikke tænkes at være sket paa Byens Grund, da Magistraten i saa Tilfælde afgjort vilde have rejst Anklage mod de to Drabsmænd. Men heller ikke Kongen førte nogen Anklage mod dem. Han overværede Sjælemesserne for den døde Rigshofmester og viste ham den sidste Ære ved Begravelsen i Helsingør; for saa vidt var alt dette naturligt. Men da Kongen den 29. Juli rejste Anklage paa Ringsted Landsting, var denne ikke rettet mod Drabsmændene, men mod den døde. Denne blev beskyldt for med Brev og Bud at have oprejst Sveriges Riges Indbyggere mod Kong Hans og at have ført Avindskjold

mod Danmark. Som Skadeserstatning gjorde han derfor Krav paa alt Povl Laxmands Gods. Den 9. November faldt Rigsraadets Dom, der lød paa, at Povl Laxmand havde intrigeret med Svenskerne imod Kong Hans, at han havde haft hemmelig Forbindelse med dem under Krigen, og at han havde udtalt sig nedsættende om Kongen, samt at hans Godser derfor var hjemfalden til Kong Hans.

Det skal straks bemærkes, at det første og det andet Punkt sikkert er urigtige. Baade Sten Sture og det svenske Rigsraad har højtideligt erklæret, at de ikke har haft Forbindelse med Rigshofmesteren under Krigen. Derimod er det nok rigtigt, at den rapmundede Povl Laxmand har udtalt sig nedsættende og kritisk om Kongen. Dette var ganske vist ikke strafbart efter de gamle danske Landskabslove, men Kejserretten, som man baade før og nu og saa sent som ved Corfitz Ulfeldts Domfældelse i 1663 dømte efter, hjemlede stræng Straf herfor.

Det kan ikke tænkes, at Kong Hans har ladet Povl Laxmand dræbe af de to halvfulde adelige Godsejere; han vilde da næppe have overværet Sjælemesserne for ham og ejheller ladet sin Kammervogn ledsage Ligfærden til Helsingør. Han har snarere, da Begravelsen var vel overstaaet, arbejdet sig op til en stærk Vrede og Harme og i den dræbtes store Godsbesiddelser set et Middel til at skaffe sig de betydelige Pengesummer, som Krigen med Sverige kostede

ham. Hans Adfærd i denne Sag passer slet ikke ind i det Billede, man ellers har af Kong Hans med hans rolige, harmoniske Sjæleliv, hans godmodige og joviale Fremtoning og hans jævne og gemytlige Livsindstilling. Episoden betegner en akut Fase i hans Sjæleliv, og man leder efter en paafølgende Reaktion i modsat Retning. Det fortælles, at han, da han laa for Døden 11 Aar efter, udtalte Povl Laxmands Navn, og Huitfeldt mener, at dette skulde skyldes Anger over hans Fremfærd mod Rigshofmesteren; dette er dog kun Gisninger.

Men længe inden Dommen over Povl Laxmand var faldet, skete der i Norge et Mord, der i mangt og meget minder om Drabet paa den danske Storgodsejer. Blandt de norske Rigsraader var der to, Henrik Krummedige og Knut Alfsen, der var bitre Fjender. Under et Oprør i Norge belejrede den kongetro Henrik Krummedige Akershus, og Knut Alfsen, der var svensksindet og imod Unionen med Danmark, førte en Hær frem for at undsætte Fæstningen. Han følte sig dog ikke sikker paa Resultatet af Undsætningsforsøget og ønskede derfor at forhandle om Sagen under frit Lejde. Henrik Krummedige bevilgede hans Lejde, og Sammenkomsten fandt Sted den 18. August paa Krummediges Skib i Fjorden. Saa snart Knut Alfsen var kommet ombord, opstod der Skænderi mellem de to Fjender, og Ordstriden gik snart over til Haand-

gribeligheder, der endte med, at Knut Alfsen og flere af hans Mænd blev dræbt. En Uge efter mødte Henrik Krummedige og hans Mænd frem i Lagretten paa Torvet i Oslo, og her anklagede de Knut Alfsen for, at *han* havde brudt det givne Lejde, dels ved at have medbragt flere Mænd til Mødet, end Aftalen lød paa, dels ved indenfor Lejdets gyldige Tid at have foretaget eller i alt Fald paatænkt fjendtlige Handlinger mod Kong Hans. Da Norges Lov indeholdt Straf for sligt, behøvede man her ikke at ty til Kejserretten, og Lagretten frifandt paa Stedet Henrik Krummedige og hans Mænd og dømte den døde Knut Alfsen til at have alt sit Gods forbrudt til Kongen.

Tiden mellem Drabet og Dommen er for kort til, at Kong Hans i Mellemtiden kan have faaet Kundskab om Sagen. Hans Skyld ligger da i, at han ligesom ved Drabet paa Povl Laxmand lod Gerningsmændene gaa fri, accepterede Dommen over den døde og overtog hans vidtstrakte Godser. Begge de to Episoder falder indenfor det samme Tidsrum af nogle faa Maaneder kort Tid efter, at Kongen havde haft den bitre Skuffelse at komme for sent med Undsætningen af Stockholms Slot og Befrielsen af Dronningen. Denne Begivenhed synes da at have hensat ham i dyb Depression og berørt hans Sind saa voldsomt, at han var berøvet sin ellers velkendte Retsindighed og Ligevægt. Senere har han aabenbart fortrudt det;

i 1504 oplyser Biskop Matthias af Strängnäs, at Kong Hans har overladt Knut Alfsens Børn Arven efter deres Far, heri indbefattet hans Godsbesiddelser.

Der har været flere mørke Punkter i Kong Hans' Liv, men om dem kender vi ikke Enkelthederne. Efter Kongens Død i 1513 beklager Rigsraadet sig i en Skrivelse over, at det flere Gange er hændt, at Medlemmer af Raadet paa Kongens skriftlige Bud er kommet til ham og derpaa har mistet Livet, uden at der derefter er foretaget en retslig Undersøgelse. Det er desværre ganske ukendt, hvem det har drejet sig om, hvad der egentlig er sket, og hvornaar.

I Beskrivelserne af Kong Hans' Sjæleliv findes intetsomhelst, der passer paa de Sindslidelser, der skyldes Syfilis. Han lider ikke af Højhedsvanvid, han er ikke ødsel, men snarest sparsommelig, han har ingen Vrangforestillinger og træffer ingen taabelige eller uforstandige Dispositioner, han er tværtimod hele Tiden en dygtig Politiker, han glemmer ikke straks, hvad han har gjort eller befalet andre at gøre, og han henfalder ikke tilsidst i Sløvhed. Lige saa lidt findes der nogen Omtale af legemlige Sygdomme hos ham, der paa nogen Maade kan sættes i Forbindelse med en syfilitisk Infektion. De sjælelige Reaktioner, der har været berørt ovenfor, begynder i 1494, altsaa før den store Syfilisepidemi, og de fortsætter uden at ændre Karakter i de følgende Aar.

Naar det i det omtalte Brev siges, at Kong Hans

»er syg udi de Pokker«, maa det antages, at det drejer sig om Rygter, maaske Hofsladder. Det kan ikke udelukkes, at Rygtet har talt sandt, men i saa Tilfælde kan man i alt Fald udelukke, at Sygdommen har angrebet Hjernen og præget dens Funktioner. Forøvrigt kan det, man har antaget for »Pokker«, have været en uskyldig Hudsygdom; Kendskabet til Hududslettenes forskellige Former var dengang meget sparsomt.

Det er paa Grundlag af de foreliggende Oplysninger vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at afgøre, om han led af en manio-depressiv Psykose, eller om han var Genstand for en saakaldt psykogen Depression, d. v. s. at hans periodevis optrædende Melankoli skyldes Skuffelser og Modgang. Det sidste forekommer at være det sandsynligste, idet man tilsyneladende ikke i hans Historie finder noget Tegn paa typisk Opstemthed med periodevis stærk Handletrang og Aktivitet som Modsætning til efterfølgende Depression. Forud for Episoden med Renteskriveren synes der ikke at være gaaet nogen politisk Modgang, tværtimod tegnede alt dengang godt for hans Planer om Genoplivelsen af Unionen med Norge og Sverige. Derimod er det rimeligt at antage, at selve Affæren med Anders Nielsen har beredt ham en svær Skuffelse. Han havde tidligere været betroet vigtige Budskaber til Overbringelse og i det hele taget haft Kongens Tillid, og hvis Kongen har anset ham for skyldig i det Bedrageri, han blev anklaget for, kan det godt

tænkes at have givet ham en svær Depression, og under Indtryk heraf kan hans Domfældelse af Skriveren være sket.

Kort Tid før Drabet paa Povl Laxmand og Processen mod Knut Alfsen havde Kongen oplevet den bitre Skuffelse at komme for sent med Undsætningen af Stockholms Slot og Dronningen, og dette maa nødvendigvis have deprimeret ham stærkt. Skønt Kilderne er for sparsomme til at tillade en sikker Diagnose, er det dog rimeligst at antage, at hans Depression og den Mistænksomhed, Haardhed og Grusomhed, den medførte, er foraarsaget af den Modgang og de Skuffelser, han mødte i sin Kongegerning. Dette svarer ogsaa til Arild Huitfeldts Bedømmelse af ham: »mand kunde vel mercke/ at hand aff Naturen var Sanguineus/ endog hand aff Alder oc megen Krigs Bekumring bleff oc noget Melancholisk«. At han senere, naar Depressionen havde fortaget sig, fortrød sine onde Gerninger, modsiger ikke denne Opfattelse.

Hvad angaar Spørgsmaalet om Syfilis, vilde det her som altid være af stor Interesse at undersøge hans Skelet, og Tilfældet vil, at en saadan Undersøgelse har været foretaget.

Kong Hans døde paa en Rejse i Jylland i 1513. Omkring 1. Februar vilde han ride over Skjern Aa, der var gaaet over sine Bredder, men Hesten snublede, og han faldt i det iskolde Vand. Han fortsatte Rejsen og naaede til Aalborg, hvor han blev alvorligt

syg, og den 20. Februar døde han. Dødsaarsagen har formodentlig været en Lungebetændelse; denne plejer (hvis den ikke behandles effektivt, hvilket man ikke kunde dengang) at ende med Døden i Løbet af godt en Uges Tid. Men hvis Lungebetændelsen ikke har været særlig voldsom, kan der have dannet sig en Byld paa Lungen, hvorved det forholdsvis langvarige Forløb af Sygdommen kan forklares. Dronningen lod Kongens Lig føre til Odense, og ved Ankomsten hertil vidste det sig, at Hovedet bar dybe Skrammer til Skue. Hermed er vi naaet til de berømte Huller i Kong Hans' Hovede, som i saa mange Aar har beskæftiget adskillige Menneskers Fantasi.

Hullerne er tre i Antal; de findes midt paa Issen, hvor de danner en lidt skæv Trekant. Det ene sidder øverst i Pandebenet, de to andre i hver sit Isseben, med godt 5 cm imellem dem. De synes efter den eneste existerende Tegning af dem at være ganske skarprandede og lidt ovale paa Tværsnit, og de gaar helt igennem Kraniets Loft. Desuden findes der midt i Panden og midt i venstre Isseben to tilsvarende Fordybninger; de er dog kun gaaet igennem den ydre Knogleskal og er saaledes ikke egentlige Huller som de tre førstnævnte, men de synes at være lige saa skarprandede som dem. Alle Huller og Fordybninger angives at have en Diameter paa omkring en cm. Det største af dem er det, der ligger i venstre Isseben nær ved Sammenstødsstedet med højre Isseben og Pande-

benet; det er noget mere uregelmæssigt end de andre. Imellem Hullerne er Knoglevævets Overflade fuldstændig normal. Et stort uregelmæssigt formet Stykke af venstre Tindingeben mangler; det er øjensynligt trykket ind efter Døden. Dette ses ofte paa gamle Kranier og hænger sammen med, at Kranievæggen paa dette Sted er ganske tynd. Naar ukyndige tager et Kranium op, griber de ofte med Fingrene netop her, og saa sker Skaden meget let; vi kan derfor udelade denne Defekt af vore Betragtninger.

Der har i Aarenes Løb været fremsat adskillige Teorier til Forklaring af, hvorledes disse Huller er opstaaet. Den lærde Ole Worm mente i 1623, at det drejede sig om Læsioner, som Kongen havde faaet i Kampene i Ditmarsken og i Sverige. Dette kan straks udelukkes, eftersom der ikke findes fortykkede Rande omkring Hullerne som Udtryk for, at Patienten havde overlevet Læsionen, og desuden fordi saa dybtgaaende Læsioner sikkert vilde have medført Døden kort Tid efter. Iøvrigt har man ingen Beretning om, at Kong Hans er blevet saaret i sine Krige. 100 Aar senere mente Birckerod, at Hullerne kunde stamme fra et Gravrøveri, men ogsaa denne Forklaring kan kasseres, da Læsionerne maa være opstaaet kort Tid før eller kort Tid efter Døden, mens Vædskespændingen i Knoglen endnu var saa stor, at den ikke splintredes ved Slagene; kun i et Kranium med normalt Vædskeindhold kan man slaa skarprandede Hul-

ler. Andre har ment, at Hullerne skulde være fremkommet ved Faldet med Hesten, men det er højst usandsynligt, at Kongen skulde kunne leve tre Uger efter dette. I 1827 mente Werlauf, at Hullerne var et Udtryk for »Sygdom«, men Fr. Schmidt afviser i 1874 denne Opfattelse som urimelig. I 1837 fandt man i Aalborg et sammenbøjet Rørstykke med et Stykke Læder, der bar en Indskrift, ifølge hvilken Kongen skulde være myrdet, men da det viste sig, at Skriften, der stod skrevet paa et Stykke af et Bælte, var ganske frisk, kunde man vise, at det maatte være en Mystifikation, foretaget af en Spøgefugl. Sagen maa rimeligvis ses i Sammenhæng med, at det nogle Aar i Forvejen var blevet paastaaet, at der existerede en skriftlig Tilstaaelse af en Tjener om, at han havde myrdet Kong Hans; dette Dokument er dog aldrig blevet set eller offentliggjort og kan derfor ikke tages med i Betragtningerne. I 1901 mente Dr. Lübbers, at Hullerne skulde være opstaaet ved, at Kongen var blevet trepaneret for at helbrede hans Sindssyge. I Svanings Beskrivelse af Kongens Dødsleje findes der ikke nogensomhelst Mulighed for at indpasse en Trepanation i Billedet – og heller ikke noget Ritualmord, som Palle Lauring med fritsvævende Fantasi har hævdet. I 1901 har Tegneren Magnus Petersen, der deltog i Undersøgelsen af Liget i 1874, fremsat den Formodning, at Hullerne skulde være opstaaet ved, at der i Kisten fandtes nogle lange Søm og Nagler, der ra-

gede igennem dens Hovedende, og at Liget under Transporten skulde være blevet rystet frem og tilbage, saaledes at Sømmene derved skulde være trængt ind i Kraniet. Hertil indvendte Landfysikus Boeg, at det maatte være yderst usandsynligt, at man vilde lægge Kongen i en Kiste med saa lange Søm ragende gennem Hovedenden, og han vilde finde det rimeligere, om Hullerne var opstaaet derved, at der i det kendte Hastværk, der omgav Transporten fra Aalborg til Odense, er blevet slaaet nogle Beslag paa Kisten *efter* at Kongen var lagt i den, og at de hertil anvendte Søm har foraarsaget Hullerne, idet Haandværkeren ikke har kunnet kontrollere, hvad han gjorde, da Laaget allerede var lagt paa Kisten. Den sidste Teori forekommer mest sandsynlig.

Naar Werlauf i 1827 omtaler Sygdom som Aarsagen til Hullerne, har han sikkert ment Syfilis. Alene paa Grundlag af Beskrivelsen og Tegningen af Kraniet fra Undersøgelsen i 1874 kan man med Sikkerhed udelukke, at det skulde dreje sig om en syfilitisk Infektion. Syfilitiske Betændelsestilstande i Kraniet er velkendte. De er af stærkt vekslende Udstrækning og meget uregelmæssig Form; de viser sig ved Fordybninger i Kraniets Overflade, og de gaar aldrig helt igennem Kranievæggen, men nedbryder kun den yderste Knogleskal og det mellemste Lag, i hvilket de kan brede sig med mange Forgreninger. Fordybningerne har ganske uregelmæssige Vægge og Bund og viser

tydeligt Knoglevævets porøse Struktur. Fordybningerne har Tendens til at mødes, hvorved de bliver større, men ikke dybere. Ved Randen ses ofte Fortykkelse af Knogleoverfladen som Udtryk for, at der i Nedbrydningsprocessen har været Pavser, i hvilke Knoglevævet har forsøgt at raade Bod paa Defekten ved Nydannelse. Spredt mellem Fordybningerne findes smaa Huller i den ydre Kranieflade, og Overfladen bærer ofte Spor af kronisk Benhindebetændelse i Form af let Fortykkelse og Ujævnheder. Det vil let ses, at denne Beskrivelse ikke paa noget Punkt svarer til, hvad man har fundet paa Kong Hans' Kranium.

Den bestemte Afvisning af, at de famøse Huller skulde være af syfilitisk Oprindelse, kan tages til Støtte for den Antagelse, at heller ikke Kong Hans' Sindslidelse har været syfilitisk.

Skæbnen synes at have holdt sin skærmende Haand over vore oldenborgske Konger og skaanet dem for den uhyggelige Sygdom, der ellers hærgede høj og lav i Europa. Kong Hans er vistnok den eneste, der har været mistænkt. Om hans Efterfølgere paa Tronen foreligger der ikke nogen Omtale eller blot Hentydninger til, at de skulde have haft »Franzoser« – hvilket nok kan forundre, da jo de oldenborgske Majestæter almindeligvis ikke holdt sig tilbage, naar Kødets Lyst lokkede!

Erik XIV

Da Gustav Vasa i 1523 var blevet valgt til Konge af Sverige, stod det ham klart, at hvis hans Kongedømme skulde bestaa, maatte det blive i Kraft af en arvelig Krone. Han selv nød Besidderens Ret; der flød ganske vist gammelt svensk Kongeblod i hans Aarer, men det var unægtelig lidt tyndt. Han nedstammede fra den Kong Erik, der var gift med den danske Kong Valdemar I.s Datter Regitze, men det var 3 Aarhundreder eller 10 Generationer siden, og Stamtavlen gik flere Gange over Spindesiden. 1531 giftede han sig med Katharina af Sachsen-Lauenburg, der i 1533 fødte ham Sønnen Erik. To Aar derefter døde hun, og i 1536 giftede han sig med Margaretha af den svenske Slægt Leijonhufvud. Hun fødte ham ikke mindre end 10 Børn, deriblandt to, Johan og Karl, der begge blev Konger af Sverige. Efter Margarethas Død i 1551 ægtede han Katharina af Slægten Stenbock; deres niaarige Ægteskab var barnløst.

Efter Gustav Vasas Død 1560 blev Erik Konge. Naar han fik Forholdstallet XIV, hang det sammen med, at de svenske – maaske fordi de misundte Danskerne Saxos imponerende Kongerække, der begyndte med Dan og Angel – havde konstrueret en lang Ræk-

ke af Konger før den historiske Tid, og i denne indgik et stort Antal Erik'er og Karl'er.

Erik var som Barn mere end almindeligt velbegavet. Da han voksede til, læste og talte han flere levende Sprog og bevægede sig i det latinske med stor Lethed. Han var meget musikalsk, sang og spillede selv og komponerede med stor Dygtighed Melodier, hvis Noder han nedskrev med stor Rutine. Han havde desuden gode Anlæg for Tegning. Han var en ivrig Sportsmand og havde et harmonisk, veltrænet Legeme, og paa fremmede gjorde han et intelligent og kultiveret Indtryk. Han elskede straalende Pragtudfoldelse og var en stor Beundrer af skønne Kvinder; det fortælles fra hans Ungdom, at han førte et højst usædeligt Levned. Han var beleven og veltalende og yndede Diskussioner om lærde Materier, især om Astrologi, som han studerede med største Ihærdighed. I de første Aar af sin Regeringstid var han desuden en behændig Politiker, der med Dygtighed formaaede at hævde sit Herredømme over Landet overfor sine Halvbrødre. Hans Ansigtstræk var regelmæssige og smukke og prydedes af et langt Skæg; Ansigtsudtrykket var dog alvorligt og noget melankolsk, og Lystighed og Munterhed laa ham fjernt.

Desuden var han langtfra omgængelig. Han var hovmodig, forfængelig og yderst uligevægtig, og han kunde fare saa voldsomt op i Vrede, at man flere

Gange havde svært ved at forhindre ham i at dræbe den, der havde vakt hans Mishag. Han faldt dog oftest snart til Ro og glemte sin Vrede, der ikke sjældent slog om til sin Modsætning og endte med en Gunstbevisning eller et Tillidshverv. I Slægt med saadanne Vredesudbrud var der i hans Karakter Træk af umenneskelig Grusomhed. Under Syvaarskrigen med Danmark befalede han saaledes sine Officerer at fare frem uden al Naade og at brænde, skænde, plyndre og dræbe, hvor de kom. Samtidig var han from og dybt religiøs.

Denne Splittelse eller Spaltning af hans Sind viste sig ikke mindst i hans Bestræbelser for at skaffe Sverige en Dronning. Paa den ene Side kunde hun ikke være fin og fornem nok, og mest ihærdigt bejlede den 24-aarige Prins derfor til Elizabeth af England (1557). Men samtidig forsøgte han sig hos hendes Fjende Maria Stuart, Kristina af Hessen og Renata af Lothringen. Uheldigvis fik Elizabeth Nys om hans Frieri til Kristina og skrev et harmdirrende Afslag til ham, og Erik svarede i et glødende Kærlighedsbrev til hende, at hun var den foretrukne, og Frieriet til Kristina var ikke alvorligt ment. Desværre opsnappede Danskerne dette Brev og sendte det til Landgreven af Hessen, Kristinas Far, der naturligvis blev rasende. Da Elizabeth forblev ugift, pralede Erik med, at dette kun var foraarsaget af, at hun ikke kunde faa ham. Men Modsætningsforholdet i hans Ægte-

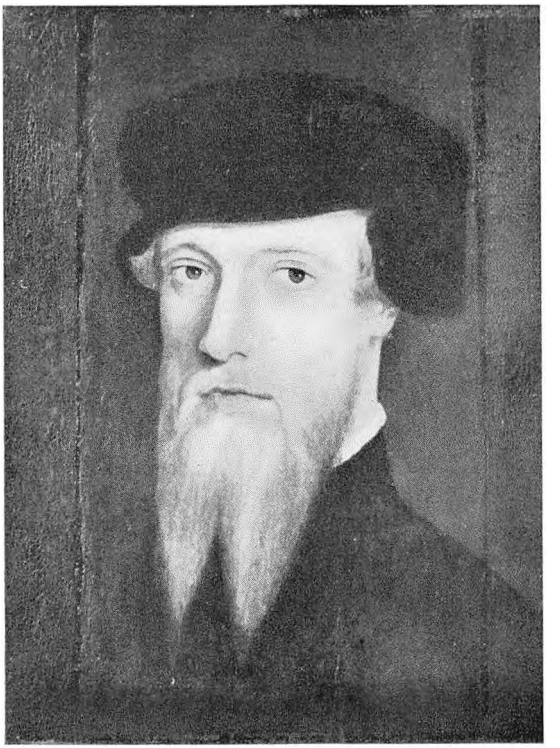

Erik XIV.
Maleri af nederlandsk Kunstner. Reproduceret fra
E. Wigert: Erik XIV.

skabsplaner laa i, at han paa samme Tid paatænkte at gifte sig med en af Landets egne Døtre, der jo højst kunde blive en adelig Dame. Dette ustabile Følelsesliv var Kilden til megen Uro og Bekymring hos Gustav Vasa.

Efterhaanden som Aarene gik, blev Splittelsen i Eriks Sind mere og mere tydelig. Det var, som om han var to vidt forskellige Personligheder, af hvilke snart den ene havde Overtaget for snart at vige Pladsen for den anden, der optraadte stik modsat den første. Og dog kunde den ene aldrig helt glemme, hvad den anden havde ment eller gjort. Den ene kunde mistænke og hade en Mand, ofte helt uforskyldt, og den anden kunde kort Tid derefter lade den kongelige Naade lyse over ham; men bag Naadesbevisningerne lurede Mistanken og det ulmende Had.

Der kunde nævnes adskillige Exempler paa dette, men lad os holde os til enkelte karakteristiske og skæbnesvangre. Trods sin kongelige Herkomst og Arveret og Bevidstheden om, at Folket var tilfreds med ham paa Tronen, mistænkte han Adelen for at ville afsætte ham eller myrde ham, og han mistænkte ikke mindre sine Halvbrødre. Det var især de svenske Stormandsslægter, han rettede Mistanken imod, og den næredes ved, at hans Far havde ægtet en svensk Adelsdame og saaledes skabt Muligheder for Partidannelser indenfor Adelen. Navnlig nærede han stor Mistanke til Stureslægten, og Aarsagen hertil laa lige-

for. Gamle Sten Sture havde kæmpet mod Sveriges lovlige Konge Christiern I, og unge Hr. Sten havde sat sig op imod den lige saa lovlige Konge Christiern II. Det var, som om Oprørsaanden laa i Stureblodet, og uanset at Svenskerne nu havde faaet Unionskongerne kastet ud af Landet og faaet en virkelig svensk Konge, frygtede Erik Sturernes Oprørstendenser. I Begyndelsen var han ganske vist gode Venner med Svante Sture, fordi denne flere Gange havde mæglet mellem ham og Gustav Vasa, men Mistænksomheden fik snart Overhaand.

Men ogsaa mod sine to Halvbrødre Johan og Karl nærede Erik en alvorlig Mistanke. Deres Mor var ikke som hans egen en fyrstelig Dame, men af almindelig Adel, og Erik frygtede, at de to Brødre med Adelens Hjælp skulde fordrive ham. Da Johan i 1562 forhandlede med sin Svoger, Kongen af Polen, om at blive Hertug af Estland, lod Erik ham fængsle og føre til Stockholm, hvor Stænderne efter hans Befaling dømte ham til Døden. Men inden Dommen naaede at blive eksekveret, fortrød Erik sin Haardhed og lod Johan føre til Gripsholm, hvor han holdtes i et mildt Fængsel.

Denne Episode medførte, at Erik yderligere frygtede Adelen, baade Leijonhufvuderne og navnlig Sturerne, som han mente stod bag al hans Modgang. Især troede han, at Adelen gjorde sit bedste for at forpurre hans Ægteskabsplaner og derved forhindre ham i at

faa Arvinger til Tronen. Af Frygt for Adelen benyttede han sig fortrinsvis af borgerlige Raadgivere, »Sekretærer«, af hvilke navnlig Göran Persson blev hans onde Aand ved at puste til Mistænksomhedens Gløder. Det var saaledes Göran, der i 1564 bildte Erik ind, at Johans Hustru gjorde Forsøg paa at give ham Gift i Maden, Erik troede ham straks, og hans Mistænksomhed tiltog.

Tanken om, at Adelen efterstræbte ham, koncentrerede sig stadig om Sturerne, og da Syvaarskrigen med Danmark gik uheldigt, mente Erik, at Adelen med Vilje førte Krigen daarligt, og at især Svante Stures Søn Nils var ham troløs. I 1566 indbød han ham til sig og tog først venligt imod ham, men faa Dage efter blev han fængslet og anklaget for Forræderi. Efter en Proces uden lovlige Former blev han dømt til Døden. Erik benaadede ham imidlertid snart, og Straffen blev ændret til et vanærende Indtog i Stockholm; forslaaet og blødende og med en Halmkrone paa Hovedet blev Nils Sture paa en skabet Rakkerhest ført gennem Byens Gader.

Faa Dage efter kom Omslaget: den anden Halvdel af Eriks Jeg udnævnte ham til som Gesandt at rejse til Lothringen for at bejle paa Kongens Vegne til Frøken Renata. Niels Sture gjorde sig klar til Afrejsen, og inden Skibet forlod Sverige, blev der holdt et Afskedsgilde ombord med en Del unge Adelsmænd samt Eriks Halvbroder Karl. At der ikke her blev holdt

lutter Lovtaler over Erik, er højst rimeligt. Den grove Haan og Mishandling af Niels Sture havde vakt stor Misfornøjelse og Harme blandt Adelen, og hans nye Ophøjelse havde ikke kunnet vende Stemningen.

Erik paa sin Side frygtede nu mere end nogensinde en adelig Sammensværgelse og kendte intet Middel til at afværge den. I Vintermaanederne 1567 hørte han Rygter om, at en saadan Sammensværgelse skulde være blevet aftalt ved Nils Stures Afskedsgilde paa Skibet, og at denne skulde være aktiv i saa Henseende paa sin Rejse til Lothringen. Beviset herfor kunde man vente at faa, naar en tysk Handelsbetjent Peter Sastorp kom hjem fra en Rejse paa Kontinentet. Saa længe kunde Erik ikke vente, og det blev heller ikke nødvendigt. Den unge adelige Gustav Ribbing, der hørte til Kongens Livvagt, var løbet bort, men blev fanget og dømt til Døden. Inden Henrettelsen blev han lagt paa Pinebænken, og her bekendte han alt, hvad man ønskede: at Sturerne bestræbte sig paa at forhindre Kongens Ægteskab, saa de selv kunde faa Magten efter hans Død, og at Svante Sture, Slægtens Overhoved, hans Søn Nils samt Per Brahe, Gustav Stenbock og Margaretha Leijonhufvuds Bror Sten var parat til Oprør mod Kong Erik.

Nu aftvang man Svante Sture og Sten Leijonhufvud en skriftlig Tilstaaelse af, hvad den unge Ribbing havde erklæret under Torturen. Ganske vist var Erik derefter overordentlig elskværdig og naadig mod dem,

men om det var den bedre Side af hans Sind, der reagerede, eller om det blot var Lumskhed, er ikke godt at vide. I alt Fald trak Nettet sig nu sammen om Sturerne og den øvrige Adel, og for at vise dem sin Foragt besluttede han samtidig at gifte sig med sin Elskerinde Karin Månsdotter. Den ene Side af Eriks Sind frygtede Adelen, den anden vilde ydmyge den, og dertil vilde han benytte Ægteskabet med Karin. Hun var en »ringa stockeknechts dåtter« og havde som Barn solgt Frugt paa Torvet i Stockholm, og det vilde være en udsøgt Ydmygelse for Adelen at maatte hylde hende som Sveriges Dronning.

Paa dette Tidspunkt var Eriks Læger klar over, at den 34-aarige Konge var sindssyg. Han saa Gift og Snigmord lure paa sig allevegne. Gik en Mand paa Gaden med et gammelt, ubrugeligt Gevær, troede han, at han vilde skyde ham. Havde hans egne Folk stillet en Flaske og noget Mad fra sig i Vejgrøften, troede han, at det var Svante Sture, der havde faaet dem til det for at gøre Nar af ham. Satte hans Tjenere et Stativ med Vandkande og Haandklæde ind paa hans Retirade, troede han, at det drejede sig om Trolddomskunster. Mødte han en Sømand med en Økse i Haanden, forekom det ham, at han truede ad ham med Øksen. Naar nogen strøg sig om Munden, hostede, spyttede eller hviskede til en anden, var han sikker paa, at det var spottende Hentydninger til ham. Engang havde han nær dræbt en af sine Sekre-

tærer, fordi han syntes, at han lo ad ham. Alt hvad der foregik omkring ham, troede han var møntet paa ham; alt, hvad der blev sagt, opfattede han som en Haan mod ham; den mindste Uregelmæssighed i hans Befindende troede han var foraarsaget af Gift eller Trolddom.

Det eneste, der foregik normalt, var Regeringen og Krigsførelsen. I disse Forhold mærkede man intet til Kongens Sygdom, men hertil har vel Rigsraadet været medvirkende.

I Begyndelsen af Maj 1567 kom Peter Sastorp hjem fra Tyskland, og han angav Svante Sture og dennes Søn Erik og desuden Sten Leijonhufvud, Sten Baner, Abraham Stenbock og nogle andre Adelsmænd som skyldige i Sammensværgelse. Kongen sendte dem venligt formulerede Indbydelser, men efterhaanden som de kom, blev de kastet i Fængsel og kort Tid derefter overført til Upsalas Slotstaarn. Den 17. Maj kom Erik selv til Upsala, hvor ogsaa Stændernes Repræsentanter var forsamlede. Den 18. Maj blev der holdt et stort Drikkegilde paa Slottet, og Erik drak sig en vældig Rus. Hoffets Regnskaber viser, at han til daglig gerne drak med sine Mænd, som Skik og Brug var, men han blev kun sjældent stærkt beruset som de andre. Det svære Drikkeri den paagældende Aften betegner saaledes en Undtagelse og skyldes maaske hans ophidsede Sindstilstand og Tanken paa, hvad der forestod, naar Nils Sture kom hjem. Den 19. Maj skulde

han holde en Tale til Stænderne, men da han havde mistet sit Manuskript, maatte han tale uden det. Derved gik meget i Fisk for ham, og han maatte indskrænke sig til Beskyldningerne mod Nils Sture og de fængslede adelige. Alt dette blev fremsat paa en saadan Maade, at der opstod Uro i Forsamlingen, og da Erik troede, at det betød Oprør, sluttede han brat Mødet.

Den 21. Maj kom Nils Sture hjem til Upsala. Han havde udrettet sit Ærinde i Lothringen paa bedste Maade og medbragte Frøken Renatas Tilsagn om Giftermaalet og desuden hendes Billede. Han ankom til Slottet om Aftenen og vilde straks meddele Kongen, hvad han havde opnaaet, men man fortalte ham, at Kongen sov, og kastede ham derpaa i Fængsel. Først næste Dag fik han Foretræde hos Kongen, paa hvem hans raske Frimodighed gjorde et godt Indtryk. Erik forsikrede ham og Svante Sture, at han var klar over, at hans og deres fælles Fjender havde opdigtet alle Beskyldningerne mod dem, og han tilsagde dem sin Naade paa alle Maader i Fremtiden Men derpaa blev de igen ført tilbage til Fængslet. De to Sider i Eriks Sind kæmpede om Magten over ham. Afgørelsen faldt faa Dage efter, og den maa rimeligvis ses paa Baggrund af en Forværring af hans Sindslidelse, der igen skyldtes Følgerne af det uvante Drikkegilde den 18. Maj.

Lørdag den 24. Maj Kl. 11 om Formiddagen op-

søgte Erik Svante Sture i hans Fængsel og tog ham med ind i Sten Leijonhufvuds Fangerum. Han var oprørt og fortvivlet, kastede sig paa Knæ for dem og bad Svante om Tilgivelse for alt, hvad der var overgaaet ham og hans Søn Nils, og han lovede dem igen sin Gunst og Naade og takkede Gud, fordi han havde afholdt ham fra at lade Straf falde paa dem, og han lovede dem deres Frihed. Derpaa gik han – og lod Jernstængerne sætte for Fængselsdøren igen. Han forlod nu Slottet og gik en god halv Time i det fri. Kl. 2 kom han tilbage til Slottet og gik med hastige Skridt ind til Nils Sture i hans Fængsel med en Dolk og en Partisan i Hænderne. Han raabte højt: »Naa, der sidder du, din Landsforræder!« og jog sin Dolk i Armen paa Nils. Den saarede bedyrede sin Uskyld, trak Dolken ud af Armen, kyssede den, rakte Kongen den igen og lagde sine Hænder overkors paa Brystet. Ude af sig selv af Raseri løb Erik Partisanen gennem Hænderne paa ham og ind i Brystet, og hans Drabanter, der var fulgt efter ham, gav Nils Sture Naadestødet.

I vild Ophidselse løb Erik nu ud af Slottet, fulgt af Drabanterne og af sin 60-aarige Læge, der formanede ham til at være rolig, og da Kongen rasende befalede Drabanterne at slaa Lægen ihjel, gjorde de det straks. Profossen, der var med, spurgte, hvad der skulde gøres med de andre Fanger, og Erik raabte, at de skulde slaas ned allesammen undtagen Hr. Sten.

Der var to af det Navn, og de undgik Døden; alle de andre blev massakreret.

I sit Vanvid løb Kongen videre; i en Landsby skiftede han Tøj, og iført almindelige Bondeklæder løb han gennem Skoven i den lyse Nat. Bag hvert Træ saa han en Snigmorder, hver Busk var en Stimand, og sanseløs løb han videre. Samme Aften blev han fundet, men undslap igen og var borte i flere Dage. Langt om længe fandt man ham og førte ham tilbage til Upsala og derfra til Stockholm.

Aaret efter skrev Erik selv en Redegørelse for, hvordan det altsammen var gaaet til. Han havde haft et livagtigt Indtryk af, at Stænderne og alle de andre vilde skaffe sig af med ham og vælge en anden til Konge, og han følte det, som om Magten allerede var frataget ham. Om Sammenkomsten med Svante Sture i Fængslet paastod han, at Svante havde nægtet at forlige sig med ham, og at det var Hensigten at sætte Nils Sture paa Tronen. Djævelen havde indgivet ham alle Slags Tanker om at forlade Gud og overgive sig til ham, og den Onde havde fremstillet Svante Stures Sammensværgelse og de Farer, der truede ham derved. Derfor havde han ikke set anden Udvej end at dræbe de to Sturer; hvordan de andre var kommet af Dage, vidste han ikke.

Efter Udaaden fulgte i Stockholm en Periode med dyb Depression og Anger. Han var ude af Stand til selv at føre Regeringen, og Rigsraadet besørgede de

løbende Ærinder i hans Navn. Raaderne gjorde alt, hvad de kunde, for at opretholde Skinnet af, at Erik selv ordnede alt, og de bestræbte sig for at bevare Majestætens Værdighed i Folkets Omdømme. Gang paa Gang bad Rigsraadet ham om igen at tage Regeringens Tøjler, men han opfattede altid dette som uærligt ment og som et Forsøg paa at drive Spot med ham, og han mistænkte igen Raaderne for at spille under Dække med Danskerne i Syvaarskrigen. Alt, hvad man sagde eller skrev til ham, opfattede han som dobbeltbundet med en Brod rettet imod ham selv. Kongens Anger var ærlig og dyb. Han kastede sig paa Knæ for de dødes Enker og bad dem om Tilgivelse, og han paatvang dem store Pengebeløb til Erstatning for det Tab, de havde lidt, men han frygtede nu mere end nogensinde for at blive afsat eller ombragt. Derfor søgte han at faa en Forsoning i Stand med sin Halvbroder Johan paa Gripsholm.

I Stockholm tog det sig for Erik ud, som om han var en Fange i Rigsraadets Hænder, skønt Raadet gjorde sit yderste for ham. Endogsaa da Erik et Par Maaneder senere vilde gifte sig med Karin Månsdotter, lagde Raaderne ham ingen Hindringer i Vejen. I den forløbne Tid var han blevet roligere, og de Betænkeligheder, der hidtil havde holdt ham tilbage fra dette Giftermaal, havde fortaget sig. Den 13. Juli lod han sig i al Hemmelighed vie til Karin. Hvad der har rørt sig dybest inde i hans Sind og faaet ham til at

tage dette Skridt, er det ikke muligt at gøre Rede for. Det kan have været Karin, der drev ham frem til Ægteskabet; de havde allerede to Børn sammen, som hun nok gerne vilde have legitimeret. Politisk set maatte det nærmest betegnes som uklogt; han var mest interesseret i en Forsoning med den mægtige Adel, der ikke saa med blide Øjne paa den lille stockholmske Almuepige. Maaske har Spaltningen i hans Sind ogsaa gjort sig gældende paa dette Punkt. Endelig kan det have været en dyb og ægte Kærlighed til Karin, der har ført ham; at han elskede hende meget højt, er der ingen Tvivl om, og hun var jo Moder til hans Børn.

Roligere var han blevet i Stockholm, men af og til kunde han stadig faa voldsomme Raserianfald, saa han maatte bevogtes, for at han ikke skulde gøre Ulykker paa sine Omgivelser. Han saa og mærkede overalt den Djævel, der havde forledt ham til Mordene i Upsala, og iblandt Folket hed det sig, at Kongen stod i Ledtog med den Onde. I Haab om at faa »et bedre Fængsel« bad han om at maatte tage Ophold paa Svartsjö, og med et fyrsteligt Følge drog han saa dertil den 12. August.

Fra Svartsjö skrev han nogle Breve til Johan paa Gripsholm. Han giver her Udtryk for sin Følelse af at være Fange og for Frygt for Fremtiden og for sin egen Sygdom; han mente, at han faktisk var afsat og bad Johan komme til sig. I Oktober ankom Johan

til Svartsjö og blev her modtaget af Erik, der kastede sig paa Knæ for ham, erklærede, at han var sat fra Tronen og kaldte Johan for Konge af Sverige. Johan benægtede det altsammen og erkendte Erik som Konge, og derpaa omfavnede de hinanden og svor hinanden evig Troskab. Lignende Scener gentog sig de følgende Dage. Eriks Tilstand holdt sig nogenlunde uforandret i et Par Maaneder, men i December indtraadte der pludselig en Bedring. Han sammenkaldte Rigsraadet, gav detaljerede Ordrer til at iværksætte en mere energisk Krigsførelse mod Danskerne, og han bad Raadet love at anerkende Karin som Sveriges Dronning og deres Børn som retmæssige Arvinger til Tronen, og Rigsraadet gav sit Tilsagn. Den akute Fase i Sindssygdommen var overstaaet.

At han ikke var blevet normal, var der dog flere Tegn paa. Saaledes blev han engang saa rasende paa en af sine borgerlige Sekretærer, at han stødte en Ildrager i Maven paa ham, saa han døde kort Tid efter. Men Regeringens Førelse og Ledelsen af Krigen overtog han selv igen og klarede det udmærket. Han var klar over, at han havde været syg i Sindet og talte ofte om det, men han mente, at han nu var blevet rask igen. I Begyndelsen af Juli fejrede han sit officielle Bryllup med Karin, der ogsaa blev kronet i Storkyrkan; for at legitimere deres Børn lod han dem staa under Baldakinen sammen med Forældrene.

Eriks Sygdom og hans afsindige Reaktioner havde

dog været saa alvorlige, at man ikke fortsat kunde lade ham beholde Magten over Rigets Anliggender. Hans to Halvbrødre samlede kort efter Bryllupet en Hær og drog mod Stockholm. De slap ind i Byen, og Erik lukkede sig inde i Slottet, hvorfra han parlamenterede med Karl, der stod nede paa Slotspladsen. Hans første Reaktion havde været et frygteligt Raserianfald og dernæst Selvmordstanker og Planer om Modstand til det yderste, men han indsaa snart, at alt Haab var ude. Han fik af Johan og Karl Løfte om mild og skaansom Behandling og overgav sig omsider til dem. Han blev afsat, og i Januar 1569 besteg hans ældste Halvbroder Tronen som Johan III.

De to Brødre holdt ham først i Fangenskab paa Stockholms Slot, men da der til Stadighed gik Rygter om, at Folket vilde befri ham, flyttedes han fra det ene Slot til det andet, til sidst til Örbyhus, hvor han blev til han døde. I de første fem Aar var Karin Månsdotter hos ham. I Fængslet var Erik først stærkt optaget af Tanker om Flugt og Hævn. Han fik god og rigelig Forplejning med Mad og Vin, men blev holdt i stræng Isolation. Alligevel lykkedes det ham nu og da at smugle Breve ud af Slottet. Han læste meget, skrev Dagbog og forfattede en Række Skrifter, en Oversættelse af en gammel svensk Krønike, en Afhandling om Krigskunst, astrologiske Betragtninger m. m., han komponerede og skrev Noderne ned og synes i det hele taget at have kunnet beskæf-

tige sig selv godt. Dette til Trods for, at man som Fangevogtere ansatte Folk, der var ham fjendtligt sindede; de generede ham paa alle Maader og gik ikke af Vejen for direkte Voldshandlinger, der endog engang førte til et Knoglebrud i den ene Arm.

Alt dette og det haabløse i hans Situation og i hans Fremtid maatte naturligvis paavirke hans syge Sind stærkt. Da han fire Maaneder efter Omvæltningen blev stillet for Stændernes Domstol, forfattede han flere Udkast til sin Forsvarstale; de er uklare, urealistiske og paa flere Punkter irrelevante og selvmodsigende. Stænderne dømte ham til livsvarigt Fængsel, og i sit Fangenskab skrev Erik nu flere Forsvarsskrifter, der er lige saa uforstandige som hans Udkast til Forsvarstalen. Han blev med Tiden mere og mere kværulerende og beklagede sig over sit Fængsel, sine Fangevogtere, den ulovlige Domstol, den uretfærdige Dom og sin egen ulykkelige Skæbne, og desuden anførte han de gamle undskyldende Forklaringer paa Mordene i Upsala.

Hans ulykkelige Tilstand forværredes, da han ikke længere havde Karin hos sig, og da han derpaa mistænkte hende for Ægteskabsbrud. Han skrev et langt Brev til hende herom; det er forvirret og paa flere Steder næsten uforstaaeligt og vidner om de Sjælekvaler, han led under, og som nu helt overvældede ham. Der foreligger ikke den mindste Antydning af, at hans Mistanke har været berettiget. Karin forsøgte

tværtimod at faa Tilladelse til igen at leve hos ham i Fængslet, hvilket dog ikke blev hende tilladt.

De Afhandlinger, Skrifter og Breve, som Erik skrev i sit Fangenskab, mishagede Johan III, som i 1573 befalede, at han kun maatte skrive i andres Paasyn, og at alt, hvad han skrev, straks skulde sendes til ham. Sine private Skriverier foretog Erik derefter med en tilspidset Pind, dyppet i Sod og Vand.

Hans Skriverier tog Form af Syllogismer, ofte med haabløs Mangel paa Logik. De gaar altid ud paa, at han er den retmæssige Konge af Sverige, og at der er sket ham blodig Uret. De er karakteriseret ved deres Ensformighed. Side op og Side ned følger de hinanden, Grundsætningen, Eftersætningen og Konklusionen, og altid om det samme, om og om igen, fortvivlende stereotypt. »Det, man gør i Vanvid, bør ikke regnes for ful Gerning. Konger kan ogsaa blive vanvittige. Saaledes bør man ikke laste sin Konge for ful Ugerning, som sker i Vanvid«. »Det er ikke forbudt en Arvekonge at indgaa et ringe eller fattigt Giftermaal. De svenske vilde forbyde Kong Erik det ringe og fattige Giftermaal. Saaledes maa svenske ikke forbyde det ringe og fattige Giftermaal med Dronning Karin Månsdotter«. »Alle, der bor i Sveriges Rige, Kongen, Dronningen og deres Børn maa nyde Lov og Ret. Jeg Kong Erik den 14., Dronning Karin Månsdotter og vore Børn bor ogsaa i Sverige. Saaledes maa vi ogsaa nyde Lov og Ret imod dem,

der har gjort Uret imod os«. Hans stakkels forpinte Sjæl tumler hjerteskærende monotont med disse Problemer og al den Uret, han føler sig ramt af. Samtidig med, at han saaledes graver og borer sig ned i sin egen Ulykke, har det lettet hans Sind og lindret hans Pine at skrive alt dette, og samtidig har han uden at ane det bidraget til at belyse Arten af sin Sindssygdom.

Desuden skrev han paa Latin en lang og udførlig Redegørelse for sin og Sveriges Stilling overfor Danmark og Frederik II. Den er forvirret og ulogisk og rummer helt meningsløse Anklager mod den danske Konge, som han omtaler med Foragt og med det mest flammende Had; ogsaa her kredser han ustandseligt om sin egen Ulykke og den Uret, der gøres ham.

Med Tiden formørkedes hans Aand fuldstændigt. I Marginen i nogle latinske Bøger skrev han Side efter Side en Mængde Noter og Bemærkninger. De bestaar af Navnene paa alle Lande i Europa, Afrika, Amerika, Asien og Indien, som han aabenbart mente, at han var Hersker over, og under disse Lande skrev han Navnene paa nogle Svenskere, som han øjensynlig vilde ansætte der som sine betroede Folk. Disse var – efter hvad man kan se – oftest ukendte Personer, men i andre Tilfælde var det ganske jævne Folk, Drabanter, Kuske, Soldater, Kokke, Bønder, Ladegaardsfogeder, Vintappere og lign. I sit Vanvids Mør-

ke udstrakte Erik sin Magt over hele Verden og forsøgte at holde Orden i sine Riger ved Notaterne i Bøgernes smalle Margin. Til sidst blev Vanviddet fuldstændigt. Han skrev: Kongen i Indien Lasse Boås, hans Dronning Nils Jacobson. Kongen i Samarkand Tomas Langeben, hans Dronning Erik Dalekarl, Horkarl. Kongen af Saba Erik Dalekarl, Drabant, hans Dronning Mons Gudmundson, Drabant, o. s. v., o. s. v.

Saadan har han siddet Time efter Time, Dag efter Dag, og holdt Regnskab over sine indbildte Kongeriger. I sine Dagdrømme har den ensomme, ulykkelige og sindssyge Fange afspærret sig fra den virkelige Verden, der omgav ham, og ladet sine forvildede Tanker flagre ud over hele Verden, saadan som han saa den. Der var han stadig Konge og herskede over alt og alle, og der kunde ingen gøre ham Rangen stridig.

Ind imellem tegnede han med afgjort kunstnerisk Talent. I Marginen af Bøgerne findes her og der flot henkastede skitseagtige Tegninger; en forestiller en Landsknægt med fældet Lanse, Sværd ved Siden og Stormhjælm paa det skæggede Hovede, et andet Sted en halvnøgen Kvindeskikkelse med Skørterne flyvende om de frodige Ben, med Hænderne lagt mod de svulmende Bryster og med et lystent Smil om Munden. Hans Sanser levede endnu.

Under hele Fængselsopholdet synes Erik at have været legemligt rask; hans stærke Konstitution taalte den stillesiddende Tilværelse godt. Først til allersidst

ser det ud, som om han var syg: han svarede paa en Forespørgsel, at han lige siden sin Fængsling havde haft ondt i Brystet og i Maven, men denne Oplysning stammer fra hans Fangevogtere og maa tages med største Forbehold. Allerede i 1571, et Par Aar efter Fængslingen, skrev Kong Johan til Lars Michelson i Åbo, hvor Erik da sad fangen, at han skulde forgive eller kvæle ham. Denne Ordre blev dog ikke udført, og den 21. Juni 1573 skrev Johan igen, og denne Gang var det en højst detaljeret Forholdsordre, som han udstedte »med vort elskelige Rigsraads Samtykke«. Man skulde vogte nøje paa, om der var Tegn paa et Forsøg paa at befri Erik fra Fangenskabet. I saa Fald skulde man tilberede en Drik af Opium eller Kviksølv (Sublimat?) saa stærk, at han vilde dø af den efter nogle Timers Forløb; hvis han ikke vilde drikke den, skulde man tvinge den i ham. Hvis der skulde blive gjort et helt overraskende Befrielsesforsøg, skulde man binde ham til en Stol og aarelade ham, til han forblødte, og hvis man heller ikke kunde komme til det, skulde man lægge ham paa Sengen og kvæle ham med en Pude. Om denne fromme Ordre er blevet udført, ved man ikke; det vilde sikkert kunne paavises ved en retskemisk Undersøgelse af hans Lig, men en saadan er ikke foretaget. Mistænkeligt er det, at Johan III, da han erfarede, at Erik var død, ufortøvet forlangte, at man skulde sende ham alle Fuldmagter »som har været forordnet hos Kong Erik«.

Paa Forhaand kan Giftmordet ikke udelukkes. Det var Machiavellis, Borgiaernes og Mediciernes Aarhundrede, hvor man ikke tog det saa nøje med Samvittigheden, og hvor et Giftmord ofte var den letteste Udvej i en prekær Situation.

*

At Erik var sindssyg, er klart; allerede hans egne Læger skrev om det. At hans Sindssygdom ogsaa i vore Dage har interesseret baade Historikere og Læger, er naturligt. Den svenske Psykiater Viktor Wigert har skrevet en udførlig Afhandling herom, og denne Fremstilling hviler i alt væsentligt paa hans nøgterne Redegørelser.

Wigert stiller Diagnosen Ungdomssløvsind, dementia praecox, eller Schizzofreni, som man i vore Dage foretrækker at kalde Sygdommen; Ordet betyder Spaltning af Sjælelivet. Den kan ytre sig paa forskellig Vis og er derfor af Psykiaterne inddelt i flere Underafdelinger, som der ikke er nogen Anledning til at komme nærmere ind paa her.

Sagt i Korthed har vi en Patient for os, der som Dreng var velbegavet og dygtig, lærenem og opvakt og med kunstnerisk Talent for Musik og Tegning, og som i Ungdomsaarene var en forstandig Politiker. Hans Barndom har næppe været let og sikkert paavirket hans sjælelige Udvikling daarligt. Hans Stedmoder var ikke som hans egen Mor af fyrstelig Æt, og der findes Beviser paa, at hun favoriserede sine

egne Sønner paa Eriks Bekostning og ansaa dem for at være mindst lige saa berettigede til Tronen som Erik.

Hvornaar Sygdommen først har vist sig, lader sig ikke paavise, men midt i Tyverne finder vi de første Tegn paa Sjælespaltningen, nemlig i hans Ægteskabsplaner. Hans ene Jeg kan ikke nøjes med mindre end den fornemste af alle Europas Fyrstinder, det andet vil nøjes med en almindelig svensk Adelsdame. Ogsaa andre Exempler paa hans Sjælespaltning har været omtalt ovenfor. Hertil føjer sig saa en Mistænksomhed, som allerede tidligt viser sig paa forskellige Omraader. Den har ganske vist en reel Baggrund, forsaavidt som Vasa'ernes Kongedømme endnu var ungt og derfor ikke fast funderet, men i Virkeligheden var der i de første Aar af hans Regering ikke Tale om nogen Modstand imod ham, endsige Oprørsplaner. Det var hans Sygdom, der fremkaldte Oprøret og hans Afsættelse, ikke omvendt. Men Mistænksomheden udviklede sig med Aarene til det helt sygelige, saaledes at han ansaa alt, selv de naturligste Begivenheder og de latterligste Smaating, som noget, der havde til Hensigt at drille ham, skade ham eller spotte og forhaane ham.

I Maj 1567, da han var 34 Aar gammel, kom saa den akutte Forværring af hans Sindssygedom, der nu slog ud i lys Lue, sandsynligvis tildels under Paavirkning af den svære Beruselse. Her optraadte bl. a. baa-

de Syns- og Hørelseshallucinationer: han mente at have hørt Svante Sture sige, at han ikke vilde udsone sig med ham, og paa Flugten gennem Skoven og Vildmarken saa han Mordere og Forfølgere allevegne, og han hørte Djævelen friste ham til at vende sig fra Gud. Derpaa fulgte saa en dyb Depression med Anger og Ruelse og Vrangforestillinger: han mente, at Rigsraadet holdt ham fangen og havde sat ham fra Embedet, skønt Raaderne tværtimod gjorde alt for at bevare Skinnet for ham og Gang paa Gang forsøgte at overtale ham til at tage sig af Regeringens Opgaver igen.

Derpaa fulgte saa en forbigaaende Forbedring af Tilstanden; Erik, der selv var klar over, at han havde været syg i Sindet, mente, at han nu var blevet rask igen. Forskellige Episoder viste dog, at dette langtfra var Tilfældet.

Efter Fængslingen og Afsættelsen fulgte en ny Depression, der var en naturlig Følge af, at alt det, han i Aarevis havde frygtet for, nu virkelig var sket. Hans Afmagt og den strænge Isolation paavirkede ham dybt. I Begyndelsen kunde han beskæftige sig selv med Læsning og med at forfatte Smaaskrifter og med sine Kompositioner; han synes at have haft Evnen til »at tænke i Noder«. Men i Aarenes Løb, og formodentlig ogsaa under Paavirkning af, at Karin Månsdotter ikke længere maatte være hos ham, formørkedes hans Aand. Hans Syllogismer med deres

ensformige, evindeligt stereotype Kredsen om hans egen Ulykke og den Uret, der var begaaet imod ham, taler deres tydelige Sprog. En Sammenligning med Christiern II trænger sig paa; den danske Konge formaaede i sit meget længere Fængselsliv at bevare sine Aandsevner, den svenske sank ned i Sindssygens Mørke. Endelig kommer saa til Slut den fuldkomne Aandssløvhed, hvor Erik i en Art Højhedsvanvid tror sig at være Hersker over hele Verden og i sit Fængsel udnævner smaa Folk fra Sverige til at være hans Underkonger i alle Jordens Riger og Lande.

Erik XIV.s Sygehistorie er et Skoleexempel paa Sindssygdommen Schizzofreni. Og Diagnosen kan bekræftes. Schizzofrenien optræder aldrig isoleret, men altid i Familier, hvor der findes Sindssygdomme eller i det mindste abnorme Karaktertræk, og Vasaslægten var i denne Henseende tydeligt arveligt belastet. Gustav Vasa selv var legemligt og sjæleligt stærk, robust og sund; han døde 64 Aar gammel, en høj Alder i de Tider, og synes at have været lidt senil paa det sidste. Hans Forfædre er omgivet af Middelalderens Mørke med Hensyn til Beretninger om deres legemlige og sjælelige Sundhedstilstand, men der findes i alt Fald ingen Hentydninger til Sindssygdomme blandt dem. Det samme gælder Eriks Mor og hendes tyske fyrstelige Slægtninge.

Eriks Halvsøskende derimod frembyder Momenter af stor Interesse for hans Sygehistorie og Diagnose.

Hans Halvbroder, Gustav Vasas og Margaretha Leijonhufvuds næstældste Søn Magnus, var tydeligt sindssyg. Sygdommen viste sig allerede i 19-Aars Alderen ved Angstfølelse og Melankoli. Den tog til med Aarene og medførte bl. a. Synshallucinationer: Magnus saa en Dag, da han stod ved Vinduet, at en Havfrue kom op af Vandet og rakte Armene imod ham. Senere optraadte der Perioder med voldsomme Vredesudbrud og korporlig Vold mod tilfældigt tilstedeværende Personer, ligesom han til andre Tider sønderrev Biblen og en Postil. De sidste Aar sad han sløvt hen og døde efter 32 Aars Sygdom. Ogsaa dette er et klassisk Exempel paa Schizzofreni.

Eriks anden Halvbroder og Efterfølger paa Tronen, Johan III, var ikke sindssyg, men bar dog Spor af Slægtens vanskelige Sind. Han var hovmodig og forfængelig, stridbar og mistænksom, og i sin Udenrigspolitik ofte overraskende ulogisk og inkonsekvent.

Hans Broder og Efterfølger, Karl IX, kan ikke betegnes som sindssyg, men heller ikke som sjæleligt normal. Han var urimelig og umedgørlig og aldeles hemningsløs i sine Vredesudbrud. Da Christer Some, Kommandanten paa Kalmar Slot, under Kalmarkrigen paa forræderisk Vis havde overgivet Slottet til Christian IV, foer Karl IX i ubændigt Raseri op mod den arme Trompeter, der meldte ham dette, og lod ham hænge paa Stedet, skønt Trompeteren jo dog var uskyldig i Christer Somes Forræderi. Dette svarer nøje

til en Episode under Erik XIV.s Regering: under Syvaarskrigen havde der staaet et Søslag ved Bornholm, hvor den danske Admiral var blevet taget til Fange. Da han blev ført frem for Erik, fik denne et voldsomt Raserianfald og vilde dræbe Admiralen; kun med stort Besvær lykkedes det Hoffolkene at redde den danske Adelsmand, der harmfuldt forsvarede sig med, at han jo kun havde gjort sin Pligt overfor sin Konge ved at kæmpe mod den svenske Flaade.

Karls og Magnus' Søster Sofia, der var gift med en tysk Hertug, synes at have været sindslidende. Det berettes om hende, at hun »geraadede udi en stor Hovedsvaghed«, og at hun var »bindegal«. Enkeltheder om hendes Sygdom foreligger ikke.

Eriks øvrige Halvsøskende synes at have været sjæleligt normale; om hans Børn foreligger intet sikkert med Hensyn til Sindssygdomme.

Gustav Vasa maa efter det foreliggende have givet Spiren til et sygt Sind i Arv til nogle af sine Børn, uden at det nu kan paavises, om det arvelige Anlæg ogsaa har været til Stede i tidligere Generationer. Det syge Sind forsvandt med Karl IX. Hans Søn Gustav II Adolf frembød ingen Tegn paa sjælelige Abnormiteter, og det samme gælder hans Datter Dronning Christina, der var den sidste af Vasa-Ættens svenske Medlemmer. Det eneste biologisk mærkelige ved hende var, at hun var erotisk kold og derfor ganske uinteresseret i det andet Køn. Karl IX havde været gift

med en Datter af Kurfyrst Ludvig af Pfalz; deres Datter Katharina giftede sig med Pfalzgreven Johan Kasimir, og deres Søn var Karl X Gustav. Denne havde ogsaa Vasablodet i sig fra sin Morfar, men der er intet, der tyder paa Sindslidelser hverken hos den usædvanlig kraftige, stærke og robuste Konge eller hos hans Søn Karl XI og Sønnesøn Karl XII. Den sidste var lige saa erotisk kold og uinteresseret som Christina, men om han paa dette Punkt har haft fælles Arveanlæg med hende, er det umuligt at udtale sig om.

Jeanne d'Arc

I BEGYNDELSEN af 1400-Tallet saa det ud, som om Frankrig skulde gaa sin Undergang i Møde. Krigen med England havde hærget Landet i snart 100 Aar, og hertil kom bitre Borgerkrige og indbyrdes Had og Magtkampe mellem de franske Stormænd og Kongemagten. Fra gammel Tid var hele Landet fra Bordeaux til Pyrenæerne engelsk Magtomraade, og fra Vilhelm Erobrerens Tid gjorde de engelske Konger Krav paa Normandiet. Den franske Konges Bror Hertugen af Orléans blev myrdet af Hertugen af Bourgogne, Johan den Frygtløse, og derpaa hævnede Orléans'ernes Tilhængere Mordet ved at dræbe Hertugen af Bourgogne. Den myrdede Hertugs Søn og Efterfølger, Filip den Gode af Bourgogne, sluttede Forbund med Englænderne, der under Henrik V snart erobrede hele Nordfrankrig.

Den franske Konge Karl VI var sindssyg og ude af Stand til at gribe ind i Historiens Gang. Hans Dronning Isabeau af Bayern betragtede Begivenhederne udfra et dynastisk Synspunkt uden Hensyn til Frankrigs nationale Interesser. I 1419 var kun knapt Halvdelen af det nuværende Frankrigs Omraade under den franske Centralmagt, Resten var under engelsk Herredømme – herunder Paris – eller fjendtligt

sindet mod Frankrig, herunder Bourgogne. Ved Freden i Troyes 1420 blev Henrik V anerkendt som Arving til Frankrigs Trone og gift med Karl VI.s Datter Catherine. Den tyskromerske Kejser anerkendte Henrik som Konge af Frankrig. I 1422 døde først Henrik V og to Maaneder derefter Karl VI. Henriks Søn, Karl VI.s Dattersøn, blev nu anerkendt som Konge af England og Frankrig. Regeringen førtes af det spæde Drengebarns to Onkler, Hertugerne af Gloucester og Bedford, og de besluttede sig straks til at realisere Barnekongens Arvekrav og erobre Resten af Frankrig. Deres Hære satte sig i Bevægelse mod Syd og stilede mod Orléans, Nøglen til Sydfrankrig. Alt syntes tabt for den nye franske Konge Karl VII.

Hans Vanskeligheder var af forskellig Natur. For det første stod det splittede Frankrig overfor mægtige Fjender, og Befolkningen i de besatte Omraader betragtede i vid Udstrækning Englænderne som deres retmæssige Herrer; dette gjaldt ikke mindst Hovedstaden Paris, hvis Myndigheder, Kirke og Universitet var engelsksindede. Men hertil kom et andet Problem. Under Karl VI.s Sindssygdom havde Dronning Isabeau haft en Elsker, en højtstaaende fransk Adelsmand, og Karl VII nagedes af Tvivl om, hvorvidt han var Søn af Kongen eller Dronningens Elsker. I Aarevis efter Kongens Død opsatte han at lade sig krone, dels fordi Reims med den ældgamle Kroningskathedral var i Fjendens Vold, men ogsaa fordi det

vilde være Helligbrøde, hvis han som Søn af en almindelig Adelsmand lod sig salve med den hellige Olie. Denne opbevaredes i Kathedralen og var den selvsamme, der med en hvid Due var blevet sendt fra Himlen til Chlodevigs Daab i Aaret 496. Paa underfuld Vis blev denne Olie aldrig opbrugt, men fyldte af sig selv igen den gamle Ampul før hver ny Konges Kroning. Hvis Karl VII ikke var Søn af Karl VI, og hvis Chlodevigs Blod saaledes ikke randt i hans Aarer, vilde Helligdommen besudles og han selv hjemfalde til evig Fortabelse, hvis han lod sig krone og salve. Denne Tvivl lammede hans Handlekraft, saa at han ikke kunde samle sig til virkelig Modstand mod de fjendtlige engelske Hæres Fremmarch. Da Kroningen og Salvningen endnu ikke havde fundet Sted, blev han efter gammel Skik ikke kaldt Konge, men kun Dauphin (Kronprins).

Men i det franske Folk levede et stille Haab. Ridderromanernes Spaamand Merlin havde forudsagt, at naar en Kvinde havde bragt Frankrig i den yderste Nød, skulde Landet frelses af en ung Jomfru fra Lorraine. Alle Betingelserne var nu tilstede. Isabeau havde ved sit skændige Forræderi i Troyes tilintetgjort Frankrigs nationale Selvstændighed, alt syntes tabt, og Situationen formelig kaldte paa den unge Jomfru fra Lorraine. Og hun kom.

I Aaret 1411 eller 1412 fødtes en lille Pige i Lands-

byen Domrémy i Lorraine. Hendes Far hed Jacques d'Arc og var en Slags Sognefoged i den lille By, og han gav hende i Daaben Navnet Jeanne. Hun voksede op i Søskendeflokken som en tilsyneladende almindelig Pige, der hjalp sin Mor med det huslige Arbejde og vogtede Kvæget. Hun legede med sine jævnaldrende og sang og dansede med dem om Majtræet. Som sine Venner og Veninder lærte hun aldrig at læse eller skrive, men de fromme Bønner og Salmevers lærte hun paa sædvanlig Maade. Intet udmærkede Jeanne fremfor de andre Landsbybørn.

I Sommeren 1425 modtog hun den første Kommunion; hun var da 13–14 Aar gammel. Da hun kort Tid efter en varm Sommerdag stod i Haven foran sin Fars Hus, hørte hun pludselig en Røst, der kom fra hendes højre Side i Retning mod Kirken, der laa 20–30 Skridt derfra. Røsten kaldte paa hende og formanede hende til at være god og from og at gaa hyppigt i Kirke; der, hvor Stemmen kom fra, saa hun samtidig et stærkt Lys. Dette gentog sig nogle Dage senere, og da Røsten lød for tredie Gang, vidste hun, at det var Ærkeenglen Michael, der talte til hende. Da han gentagne Gange havde formanet hende til at være god og gaa i Kirke, lød der fra ham det Budskab, at de to Helgeninder Sankt Catherine og Sankt Marguerithe vilde vise sig for hende og tale til hende. Nogen Tid derefter viste de to Helgeninder sig ganske rigtigt for

hende. At det var dem, var hun helt sikker paa, hun kendte dem fra Billeder i Kirken, og der straalede et stærkt Lys og en dejlig Duft ud fra dem. Ogsaa de formanede hende til at være god og from, og nogen Tid derefter tog de det Løfte af hende, at hun altid vilde forblive kysk. Derpaa lød der andre Ord fra de to Helgeninder: de befalede hende at drage til Frankrig (hvortil Lorraine dengang ikke hørte). I senere Budskaber gentog de denne Befaling og føjede til, at hun skulde opsøge Dauphinen og føre ham til Reims, hvor han vilde blive kronet.

I tre Aar hørte Jeanne flere Gange ugentlig disse Budskaber, men først i Foraaret 1428, da hun var 16 Aar gammel, tog hun Mod til sig og opsøgte Lensmanden i Vaucouleurs for at bede ham føre hende til Dauphinen. Lensmanden sendte hende omgaaende hjem igen med en Henstilling til hendes Far om at give hende nogle Lussinger. Efter hendes Hjemkomst fortsatte Sankt Michael og de to Helgeninder deres Budskaber til Jeanne, og de tilføjede nu en ny Befaling. Gud befalede hende gennem dem at drage til Frankrig, at hjælpe med at forjage Englænderne fra Orléans, der nu blev belejret af dem, og at føre Dauphinen til hans Kroning i Reims. Efter et Aars Forløb opsøgte hun igen Lensmanden i Vaucouleurs, og denne Gang lykkedes hendes Forehavende. Han lod et Par Adelsmænd og nogle bevæbnede Krigskarle ledsage hende til Dauphinen i Chinon. Jeanne klippede

sit Haar og iførte sig Mandsdragt, fordi det var det mest praktiske under de urolige og usikre Forhold.

Hun indfandt sig hos Dauphinen i Februar 1429. Straks ved det første Møde sagde hun til ham, at hun var sendt af Gud for at hjælpe ham med at forjage Englænderne fra Orléans og derpaa føre ham til Reims for at blive kronet, fordi han var den retmæssige Arving til Frankrig. For en Sikkerheds Skyld lod Karl hende undersøge af en Forsamling af højbaarne Fruer, ædle Jomfruer og erfarne Matroner, der befandt hende at være uberørt Jomfru; hun kunde altsaa ikke staa i Ledtog med Djævelen. Kongen fattede blind Tiltro til hende, og der skete en øjeblikkelig Forvandling med ham. Hvis Gud virkelig havde sendt hende med dette Budskab til ham, maatte det jo være, fordi han virkelig var Søn af Kongen og ikke af Moderens Elsker. Han tog straks Initiativet og holdt ikke op, før Englænderne 20 Aar senere var forjaget fra hele Frankrig med Undtagelse af Calais.

I Maj 1429 blev Jeanne sendt med franske Hærafdelinger og Forsyninger ind i Orléans, der ikke var helt omringet. Hun var iført en fornem Rustning og bar en stor Fane; hun havde ingen Kommando og ingen Stemme i Krigsraadet, hun deltog ikke selv i Kampene og havde ingen taktisk Indflydelse. Men ved sin blotte Tilstedeværelse i Spidsen for Tropperne og ved sin sikre Tro paa sin Mission og paa Sejren opflammede hun de franske Soldater, saa de paa fem

Dage fordrev Englænderne og jog dem paa Flugt. I talmæssig Henseende var den franske Hær iøvrigt blevet den engelske Hær ti Gange overlegen.

Efter Orléans Befrielse drog hele Hæren med Dauphinen og Jeanne i Spidsen til Reims. Undervejs overvandt Hæren flere engelske Afdelinger og befriede nogle besatte Byer. Reims hørte under Hertugen af Bourgogne, men paa Jeannes Befaling overgav Byen sig uden Sværdslag, og Karl VII blev kronet i Kathedralen i Juli 1429, mens Jeanne stod ved hans Side i fuld Rustning. Dette Øjeblik var hendes Livs Klimaks.

Fra nu af gik næsten alt galt for hende. Hun forsøgte paa egen Haand at befri Paris med en fransk Hær, men Angrebet blev afvist. Kort Tid efter faldt hun i Hertugen af Bourgognes Haand. Den ædle Hertug forlangte Løsepenge for hende, han stillede hende formelig til Auktion, og da Kongen ikke bød paa hende, købte Englænderne hende for 10.000 Guldfrancs. Hun blev ført til Rouen, hvor hun blev stillet for en gejstlig Domstol, hvis Medlemmer hovedsagelig var nordfranske gejstlige og teologiske Professorer fra Universitetet i Paris. De vigtigste Anklager mod hende lød paa, at hun havde færdedes i Mandsdragt (hvilket omtrent var det værste, en Kvinde kunde gøre i de Tider), for at være draget i Krig uden sine Forældres Billigelse og for ved Hekseri at have overvundet de engelske Hære. Hun blev uden lovformelig Dom brændt paa Torvet i Rouen den 30. Maj

1431. Bøddelen kastede hendes Aske og det uforbrændte Hjerte i Seinen.

I de følgende Aar nagedes Kongen af svære Samvittighedskvaler, fordi han ikke havde reddet hende fra Baalet. Dertil kom, at da den Domstol, der havde ført Processen, var sammensat af høje katolske Prælater, maatte det staa saadan for alle, at han kunde takke en Heks for sin Kroning og for sit genvundne Kongerige. Efter 24 Aars Forløb opnaaede Jeannes Mor Pavens Tilladelse til at genoptage Processen, og den nye Domstol frifandt Jeanne d'Arc, efter at en lang Række Vidner havde udtalt sig. Blandt disse var Folk fra hendes Landsby, Krigsfolk, Borgere og Præster, der havde kendt hende, og endog et Par af de Prælater, der havde deltaget i Processen i Rouen.

Baade Forhørsprotokollerne fra Processen i Rouen og fra Rehabilitationsprocessen er bevaret og offentliggjort; de er skrevet paa Latin og paa 1400-Tallets franske Sprog, og paa dem hviler alt Kendskab til Jeanne d'Arc og hendes Liv og Skæbne.

Der findes ikke nogen fyldestgørende Beskrivelse af hende, men det fremgaar af Forhørsprotokollerne, at hun har været velbegavet, rap i Replikken og slagfærdig. At hun var uden Frygt i Kampen, fremgaar tydeligt af Krigshistorien – hun blev endog saaret flere Gange. Hun var dybt religiøs og gik meget ofte til Messe, ligesom hun skriftede et Par Gange om Ugen. Hun troede blindt paa sin guddommelige Mis-

sion og synes ikke at have villet affinde sig med, at den skulde være opfyldt og afsluttet med Orléans' Befrielse og Kroningen i Reims.

De Vidneudsagn, der afgives af Folk fra hendes Hjemstavn, viser hende som en ganske almindelig lille Landsbypige; i Barneaarene synes hun ikke paa noget Punkt at have skilt sig ud fra de andre Børn i Landsbyen.

I Rehabilitationsprocessens Vidneudsagn er der imidlertid en enkelt Sætning i de tre tykke Bind, der rummer en meget vigtig Oplysning. Den findes i den skriftlige Udtalelse, som hendes Væbner, Jean d'Aulon, har givet. Hans lange Meddelelse gør et dybt Indtryk ved sin Redelighed, Ærlighed og Klarhed, Sandfærdigheden lyser ud af de smukt formulerede og omhyggeligt opbyggede Sætninger. Han udtaler: qu'il oy dire a plusiers femmes, qui ladicte Pucelle ont vue par plusiers foiz nues, et sceue de ses secretz, que oncque navoit eu la secret maladies de femmes et que jamais nul n'en peut rien cognoistre ou appercevoir par ses habillement, ne aultrement, (at han havde hørt sige af adskillige Kvinder, der ofte har set den omtalte Jomfru nøgen og haft hendes Fortrolighed, at hun aldrig havde haft Kvinders hemmelige Svaghed, og at der aldrig havde kunnet ses Tegn paa noget saadant, hverken paa hendes Klæder eller paa anden Maade).

Sagt i vore Dages Sprog betyder dette, at Jeanne

ikke har gennemgaaet den normale Udvikling, der forvandler smaa Piger til unge Kvinder. Historikerne og de fleste af Jeannes Biografer – for slet ikke at tale om Dramatikerne – synes at have overset denne Bemærkning. I Anatole France's store Biografi har han i en enkelt Sætning strejfet Spørgsmaalet, men det synes at fremgaa af en Bog, som hans Sekretær har skrevet om ham, at han var helt klar over, hvad Jean d'Aulons Oplysning betyder, men han har foretrukket at gaa uden om Sagen, formodentlig for ikke at skade Salget af sin Bog. I en nylig udkommen Bog om Jeanne d'Arc, der bestaar af en Række Vidneudsagn fra Rehabilitationsprocessen, findes et Uddrag af Jean d'Aulons Meddelelse, men det standser nøjagtigt der, hvor ovennævnte Sætning begynder. Enten har Forfatterne ikke forstaaet de Konklusioner, man kan drage af Sætningens Indhold – eller de har forstaaet dem og bevidst udeladt den af Frygt for at fordunkle Helgenindens Glorie. Det skal tilføjes, at en dansk katolsk Forfatter nævner Jean d' Aulons Bemærkning, som han dog mener maa bero paa en Misforstaaelse.

Enhver Læge kender fra sin Praxis unge Piger, der ikke gennemgaar den normale Udvikling til Kvinde. Af Ydre er de i Reglen normalt udviklede, men de er altid psykisk paavirkede af deres Skæbne. De ved, at de ikke er som andre Kvinder, de mangler den normale Kønsdrift og kan ikke føre en normal Kvindes

Kønsliv. De udøver ingen seksuel Tiltrækning paa Mænd, og de kan ikke føde Børn. De er sjæleligt uligevægtige, har let til Graad og til at kompensere dette med kunstigt opstemte Manerer. De kan blive deprimerede og ulykkelige og isolere sig, eller de kan i enkelte Tilfælde kaste sig ud i en tøjlesløs og forgæves Jagt efter et normalt Kønsliv. De kan ogsaa blive dybt religiøst grebet og opleve Syns- og Hørelseshallucinationer, eller de kan klæde sig i Mandsdragt og føle sig kaldet til at øve Mænds Gerning.

Forsøger man ved Læsningen af Forhørsprotokollerne at sammenholde disse kliniske Erfaringer med Beskrivelsen af Jeanne d'Arcs Personlighed, viser det sig, at mange af de ovenfor nævnte Symptomer findes hos hende.

Det skal først bemærkes, at hun fik sin første Aabenbaring, da hun var 13 Aar gammel, paa et Tidspunkt, hvor hendes jævnaldrende Veninder fik deres første Menstruation. Det er dernæst værd at lægge Mærke til, i hvilken Rækkefølge de forskellige Budskaber kommer til hende. De første Ord, der lød til hende, befaler hende at være god og from og at gaa hyppigt i Kirke; man sporer her en Paavirkning fra den første Kommunion, som hun havde haft kort Tid forinden. De senere paabød hende at leve kysk og ugift; paa dette Tidspunkt er det sikkert gaaet op for hende, at hun var anderledes end de andre unge Piger i Landsbyen, hun blev ikke menstrueret og var

uden den Interesse for unge Mænd, som hendes jævnaldrende Veninder havde, derfor faldt det hende naturligt at leve kysk og ugift. Derpaa fulgte Befalingen til at føre Dauphinen til Reims og lade ham krone, og endelig tilføjedes saa Befalingen til at befri Orléans.

Her er det af den største Betydning, at hun selv og andre har udtalt, at hun kendte det gamle Ord om, at det ødelagte Frankrig skulde frelses af en ung Jomfru fra Lorraine. Hun har talt om dette til en Slægtning i Landsbyens Nærhed og til andre, og efterhaanden vidste mange det, og de unge i Landsbyen drillede hende, fordi hun ikke mere vilde danse med dem og fordi hun troede, at hun var udset til at frelse Frankrig. I hendes kønsløse og uberørte Sind har Tanken om hendes Mission slaaet Rod i de Aar, der gik fra hendes første Aabenbaring til hendes Besøg hos Lensmanden i Vaucouleur, og efterhaanden har hun følt sig fuldt og fast overbevist om, at hun var den unge Jomfru fra Lorraine, som Spaadommen talte om.

Hun var sjæleligt meget uligevægtig, græd og hulkede ofte og kunde faa Øjeblikke derefter være forceret og opstemt og lystig. At hun var dybt religiøst grebet, er hævet over al Tvivl. Hun klædte sig i Mandsdragt, først for at sikre sig mod Voldtægt og Overfald, senere fordi det passede hende bedst. Desværre findes der ikke et eneste Billede af hende, men Kvinder og Mænd, der har kendt hende, erklærer, at

hun havde normale kvindelige Former. Derimod fremhæver den ene efter den anden af de Mænd, der aflægger Vidnesbyrd, at hun ikke har øvet nogen seksuel Tiltrækning paa dem, skønt de har været om hende tidligt og sildigt under primitive Forhold i de 2½ Maaned, der gik fra hun drog ind i Orléans til Kroningen i Reims. Det skal nævnes, at en Soldat, der saa hende, da hun var paa Vej til Dauphinen i Chinon, raabte: Er det ikke Jomfruen fra Lorraine? Ved Gud, hvis jeg havde hende hos mig en Nat, vilde jeg ikke slippe hende i den samme Tilstand, i hvilken jeg havde modtaget hende! Der er dog Grund til at tro, at denne raa Bemærkning kun har været en »frisk« Soldaterspøg.

Hendes Kyskhed gik saa vidt, at hun med Sværd i Haand forfulgte de Skøger, der hørte til den franske Hær. Hun var uden Kendskab til Kønslivets Krav og forstod ikke, at Skøgernes Tilstedeværelse nedsatte Risikoen for, at ærbare Fruer og Jomfruer blev voldtaget af Soldaterne. Forøvrigt frembød hun andre bemærkelsesværdige Reaktioner: enhver Psykiater vil saaledes nikke genkendende til hendes Forklaring om, at hun ofte saa sig omgivet af store Engleskarer, hvor hver Engel var et ganske lille Væsen (Mikropsi).

Alt synes at tyde paa, at Jeanne har hørt til de ulykkelige unge Piger, der aldrig har udviklet sig normalt, og at man her har en Forklaring paa hendes Sjæleliv og hendes Skæbne. Der er intet i Beskrivelsen af hen-

des Personlighed, der modsiger denne Opfattelse, hvorimod hendes sjælelige Reaktioner synes at bekræfte den fuldtud.

Dermed er intet nedsættende sagt om hende eller hendes Gerninger. Hun sublimerede sin Mangel paa normalt Kønsliv over i en heroisk Indsats uden Lige, der frelste Frankrig og vendte Verdenshistoriens Gang. Men i Lyset af disse Betragtninger, der vistnok først er fremsat af MacLaurin, ser vi hende paa Baggrund af velkendte Symptomer og Fænomener og behøver ikke at ty til overnaturlige Forklaringer.

Corfitz Ulfeldt

De fleste Historikere er vistnok nu enige om, at Corfitz Ulfeldt var legemligt og sjæleligt syg i de sidste Aar af sin Levetid. Derimod er der Uenighed om, hvad han fejlede. At ikke alle i hans Samtid har indset, at hans Aandsevner var svækket, kan ikke forundre nogen, naar man betænker det beskedne Kendskab, Lægerne dengang havde til Sindssygdommene. I vore Dage kunde det for saa vidt være tilstrækkeligt, at man er enig om, at hans Sindslidelse periodevis gjorde ham utilregnelig og dermed uansvarlig for sine Handlinger. For den, der ønsker at se dybere ind i Sagens rette Sammenhæng, vil det derimod være af Interesse at forsøge at trænge gennem Symptomernes Jungle og finde frem til den rette Diagnose.

Corfitz Ulfeldt var Søn af Frederik II.s Rigskansler Jakob Ulfeldt af den kendte uradelige Slægt. Han fødtes 1606 og blev allerede 11 Aar gammel sendt paa en lang Rejse til Udlandet. I Aarene 1617 til 1629 rejste han rundt i Europa bl. a. for at studere ved berømte Universiteter. I Begyndelsen var han ledsaget af en Hovmester, men efter nogle Aars Forløb havde han udviklet sig til at være en saa vild og uregerlig Krabat, at Hovmesteren maatte opgive at holde Styr paa ham og rejste hjem. Derefter blev han Page

hos en Greve og gik siden i Krigstjeneste. Derpaa rejste han til Paris og var fra 1627 til 1629 ved Universitetet i Padua. Paa disse Rejser lærte han sig Tysk, Italiensk og Hollandsk, og under sit otteaarige Ophold i Frankrig lærte han sig Fransk til Fuldkommenhed. At han desuden førte et muntert Ungdomsliv ved Europas store Hoffer og Universiteter fremgaar af, at han ikke betænkte sig paa at stifte en stor Gæld, skønt hans Far langtfra var rig. Gælden beløb sig til 36.000 Rdl., hvilket svarer til Værdien af et stort Gods i de Tider.

Da Ulfeldt kom hjem i 1629, blev han hurtigt kendt ved sin store personlige Charme, sin fuldendte hofmandsmæssige Optræden, sin Belevenhed og sit sjældne Talent for elegant Konversation.

Han var velbegavet – maaske dog knapt saa meget, som han selv troede – og havde en stor Arbejdsevne og et godt Organisationstalent. Det skulde senere vise sig, at han savnede de Statsmandsevner, man kunde forvente hos den, der fik saa høje Embeder som han; desto mere dominerede hans Adelsstolthed, Hovmod, Kynisme, Ærgærrighed, Forfængelighed, Magtbegær og Trang til at erhverve sig en stor Formue. Hans personlige Fremtræden kunde vise forekommende Venlighed, snærtende Arrogance, smigrende Elskværdighed, let gennemskueligt Praleri, brutal Kynisme, grov Hensynsløshed – alt efter hvem han talte med. Endelig afslørede han en udtalt Mangel paa

moralsk og etisk Sans og viste direkte Uærlighed og Upaalidelighed. Pligtfølelse overfor sit Embede kendte han lige saa lidt som overfor sit Land.

Aaret efter hans Hjemkomst begyndte hans Karriere. 24 Aar gammel blev han Kammerjunker hos Christian IV og samme Aar trolovet med hans Datter Leonora Christina, der da var ni Aar. Dernæst blev han Lensmand paa Båhus og senere forlenet med Møn. 1636 blev han Medlem af Rigsraadet og gift med Leonora Christina, der betalte hans Gæld af sine egne Midler. Aaret efter blev han Statholder i København, hvorved han blev Forvalter af de to største Poster paa Statsregnskabet, nemlig Flaaden og Hofholdningen. Han gjorde sit bedste for at omgive sit Embede med større Glans end tidligere; det er afgjort hans egen Haand, man kan spore, naar han ved to Lejligheder skaffede sig Titler, der ellers ikke anvendtes. Da han blev sendt som Gesandt til Kejserhoffet i Wien, betegnede Christian IV ham som sin Stedfortræder, og da han som Gesandt blev sendt til England, skete det under Titlen Vicekonge (prorex). Det har sikkert smigret ham stærkt, da Kejseren udnævnte ham til tysk Rigsgreve – Grevestanden var endnu ikke skabt i Danmark; Udnævnelsen var iøvrigt blot en af de sædvanlige Gunstbevisninger, der blev en Gesandt til Del og var vel beregnet som en større Æresbevisning til Kongen end til hans Gesandt.

Endelig naaede han sin Magts Højdepunkt, da han

i 1643 blev udnævnt til Rigshofmester. Dette Rigets højeste Embede havde staaet ubesat siden Christoffer Walkendorfs Død i 1601, bortset fra en ganske kort Periode, hvor Kongens Svigersøn Frants Rantzau var druknet i Rosenborgs Voldgrav kort Tid efter sin Udnævnelse. Rigshofmesteren havde meget vidtstrakte Magtbeføjelser, og Ulfeldt sørgede endog for at udvide disse, hvilket fremgaar af, at han havde den Dristighed at befale Rentekammeret kun at udbetale Penge til Kongen, naar Rigshofmesterens Navn stod paa Anvisningen sammen med Kongens.

Saa længe Corfitz Ulfeldt havde været »menigt« Medlem af Rigsraadet, havde han Gang paa Gang støttet sin kongelige Svigerfar imod Raadets Flertal, ogsaa naar Kongen paa uklog Vis vilde forhøje Øresundstolden og ved lignende Lejligheder. Efter at han var blevet Rigshofmester, skiftede han helt Holdning og var fra nu af paa Rigsraadets Side. Hertil er at bemærke, at Raadet altid havde betragtet Rigshofmesteren som en Slags Bindeled mellem Rigsraadet og Adelen paa den ene Side og Kongemagten paa den anden Side med en ikke formuleret Forpligtelse til at værne den danske Adel mod Kongemagtens Overgreb. Alligevel var Ulfeldts Omslag efter hans Udnævnelse meget paafaldende og peger i Retning af det Magtbegær, som han ogsaa viste mange andre Exempler paa.

Allerede i Christian IV.s sidste Aar blev han mis-

tænkt for Uredelighed baade vedrørende Øresundstolden og Administrationen af Orlogsværftet Bremerholm. Det har senere vist sig, at han af Øresundstoldens Midler foruden sin rigelige Løn lod store kontante Beløb glide ned i sine egne Lommer. Han havde Møntvæsenet under sig og lod slaa underlødig Mønt til egen Fordel. Som Chef for Bremerholm slog han sig sammen med en Tolder og en af Storleverandørerne fra Byen, og i Fællesskab tilegnede de sig store Summer for Varer, bl. a. Tømmer, der aldrig blev leveret, og de beregnede sig Overpris for andre Varer og skummede Fløden af andre lige saa ufine Handler. Bl. a. herved skabte Ulfeldt sig en meget betydelig Formue, som han for en stor Del anbragte i Udlandet. Den gamle Konges Stilling var imidlertid paa dette Tidspunkt saa svækket, at han trods sin velbegrundede Mistanke maatte opgive at forfølge Sagen. Under stærkt Pres maatte Kongen endog skriftlig erklære sig tilfreds med al Ulfeldts Embedsførelse fra først til sidst.

Under Frederik III blev Sagen imidlertid genoptaget, og da Ulfeldt var klar over, hvad Undersøgelserne vilde afsløre, flygtede han med sin Hustru først til Holland og derfra til Sverige, hvor han gik i Arvefjendens Tjeneste og blev Karl Gustavs Geheimeraad. I Stockholm skrev han sit »Højtrængende Æresforsvar« mod den danske Konges Beskyldninger for Misligheder. Dette Skrift er karakteriseret ved en Række

Omgaaelser af Sandheden, Forvanskninger af Realiteterne og betydningsfulde Fortielser. Den svenske Konge belønnede ham for hans Landsforræderi bl. a. ved at benytte ham som sin Repræsentant ved Freden i Roskilde i 1658, fordi han vidste, at Ulfeldt vilde gøre Fredsbetingelserne saa haarde som muligt for Danmark.

Aaret efter var det Karl Gustav, der anklagede Ulfeldt for Landsforræderi mod Sverige. Det er senere paavist, at denne Anklage var berettiget: under Opstanden i Malmö stod Ulfeldt i Forbindelse med Kontaktmænd i København. I Maj 1659 blev han sat under militær Bevogtning paa sin Gaard i Malmö.

Corfitz Ulfeldt havde dengang allerede været syg i mange Aar. I 1632 behandlede Otto Sperling ham for et Skinnebenssaar, som paa det Tidspunkt havde bestaaet længe, rimeligvis mindst et Par Aar, og som forgæves havde været behandlet af Kvaksalvere og mindre kyndige Læger. Sperlings Behandling havde aabenbart ikke haft den ønskede Virkning, for i 1635, kort før Ulfeldt skulde giftes, rejste han til Paris for at lade sig behandle af den berømte Saarlæge Judæus. Heller ikke denne kunde dog helbrede Patienten, hans Skinnebenssaar kunde nok holdes lukket for en kort Tid, men brød op igen og bestod Resten af hans Liv, skønt han Gang paa Gang søgte Hjælp hos kendte Specialister. Der findes ingen Beskrivelse af Saaret, og dets nærmere Lokalisation er ukendt. Da Ulfeldt

i 1647 havde været paa en Rejse til Haag og Paris, led han af stærk og langvarig Hovedpine, og denne synes ogsaa senere at have plaget ham. Ogsaa denne Rejse til Paris var officielt begrundet med, at han vilde søge Lægehjælp hos Specialister i den franske Hovedstad; uofficielt skulde han føre storpolitiske Forhandlinger paa Christian IV.s Vegne.

En Maaneds Tid efter at Ulfeldt var blevet sat under militær Bevogtning i sit eget Hus i Malmö, ramtes han af et »Slagtilfælde«. I Løbet af nogen Tid udviklede Tilstanden sig saaledes, at han efterhaanden mistede Taleevnen og blev lam i hele højre Side, der føltes kølig, og begge Øjne var næsten lukkede. Han spiste graadigt, hvad man gav ham, men var ikke Herre over de naturlige Udtømmelser, hvilket er Udtryk for, at Hjernens hemmende Virkninger paa Reflekserne var delvis bortfaldet. Der blev ført Proces imod ham for Forræderi, men paa Grund af hans Sygdom maatte Leonora Christina møde i Retten i hans Sted; hun optraadte iøvrigt som en fortræffelig Forsvarer for ham, skønt hun var vel vidende om, at Anklagen ikke var ganske uberettiget.

Da Ulfeldts Sygdom havde varet et halvt Aar, faldt Dommen, der lød paa, at han havde forbrudt Liv og Gods. Karl Gustav befalede dog, at den foreløbig ikke skulde forkyndes for Ægteparret. Fire Læger undersøgte Ulfeldt den 8. December, og hans Tilstand befandtes uforandret. Han har sikkert vidst, at

hans Sygdom var et af Karl Gustavs Motiver til at holde Dommen hemmelig for ham. Det kan derfor ikke udelukkes, at han paa dette Tidspunkt har simuleret eller foregivet at være mere syg, end han virkelig var. Det er ikke vanskeligt at lade, som om man er lam i den ene Side og stum; desuden ved vi, at Ulfeldt ikke var ukendt med at foregive at være syg, naar det gjaldt at trække en vanskelig Sag i Langdrag. I den følgende Tid bedredes han nu saa meget, at han midt i Juli med stort Besvær kunde flygte til København, hvortil Leonora Christina ogsaa undslap faa Dage efter. I København blev Ægteparret paagrebet og sat i Fængsel paa Hammershus.

Deres Fangevogter, Generalmajor Fuchs, har i sine Indberetninger til Frederik III fortalt nogle Træk, der belyser Ulfeldts Aandsliv. I Anledning af Ulfeldts mærkelige Udtalelser har Leonora Christina sagt til Fuchs, at man ikke skulde tage dem alvorligt, da han ikke var ved sin fulde Forstand, hvorom der efter Fuchs' Udsagn »heller ikke er nogen Tvivl, thi hans Miner og Diskurser vise hen derpaa«. Fuchs behandlede de to Fanger meget strængt, og de viste ham tydeligt deres Harme herover. Ved en bestemt Lejlighed spurgte Ulfeldt de tilstedeværende, om de ikke vidste, at han var en Fyrste. Fuchs gjorde ironisk en Undskyldning for, at han ikke vidste dette, da han og hans Folk ellers vilde have sørget for at vise ham den tilbørlige Ærefrygt. Ulfeldt fortsatte med at

hævde, at han var en 500 Aar gammel Greve, og Fuchs spurgte spottende, hvor gammel han da i Virkeligheden var, og hvorfor han havde ladet Kejseren udnævne ham til Greve, naar han havde været Greve saa længe i Forvejen. Ulfeldts Svar, siger Fuchs, »var ikke det bedste, men jeg er ogsaa vant til den Slags Ting af Greven«.

Et Aars Tid efter Fængslingen lod Ulfeldt Fuchs vide, at han havde visse hemmelige Oplysninger, som han vilde meddele Kongen. Han tilbød at skaffe Frederik III 150.000 Rdl. uden Modydelse af Undersaatterne og desuden en fast aarlig Indtægt paa 100.000 Rdl. kontant. Han lovede enhver, der vilde hjælpe ham til en Audiens hos Kongen, 10.000 Rdl., der for ham ikke betød mere end et Haar paa hans Hovede, og hvis Kongen blot vilde tilstaa ham en eneste Audiens, vilde han skænke ham 300.000 Rdl. for det.

I December 1661 løslodes Ægteparret, imod at Ulfeldt overdrog Kongen sine tre største Godser samt en stor Pengefordring og yderligere aflagde Troskabsed til ham. Overdragelsesdokumentet til Kongen er skrevet i tre Exemplarer efter et forelagt Udkast; det er egenhændigt skrevet paa Folioark med en stor, regelmæssig Haandskrift uden Fejl eller Rettelser og underskrevet af baade Corfitz Ulfeldt og Leonora Christina. Umiddelbart efter skrev Ulfeldt et nyt Brev til Kongen. Ogsaa dette Brev, der ligesom det

omtalte Dokument er skrevet paa Folioark, men paa fransk, er skrevet af Ulfeldt personlig og med samme store, smukke Haandskrift. I dette Brev forelægger han Kongen en Plan, som han havde udtænkt til Anvendelse i Krigstilfælde, hvor en fjendtlig Flaade laa i en Havn. Man skulde da udenfor Havnen hælde Tjære og Tran paa Vandet, naar Vinden bar ind i Havneindløbet, og saa antænde denne Blanding; den vilde da sætte Ild paa Flaaden inde i Havnen. Desuden lovede han Kongen adskillige andre lige saa værdifulde Planer. Uden at afvente Kongens Svar rejste han næste Dag med sin Hustru til Ellensborg (Holckenhavn), som han havde faaet overladt som Opholdssted, og han kom ikke senere tilbage til Sagen.

Alt dette var dog kun Smaating imod, hvad der derefter skete. I Juli 1662 rejste hele Familien Ulfeldt med kongelig Tilladelse til Udlandet, hvor Ulfeldt vilde søge Lægehjælp for sine Sygdomme. I Amsterdam tog de ind paa et Herberge, hvor Ulfeldt traf en ham ganske ubekendt Mand Stefani, der var Lærer for Kurfyrsten af Brandenburgs Søn. Til ham udtalte han, at han havde nogle meget vigtige Oplysninger til Kurfyrsten, men han vilde kun give dem til Kurfyrsten personlig. Stefani rejste derefter hjem til Brandenburg, og Ulfeldt rejste til Paris for igen at søge Lægehjælp for sit Skinnebenssaar. Her fik han to Gange Audiens hos Ludvig XIV, hvem han ved disse

Lejligheder samt skriftligt forelagde nogle højst fantastiske og helt uigennemførlige Planer. En af dem gik ud paa, at Udførsel af franske Vine kun skulde finde Sted paa franske Skibe, hvorved Frankrig vilde tjene enorme Summer og andre søfarende Nationer blive fattige. En anden gik ud paa, at Dünkirchen skulde have Monopol paa Handelen med Norge (hvilket vilde støde paa den største Modstand fra Danmark–Norges Side), og en tredie indeholdt Forslag om at anvende Stempelpapir i Frankrig (dette System var allerede i Anvendelse i flere andre europæiske Lande). Ludvig XIV svarede slet ikke paa disse besynderlige Henvendelser, hvilket ikke virkede nedslaaende paa Corfitz Ulfeldt.

I Brandenburg fortalte Stefani Kurfyrsten om sin Samtale med Ulfeldt, og Kurfyrsten sendte Generalmajor v. Spaen ud for at spørge Ulfeldt nærmere ud om, hvad det drejede sig om. Et halvt Aar efter Episoden i Amsterdam opsøgte v. Spaen Ulfeldt og viste ham et Brev fra Kurfyrsten med en Opfordring til frit at udtale sig til hans Udsending. Efter mange Omsvøb og »Discourser« fortalte Ulfeldt da, at det drejede sig om følgende: I Danmark var hele Adelen og næsten alt Folket meget utilfreds med Frederik III, og man havde anmodet om hans Hjælp til at faa Kongen afsat. Det var dog lykkedes ham at faa Opstanden udsat, men hvis Kurfyrsten havde Lyst til at

blive Konge af Danmark, haabede Ulfeldt at kunne hjælpe ham til det.

v. Spaen rejste hjem og aflagde Rapport til Kurfyrsten, der lod Meddelelsen gaa videre til den danske Konge, og efter Aftale med Frederik III sendte Kurfyrsten endnu engang v. Spaen til Ulfeldt, som han opsøgte i Vinteren 1663. I Begyndelsen var Ulfeldt meget tilbageholdende, han svarede, at han var blevet gammel, at Tiderne havde forandret sig, at Sagen jo nu havde hvilet saa længe o. s. v. Men da v. Spaen trængte ind paa ham, fik han Munden paa Gled og angav Enkeltheder i en stor Plan: Han vilde sørge for, at Kurfyrsten blev valgt til Konge af Danmark, der skulde holdes en Hær parat til Gennemførelse af Foretagendet, Rigens Admiral Henrik Bielke havde lovet ikke at modsætte sig en Invasion paa Fyen og Sjælland, man kunde stole paa ham og hans to Brødre, og otte andre danske Adelsmænd havde bedt ham (Ulfeldt) komme hjem og stille sig i Spidsen for Oprørspartiet. Ulfeldt selv kunde man trygt stole paa, han ejede stadig Værdier i Danmark for over 300.000 Rdl., og dem vilde han naturligvis ikke udsætte sig for at miste ved en mislykket Aktion.

Inden vi gaar videre, skal det kort bemærkes, at hele Historien er rent Opspind. Ganske vist var Adelen utilfreds med den nybagte Enevoldshersker, men om nogen Oprørsbevægelse var der overhovedet ikke

Tale, og baade Gejstligheden og Folket var paa Kongens Side. Det viser sig da ogsaa, at de tre Brødre Bielke forblev i deres Embeder trods den Undersøgelse, der blev foretaget af deres Forhold. I Ulfeldts Brevveksling med Henrik Bielke staar der ikke et Ord om denne Sag. Disse Breve er ligesom de fleste andre Privatbreve fra Ulfeldts Haand skrevet paa almindeligt Brevpapir i kvart Format. De er skrevet med en lille, gnidret Haandskrift, Linjerne løber ofte paa skraa, der er foretaget mange Rettelser og Tilføjelser, og det hele ser temmelig sjusket ud. I flere Tilfælde kan det ses, at han har gjort længere Ophold i Skrivningen og fortsat med en anden Pennefjer og andet Blæk; Brevenes Indhold er dog ret klart og forstaaeligt.

Hvis Ulfeldt virkelig har haft Planer om at gøre Kurfyrsten til Konge af Danmark, maa hans Forstand helt have svigtet ham: Kurfyrsten og Frederik III var ikke alene Forbundsfæller, men ogsaa nært beslægtet, idet Frederik III.s Mor, Dronning Anna Kathrina, var af Huset Brandenburg. Tanken synes at være opstaaet hos Ulfeldt ved et pludseligt Indfald under Samtalen med Stefani, og den har endnu foresvævet ham ved den første Samtale med v. Spaen. Derpaa synes han at have glemt det hele, og da v. Spaen for anden Gang bringer Sagen paa Bane, maa Ulfeldt derfor først svare tøvende og afvisende, indtil v. Spaen trænger ind paa ham og maaske udtaler et Nøgleord,

der igen faar Tanken til at dukke op hos Ulfeldt, som nu pludseligt lader sin Fantasi faa frit Løb.

Paa Grundlag af v. Spaens Indberetninger blev der anlagt Forræderisag mod Ulfeldt i København. Ved Dommen i Juli 1663 konfiskeredes hans sidste Ejendele i Danmark, der blev sat en Pris paa hans Hoved, en Træstatue af ham blev henrettet, og Leonora Christina blev som hans formodede Medskyldige sat i Fængsel i Blaataarn uden Lov og Dom. Af Interesse for Bedømmelsen af hendes Mands Sygdom er hendes Udtalelse under et Forhør, der blev holdt over hende kort Tid efter hendes Fængsling. Som et Bevis paa, at han vilde være ude af Stand til at staa i Spidsen for en Oprørsbevægelse henviste hun til, at »han er en svag Mand... Han kunde ikke i een Gang gaa en Trappe op af faa Trin foruden at hvile sig og tage efter sin Aande; hvor skulde han tage sig noget Værk for af Travaille? Jeg kan med Sandhed sige, at han ikke er otte Dage tillige fri foruden Anstød, sær af et Tilfald, sær af et andet«.

Da Ulfeldt erfarede, hvad der var sket i København, flygtede han og flakkede i et halvt Aars Tid rundt i Europa. Han endte i Basel, hvor han forfattede en omfangsrig Apologi, som hans Ven Otto Sperling skulde oversætte og udgive. Den gaar udenom Sagens Hovedpunkt og beskæftiger sig mest med at bevise, at Ulfeldt var svensk Statsborger, hvorfor han ikke kunde anklages for Forræderi mod Danmark.

Det bør bemærkes, at han under Processen i Malmö havde hævdet det Standpunkt, at han var dansk Statsborger og derfor ikke kunde anklages for Forræderi mod Sverige. Fra Basel skrev han desuden nogle Breve til Sperling; de er affattet fornuftigt og letforstaaeligt, og han giver bl. a. heri Udtryk for sin Sorg over sin Hustrus sørgelige Skæbne. I Februar 1664 blev han igen syg, man mener af en Lungehindebetændelse; under sin Sygdom fik han at vide, at nogle danske Rejsende var kommet til Basel. Han vidste, at der var sat en Pris paa hans Hovede, og da han (fejlagtigt) troede, at de var paa Jagt efter ham, flygtede han paa en Baad paa Rhinen, hvor han døde. Hans Sønner begravede ham paa et ukendt Sted.

*

Betragter vi nu først Corfitz Ulfeldts sjælelige Lidelser og Afvigelser fra det normale, er det allerede antydet ovenfor, at han frembød Tegn paa at være Psykopat af den pralende, brovtende, selvhævdende og selvretfærdige Type med forbryderiske Tendenser i Retning af Bedrageri, Svig og Troløshed samt hensynsløs Egoisme og en komplet Mangel paa Pligtfølelse i Forbindelse med en harmfuld Følelse af Forurettelse, naar hans Bedragerier blev opdaget. Alt dette har dengang – i alt Fald tildels – kunnet skjules bag Verdensmandens elegante Form. Om Diagnosen Psykopati kan der i vore Dage næppe være Tvivl, skønt det maa indrømmes, at Moralen ikke stod højt

blandt Datidens høje Embedsmænd. Exempelvis berigede baade Hannibal Sehested i Norge og Foucquet i Frankrig sig skamløst paa Statskassens Bekostning.

Den Sindslidelse, der mærkede Ulfeldt i hans senere Aar, fremtræder første Gang tydeligt under Fængselsopholdet paa Hammershus i 1661, hvor han viser tydelige Tegn paa Højhedsvanvid. Dette Symptom finder vi i flere Former for Sindssyge. Blandt disse kan vi udelukke Ungdomssløvsind, dels fordi Sygdommen ikke begynder i hans Ungdom, men først i 55 Aars Alderen, dels fordi denne Sygdom optræder familiært; ingen af Ulfeldts Slægtninge viser Tegn paa Ungdomssløvsind, de kaldes tværtimod »de forstandige Ulfeldter«. At kronisk Alkoholisme skulde have foraarsaget hans Højhedsvanvid, er lidet troligt, da det viste sig under det ret strenge Fængselsophold, hvor han næppe har haft Lejlighed til at drikke større Kvanta, og det samme gælder for det forudgaaende lange Tidsrum, hvor han laa syg i Malmö. Almindelig Forrykthed kan ligeledes udelukkes; ganske vist kunde hans »Opfindelser« og hans Projektmagerier tyde derpaa, men han fastholder ikke sine taabelige Ideer, som de forrykte gør, tværtimod glemmer han dem øjensynlig meget hurtigt, i Virkeligheden er de ude af hans Sind, saa snart han har fremsat dem. Som Følge heraf medfører Folks Mangel paa Interesse for hans Planer heller ikke Forfølgelsesvanvid hos ham, som det gør hos de forrykte. Disse tror, at deres Pla-

ner og Opfindelser er saa geniale, at alle misunder dem og forfølger dem for at stjæle deres Ideer, og deraf opstaar Spiren til deres Højhedsvanvid. Ulfeldt har i alt Fald tre Gange vist stærk Frygt og hver Gang reageret ved Flugt, første Gang, da han kunde indse, at hans Bedragerier i København stod for at blive afsløret, anden Gang da han ventede sin Dom for Landsforræderi i Malmö, og tredie Gang, da han i Basel troede, at han var jaget af Landsmænd. Alle tre Gange var der altsaa et reelt Grundlag for hans Frygt, der derfor ikke kan tages som et Symptom paa Forfølgelsesvanvid og almindelig Forrykthed.

Der findes i hans Sygdomsbillede heller intet, der tyder paa manio-depressiv Psykose; han er ikke periodevis voldsomt agil, og specielt mangler den depressive Fase fuldstændigt. I sine sidste Breve beklager han sig ganske vist over, at han nu er »et kasseret Spillekort« og at han sidder som Tilskuer til Historiens Skuespil, men denne Opfattelse var jo i Overensstemmelse med Virkeligheden.

Tilbage bliver Spørgsmaalet (som før har været diskuteret), om Ulfeldt led af en Sindslidelse, foraarsaget af Syfilis i det saakaldte 3. Stadium. At Ulfeldt har haft Syfilis, kan der næppe være Tvivl om. Hans mangeaarige Ophold i Frankrig og Italien, hvor Sygdommen dengang hærgede slemt, har i hans stormfulde Ungdom i høj Grad udsat ham for Smitte, især efter at hans Hovmester var rejst hjem. Antager vi,

Corfitz Ulfeldt.
Reproduceret efter Maleri paa Frederiksborg Slot.

at han er blevet smittet i 16–18 Aars Alderen (ca. 1623), kan det udmærket passe, at han er kommet i Sygdommens 3. Stadium ca. 1630. For de Syfilitikere, der overhovedet kommer i dette Stadium, sker det oftest 5–10 Aar efter Smitten. Under alle Omstændigheder er et uhelbredeligt Skinnebenssaar hos en ung Mand midt i 20'erne et næsten sikkert Tegn paa Syfilis. Det *kan* tænkes at skyldes en svær Læsion af Knoglen med Infektion af Marven, men om en saadan Læsion foreligger der absolut intet; hvis han havde kunnet undskylde sin Lidelse med en saadan Læsion, skulde man nok have hørt om det.

En anden legemlig Sygdom hos ham, der tyder i Retning af Syfilis, er hans »Slagtilfælde« i Malmö 1659. At dette ikke har været en Hjerneblødning fremgaar af, at Symptomerne ikke indfandt sig pludselig, men i Løbet af nogen Tid. Det maa have drejet sig om en Tilstopning eller Tillukning af Pulsaarerne i venstre Side af Hjernens Pande- og Isseregioner, deraf Stumheden og den højresidige Lammelse. En saadan Lukning af Arterierne i Hjernen kan skyldes Trykket af en Hjernesvulst, men i saa Fald vilde Tilstanden gradvis forværres og ikke som hos Ulfeldt bedres. Den kan endvidere skyldes Aareforkalkning, men en saadan vilde ikke efterfølges af de taabelige Udtalelser til Fuchs paa Hammershus. Derimod har Syfilis stor Tilbøjelighed til gradvis at angribe Arterierne, især i Hjernen, hvorved Patientens Aandsevner

netop forandres saaledes, som det er Tilfældet med Ulfeldt.

Leonora Christinas Beskrivelse af, at han fik stærk Aandenød ved at gaa faa Trin op ad en Trappe, tyder stærkt paa, at han har haft en alvorlig Hjertesygdom. Naar Syfilis angriber Hjertet, sker det oftest ved en betydelig Udvidelse af den Del af Hovedpulsaaren, der ligger tæt op ad Hjertet, og Sygdommen har stor Tilbøjelighed til at gribe over paa venstre Hjertekammers Klapper ud mod Hovedpulsaaren; derved bliver disse utætte, og noget af det Blod, som Hjertet skulde have pumpet gennem Hovedpulsaaren ud til Organismen, strømmer nu tilbage til Hjertet, som derved udvides. Alt dette medfører en for ringe Forsyning af Legemet med Blod, og dette viser sig navnlig ved stærk Aandenød ved Muskelarbejde, f. Ex. ved at gaa op ad en Trappe. Hans Skinnebenssaar, »Slagtilfældet« i Malmö og Hjertelidelsen danner en saa godt som sikker Beviskæde for den Antagelse, at han led af Syfilis i »3. Stadium«.

Og her passer yderligere hans Sindslidelse som den afsluttende Brik i Symptom-Mosaiken, idet vi husker, at den første Gang ytrer sig tydeligt et Par Aar efter »Slagtilfældet«. Patienter med Hjernesyfilis viser ofte Tegn paa Højhedsvanvid; de strør om sig med store Pengesummer, hvis de har dem, eller med Løfter om dem, hvis de ikke har dem. De udtænker gerne Planer, som de selv synes er yderst udspekulerede, men som i

Virkeligheden er aldeles taabelige og staar i stærk Modsætning til, hvad disse Patienter kunde præstere, mens de endnu havde deres Aandsevner i Behold; disse Planer glemmer de lige saa hurtigt, som de fremsætter dem. Alt dette passer paa Corfitz Ulfeldts Sygdomsbillede.

Patienter med Hjernesyfilis ender i Reglen med at blive sløve og helt miste deres Aandsevner, hvilket bl. a. viser sig ved deres Breve – hvis de overhovedet er i Stand til at skrive mere. Corfitz Ulfeldts Apologi og de sidste Breve, han skrev fra Basel, virker fornuftigt, endog udspekuleret. Han synes saaledes at have undgaaet at blive ramt af den omtalte Aandssløvhed, der har givet Sygdommen Navnet dementia paralytica. Dette kan dog paa ingen Maade tages som et Bevis paa, at han ikke har haft Hjernesyfilis. Den syfilitiske Infektion har i sine sene Stadier et Forløb, der er individuelt meget varierende. Selv efter at der har vist sig tydelige Symptomer paa det 3. Stadium, kan disse svinde igen og holde sig borte i saa mange Aar, at man tidligere ansaa disse Patienter for at være helbredet. En saadan Periode med tilsyneladende Helbredelse synes at være indtraadt hos Ulfeldt, mens han opholdt sig i Basel.

Fra Ulfeldts egen Tid foreligger ingen utvetydige Udtalelser om Arten af hans Sygdom. Mens han var trolovet med Leonora Christina, drillede hendes Søster og dennes Veninde hende med, at hun skulde

giftes med en Mand med et Skinnebenssaar. Det var ikke usædvanligt, at de unge adelige vendte hjem fra deres Rejser i Udlandet med »Franzoser«, hvortil bl. a. hørte saadanne Saar, og de to pjankede Pigebørn kan godt tænkes at have vidst Besked om dette; noget sikkert kan dog ikke bygges derpaa. Da han blev henrettet in effigie, blev der skrevet »Et lidet mercurialsk Digt« om ham. Ordet mercurialsk kunde godt tænkes at vise hen til den sædvanligt anvendte Behandling af Syfilis med Kviksølv (mercurium), men Digtet, der forøvrigt er hjerteskærende daarligt, er kun en hadefuld Smædesang over ham og hans Anslag mod Kongen og indeholder ingen Hentydning til hans Sygdom. Bordings »Den danske Mercurius« begyndte først at udkomme tre Aar efter denne Begivenhed, men en lille tysk Avis, der netop da var begyndt at blive læst i Danmark, hed »Nordischer Mercurius«, og Smædedigtets Ord mercurialsk maa da snarest antages at henvise til denne hamborgske Avis' Titel og betyde noget i Retning af Tryksag.

Kort sammenfattet er Ulfeldts Sygehistorie da denne: ca. 25 Aar gammel faar han et uhelbredeligt Skinnebenssaar. I 40 Aars Alderen begynder han at lide af svær Hovedpine. Da han er ca. 53 Aar har han allerede i nogen Tid lidt af Hjertesymptomer, der tyder paa en Lidelse i Hovedpulsaaren og venstre Hjertekammers Klapper. I samme Alder faar han et »Slagtilfælde«, der ikke har været nogen Hjerneblødning,

men maa være foraarsaget af en Tilstopning af Hjernens Arterier, og kort Tid derefter optræder hans barokke og forvirrede Storhedsforestillinger paa Hammershus. Hans medfødte Karakteregenskaber og de her anførte Symptomer tillader os med tilstrækkelig Sikkerhed at fastslaa, at han var Psykopat og desuden led af Syfilis med Lokalisation bl. a. til Hjernen.

Som Følge heraf maa han betegnes som uansvarlig for det højforræderiske Anslag, han forsøgte at virkeliggøre, da han tilbød Kurfyrsten af Brandenburg Danmarks Krone. Leonora Christina var aabenbart ganske uvidende om disse Planer. Hun blev trods sin Benægtelse af at være meddelagtig i Forræderiet eller vidende om det betragtet som hans medskyldige, og uden at være blevet stillet for en Domstol blev hun sat i Fængsel i Blaataarn; sligt kunde ske under Enevælden, uden at nogen protesterede. Hendes tragiske Skæbne bliver dobbelt tragisk derved, at Landsforræderiet var et flygtigt Resultat af, at hendes Mand, som hun elskede saa højt, i et letsindigt Øjeblik i sin Ungdom havde paadraget sig en syfilitisk Infektion.

Han har næppe smittet hende. Sygdommen er i Reglen kun smittefarlig ved Samleje i de første Maaneder efter Infektionen, og ligesaa lidt som hun selv viser mistænkelige Symptomer udover nogle Aborter, der ikke var nogen sjælden Foreteelse dengang, lige saa lidt frembyder hendes og Ulfeldts Børn noget Tegn paa medfødt Syfilis.

*

Det er bemærkelsesværdigt, i hvor høj Grad Ulfeldts Sygdom minder om Henrik VIII.s. De er begge Psykopater af samme Type, de har begge et uhelbredeligt Saar paa det ene Ben, de har begge Tegn paa en syfilitisk Hjernelidelse, de undgaar begge at komme i den Sløvhedstilstand, der ofte findes i Sygdommens 3. Stadium, og de dør i omtrent samme Alder.

Queen Anne

BLANDT HISTORIENS kongelige Ægteskaber er der vel faa, der som Anne Stuarts har været præget af dyb Tragedie og samtidig personlig ægteskabelig Lykke.

Anne fødtes 1665 som Datter af James (II) og Anne Hyde; hendes ældre Søster Mary blev 1677 gift med William af Oranien og blev i 1689 kronet som Dronning af England samtidig med, at han blev kronet som Landets Konge. Da William og Mary var barnløse, vedtog Parlamentet, at Anne skulde arve Tronen efter den længstlevende. I 1683 indgik hun Ægteskab med den danske Prins Jørgen, Frederik III.s yngste Søn og Bror til den senere danske Konge Christian V. I England antog Prinsen Navnet George; han fik tildelt høje Charger ved Hoffet, men han fik aldrig Titlen Prinsgemal; det var Anne, der blev regerende Dronning af Storbritanien.

Da de blev gift, var Anne 18 og George 30 Aar gamle. Han synes at have været en noget indolent Natur, der roligt fandt sig i den Mangel paa Respekt, som han næppe kunde undgaa at føle i sit nye Fædreland. Man har været tilbøjelig til at betragte ham som meget smaat begavet, men i nyere Tid synes man snarere at mene, at han i sin noget vanskelige Stilling i Ægteskabet med en vis Diplomati har søgt at bevæge

sig i Hoffets Kredse uden at blive Uvenner med nogen. Saa meget er dog sikkert, at han aldrig fik nogen politisk Indflydelse, og at han med Tiden tyede til Flasken for at trøste sig over sin kranke Skæbne.

Da William III døde 1702, blev Anne regerende Dronning. Hun var en sund og robust ung Dame med en jævn god Forstand, der dog ikke fuldtud rakte til i hendes høje og meget ansvarsfulde Stilling som de forenede Kongerigers Herskerinde. Hendes lidt pjankede Venskab med Marlboroughs Kone endte saaledes med et Brud, der ogsaa gik ud over Hertugen, netop paa et Tidspunkt, hvor han under Krigene med Ludvig XIV havde Muligheden for at knuse sin Modstander fuldstændigt.

Anne og George kendte ikke hinanden før Bryllupet, og Ægteskabet var et rent politisk Fornuftægteskab. Alligevel kom hun til at elske ham højt, og ingen af dem vides at have næret varme Følelser for andre, hvilket maa betegnes som et Særsyn paa Baggrund af Tidsalderen. Blev Ægteskabet saaledes særdeles lykkeligt, ramtes det af den største Tragedie med Hensyn til Børnene.

I samtidige og senere Skildringer angives der stærkt divergerende Tal paa de Børn, de fik; Tallene svinger fra 13 til 19. Dette maa rimeligvis forstaas saaledes, at nogle Forfattere har opregnet Annes Graviditeter, mens andre har anført Tallet paa de fuldbaarne Børn og forbigaaet hendes Aborter og de for tidlige Føds-

Queen Anne.
Sepiategning, reproduceret efter Fotografi i Det kgl. Bibliotheks Billedsamling.

ler. Af Biografierne faar man det Indtryk, at Forfatterne har følt det uden Interesse at opregne de mange Svangerskaber, af hvilke ingen førte til en voksen Tronarving; de nøjes derfor med Bemærkninger om, at alle hendes Børn var dødfødte eller døde kort efter Fødslen med Undtagelse af en Søn, der blev 11 Aar gammel. Ingen af dem har interesseret sig saa meget for dem, at der anføres noget om de nærmere Omstændigheder ved Fødslerne eller de smaa Børns Død.

Dette hænger maaske ogsaa sammen med, at alle hendes Svangerskaber fandt Sted, mens hun endnu kun var Tronarving og saaledes trods alt en mindre betydelig Personlighed end hun blev, da hun blev regerende Dronning. Desuden havde hun jo dog i 11 Aar en levende Søn, og ogsaa dette kan have svækket Folks Interesse for Enkelthederne ved hendes mange andre Børns Død.

Et Aar efter Bryllupet nedkom Anne med en dødfødt Datter. Aaret efter fødte hun en fuldbaaren Datter, der døbtes Mary, og endnu et Aar senere en Datter, Anne Sophy; de døde begge som smaa, Mary 4½ Aar og Anne Sophy knap et Aar gammel. I 1687 nedkom Anne for tidligt, og i Oktober 1688 fik hun en dødfødt Søn. I Juli 1689 fødte hun endelig en levedygtig Søn, der blev døbt William. 1690 fik hun en Datter, der i Daaben fik Navnet Mary, men som døde kort Tid efter, og i April 1692 fødtes Sønnen George, der ligeledes døde straks efter Daaben. Endelig nedkom

Anne i Januar 1700 med en for tidligt født Søn, og hermed sluttedes hendes Svangerskaber; hun var da 35 Aar gammel.

Foruden disse ni Børn maa hun have aborteret adskillige Gange eller født for tidligt, eller ogsaa har man ikke fundet det Umagen værd at berette om andre fuldbaarne Børn. I de fleste Skildringer fra hendes Tid angives det, at hun har haft 16 eller 17 Børnefødsler. I de 17 Aar fra hendes Bryllup til Aaret 1700 har hun saaledes praktisk talt været frugtsommelig hele Tiden og kun født et eneste levedygtigt Barn, William, der var Nationens Haab og blev udnævnt til Hertug af Gloucester.

Han synes at have været et normalt, sundt og velbegavet Barn, der i Sommeren 1700 døde af »en hidsig Feber«. Da dette Dødsfald indtraf nogle Maaneder efter hendes sidste for tidlige Fødsel, er det forstaaeligt, om Anne og George derefter besluttede sig til – trods Annes Alder – at opgive Haabet om at faa flere levedygtige Børn.

Spørgsmaalet om Aarsagen til de mange Aborter, for tidlige Fødsler, Nedkomsterne med dødfødte Børn og Dødsfaldene kort efter Fødslen er meget vanskeligt at besvare, bl. a. fordi de samtidige Forfatteres Oplysninger herom er mere end sparsomme.

Som Aarsag til hendes Børns Skæbne maa man først tænke paa Syfilis. Der er imidlertid hverken hos Anne eller hos George noget som helst, der tyder paa, at de

har været Syfilitikere. Der berettes intet om Hudsygdomme, Skinnebenssaar, Gummiknuder, Højhedsvanvid eller andre Symptomer paa ubehandlet Syfilis, og der findes ingen dunkle Hentydninger hertil i den samtidige Litteratur.

En anden Forklaring kunde man søge i de to Ægtefællers Blodtype. Men hvis Rhesus-Faktoren skulde have gjort sig gældende, vilde den have vist sig ved, at Anne først havde født et Par levedygtige Børn og derefter en Række dødfødte, men dette er jo netop ikke Tilfældet, derfor kan man ogsaa udelukke denne Mulighed.

Endelig findes der hos visse Kvinder en Tilbøjelighed til at abortere den ene Gang efter den anden; Aarsagen hertil er ikke tilstrækkeligt kendt, og man har indskrænket sig til at kalde dette Forhold habituel (vanemæssig) Abort. Den modarbejdes ved, at den svangre udviser den yderste Forsigtighed under Graviditeten, hvorved det i mange Tilfælde lykkes at opnaa en naturlig Fødsel. Men skønt Anne utvivlsomt har aborteret adskillige Gange, har hun i endnu flere Tilfælde gennemført Graviditeten i normal Tid for derefter at føde et dødt Barn eller et Barn, der døde kort Tid efter Fødslen. Derfor kan den habituelle Abort ogsaa udelukkes som Forklaring.

Der foreligger ingen Meddelelser om, at Anne har lidt af alvorlige Sygdomme under de Graviditeter, der endte med dødfødte eller for tidligt fødte Børn, spe-

cielt synes hun ikke at have haft svære Infektionssygdomme. Legemlige Anstrængelser i Forbindelse med Aborterne og de dødfødte Børn kan ikke paavises. Det kan tværtimod anføres, at hun to Maaneder før sin dramatiske Flugt fra London under Revolutionen 1688 havde faaet en dødfødt Søn, og hun maa omgaaende være blevet gravid igen, eftersom hun otte Maaneder efter Flugten fødte sin eneste levedygtige Søn William.

Det kan meget vel tænkes, at hun i Perioder har haft Vitaminmangelsygdomme; det anføres saaledes, at hun har haft Skørbug. Om saadanne sygelige Tilstande har spillet nogen Rolle som Aarsag til hendes Aborter, er dog mere end usikkert.

Vi er saaledes ganske ude af Stand til at paavise Aarsagen til hendes mange Aborter og Fødsler af døde Børn. Hvad angaar de Tilfælde, hvor de levendefødte Børn døde kort Tid efter Fødslen, er vor Viden ikke større. Det er velkendt, at Spædbørnsdødeligheden dengang var høj; ved Daaben blev det lille Barn dykket helt ned i det kolde Vand og kan let have faaet Lungebetændelse, men den Forklaring kan i alt Fald ikke gælde for den 4½ Aar gamle Datter, der døde omtrent samtidig med sin knap etaarige Søster.

Vi maa da nøjes med den utilfredsstillende Forklaring, at Annes og Georges Arveanlæg har omfattet Elementer, der gjorde deres fælles Børn lidet modstandsdygtige, saa at de i mange Tilfælde døde tid-

ligt eller sent i Fostertilværelsen, og saa at de, der fødtes levende, døde i en meget ung Alder. Der skal i denne Forbindelse erindres om, at man i vore Dage har konstateret en ejendommelig Tilstand hos visse Mennesker, der er karakteriseret ved, at deres Blodvædske mangler den normalt forekommende Evne til at modvirke Infektioner; den kaldes med et græsk Udtryk a-gamma-Globulinæmi. Det er muligt, at dette er Forklaringen paa de mange smaa Børns Død; William af Gloucester er aabenbart død af en akut Infektionssygdom, hvilket i alt Fald ikke modsiger den nævnte Forklaring. Paa den anden Side kan Hypothesen om a-gamma-Globulinæmi ikke forklare Aborterne og Dødfødslerne, men man kan næppe komme nærmere til en Løsning af Problemerne.

George døde i 1708, 55 Aar gammel. Han havde længe lidt af Asthma, og det synes at være denne Sygdom, der medførte hans Død. Det anføres, at han tilsidst havde hostet Blod op, og det er derfor muligt, at han ogsaa har haft Lungetuberkulose. Hans Alkoholisme har sikkert bidraget til at svække hans Modstandskraft.

Anne tog sig hans Død meget nær. Allerede mens han levede, havde hun vænnet sig til at trøste sig over de mange Børns Død ved Alkoholens dulmende Virkninger, og dette tiltog efter hans Død. Det var almindeligt kendt, at hun drak tæt; i Folkemunde kaldtes hun Brandy-Ann' eller Brandy-faced Nan, og der

blev sunget Viser om hende med dette som Hovedthema. Hun døde i August 1714 efter et apoplektisk Tilfælde. Obduktionen viste, at hendes Mavesæk var helt glat indvendig, hvilket svarer godt til langvarig Paavirkning af stærke Drikke; derimod var hendes Lever normal. Paa det ene Ben havde hun et lille Saar, der beskrives som værende foraarsaget af Skørbug – skønt hun i August Maaned burde have haft store Muligheder for at faa rigelig C-Vitamin i Kosten. Hvis hendes Mavesæk har været saa sygeligt forandret, som det beskrives, har hendes Evne til at udnytte Kostens C-Vitamin imidlertid været meget nedsat.

Nogen Forklaring paa Tragedien med de mange Børn kan ikke udledes af Obduktionsfundet, og vi maa nøjes med at konstatere Kendsgerningerne. Men ingen, der har lidt Kendskab til Annes og Georges sørgelige Skæbne, kan uden at røres se deres Grave i Lady Margareths Kapel i Westminster Abbey og den lille Marmortavle i Gulvet, der ligger over Nedgangen til den Krypt, hvor alle deres døde Børn ligger begravet. Det var deres Død, der blev Aarsag til, at den hannoveranske Gren af den ældgamle Kongeslægt kom paa Tronen i England, da Anne lukkede sine Øjne.

Richard III

Hvis man kunde spørge Shakespeare, hvem der var Verdenshistoriens største Skurk, vilde han uden Betænkning svare: Richard III. I hans berømte Dramaer fremtræder Kongen som den grusomste og mest brutale Skurk, en ubarmhjertig og hensynsløs Slyngel, en kynisk Morder og Drabsmand, en lumsk og snedig Bedrager, herskesyg, magtbegærlig og svigefuld, en listig Kvindeforfører, han er Exponent for al Helvedes Ondskab her paa Jorden, og desuden en hæslig Vanskabning. Der kan intet godt siges om ham, ingen formildende Omstændigheder og intet forsonende Træk kan der anføres. For ham lades alt Haab ude.

Nu er Shakespeare jo ikke Historiker, og han skrev om Henrik VI og Richard III over 100 Aar efter Richard III.s Død. Men han har sine Oplysninger og sin Opfattelse fra Tudor-Tidens Historieskrivere, hvis Mangel paa Objektivitet vi senere skal vende tilbage til.

Vedrørende Richard III er der især to Spørgsmaal, der kan belyses af Nutidens Læger. Det første er, om han var vanskabt, det andet er, om det var ham, der lod sine to smaa Brodersønner myrde i Tower.

Det er beklageligt, at det historiske Kildemateriale fra Richards egen Tid er saa fattigt paa Oplysninger

om hans Ydre; i Virkeligheden bestaar det kun af et Portræt, malet af en ukendt Kunstner i hans egen Regeringstid. Beskrivelser af hans Udseende optræder først 30 Aar efter hans Død i Sir Thomas Mores Bog The History of King Richard the Third, der er skrevet til Glæde for hans Besejrer og Efterfølger Henrik VII. Ifølge More var Richard »lille af Skikkelse, med uharmoniske Lemmer, pukkelrygget, med den venstre Skulder meget højere end den højre, med uskønt (hard favoured) Ansigt«. Rous, der ligeledes skrev for Henrik VII, oplyser, at Richard »laa ondskabsfuldt to Aar i sin Moders Liv«, og at han blev født med frembrudte Tænder og med Hovedhaar, der naaede ham til Skuldrene, hvilket aabenbart skal antyde noget særlig uhyggeligt. Fra More og Rous vandrer nu denne Beskrivelse videre i Tudortidens Litteratur, og Shakespeare pynter paa Beskrivelsen ved at lade Richard have en »vissen« Arm og være halt, en giftig, pukkelrygget Tudse, et Uhyre udenfor Menneskers Kreds.

Med stor licentia poetica lader han Richard være blandt dem, der myrdede Prins Edward af Wales, skønt det var velkendt, at Edward faldt i Slaget ved Tewkesbury; her blev han dræbt i Nærkamp i sin Lancasterhærs Centralafsnit, mens Richard førte Yorkhærens venstre Fløj; Richard kan overhovedet ikke være stødt sammen med Edward. Og Shakespeare lader derefter – lige saa historisk fejlagtigt – Richard

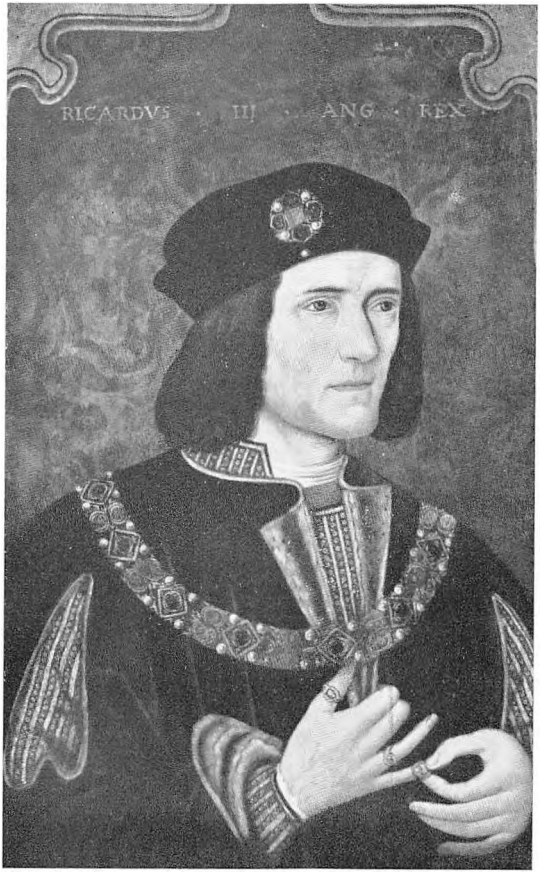

Richard III.
Maleri af ukendt Kunstner. Reproduceret fra
P. M. Kendall: Richard III.

besnære den »myrdede« Edwards Enke Anne Neville ved hendes Svigerfars Ligfærd, den Svigerfar Henrik VI, som Richard ogsaa beskyldes for at have myrdet. Maalet er fuldt.

Var Richard III nu virkelig saa vanskabt? For en psykologisk Vurdering af ham er Spørgsmaalet ikke uden Betydning. Alle ved, at vanskabte Mennesker kan have en ophøjet Aand og en ædel Sjæl, men det modsatte ses ogsaa, f. Ex. hos den pukkelryggede Mor, der pinte og plagede sine halvvoksne Døtre af lutter Misundelse over deres friske unge Kvindeskønhed.

Portrættet af Richard III viser for det første, at hans venstre Skulder ikke var højere end den højre, den er snarere lidt lavere. Der er ingen Antydning af, at han skulde være pukkelrygget. Dette kunde vel skyldes, at Kunstneren bevidst havde udeladt dette skæmmende Træk, men i saa Fald havde det været lettere at male ham en face og ikke i ¾ Profil. Men hertil kommer noget andet. Den øverste Del af pukkelryggede Menneskers Rygsøjle vender i Reglen mere eller mindre fremad og ikke opad som hos normale. For nu at faa Ansigtet løftet, saa Pandens Plan bliver lodret, maa de foretage en Bagudbøjning i Halshvirvlerne, og da dette ofte ikke er tilstrækkeligt, faar de som Regel lidt forvredne Ansigtstræk, især maa de for at kunne se ligefrem og opad løfte Øjenbrynene, hvorved Panden rynkes. Portrættet viser absolut intet Tegn herpaa. Det viser ham tværtimod med regel-

mæssige Ansigtstræk og lavthængende Øjenbryn; forøvrigt har han intelligente, lidt sammenknebne Øjne og smalle lukkede Læber og som Helhed et lidt bekymret, fortænkt og forpint, men energisk og maalbevidst Udtryk.

Naar et Menneske er pukkelrygget, skyldes det en tuberkuløs Infektion i Barneaarene; Infektionen lokaliserer sig i en af Rygsøjlens Hvirvler, der synker sammen under Legemets Vægt, saaledes at den normalt let buede Rygsøjle bliver vinkeldannet med Vinklens Toppunkt vendt bagud og beliggende i den sammensunkne Hvirvel. En »vissen« Arm viser hen til Børnelammelse, der foraarsager Muskelsvind, og naar Shakespeare yderligere gør Richard halt, kunde det tyde i samme Retning. Det kan naturligvis ikke udelukkes, at Richard som Dreng baade har haft Tuberkulose og Børnelammelse, men dels forekommer det at være et mærkeligt Sammentræf, dels vilde vel den ene Sygdom have svækket Drengens Modstandskraft overfor den anden, saa det ikke er sandsynligt, at han skulde overleve dem begge; men det kan naturligvis tænkes. Eller skulde han have haft en spastisk Lammelse? Næppe.

Historien taler stærkt imod, at Richard skulde være pukkelrygget og lammet paa Arm og Ben. Han var en tapper og dristig Krigsmand, der i Slagene ved Barnet og Tewkesbury, da han var 18 Aar gammel, førte sine Tropper til Hest i fuld Rustning og svang den tunge

Stridsøkse mod Fjenderne og ved sin personlige Indsats bidrog væsentligt til Sejren. Det rimer ikke med, at han skulde være vanskabt paa dette Tidspunkt, og der foreligger absolut intet, der kunde tyde paa, at han var syg i de følgende Aar. Han var tværtimod usædvanlig aktiv og energisk i sit Hverv som Herre over Nordengland. Paa Grundlag af alt dette maa det være berettiget at antage, at Richard III har været af normal Legemsbygning.

Inden vi gaar over til at belyse Spørgsmaalet, om det var Richard, der lod sine to smaa Brodersønner myrde i Tower for selv at blive Konge, maa vi først forsøge at placere dem i Kongeslægtens Stamtavle, hvilket ikke er let, da en saadan Stamtavle i fuldt Omfang er næsten umulig at opstille grafisk paa Grund af de indviklede Slægtsskabsforhold mellem de rivaliserende Dynastier Lancaster og York.

Edward IV af Huset York var gift med Elizabeth Woodville og havde bl. a. Datteren Elizabeth og Sønnerne Edward og Richard. Efter hans Død vilde først

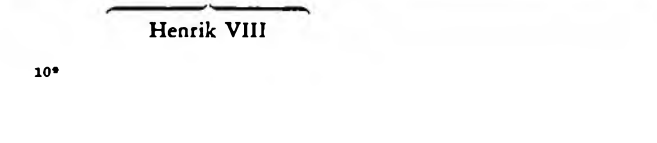

Edward og derefter Richard være Tronarvinger. Edward IV havde mange Søskende, af hvilke navnlig George, Hertug af Clarence, og Richard, Hertug af Gloucester, har historisk Betydning. Edward IV sad fast i Sadlen som Konge af England. Samtidig med ham havde Huset Lancaster ganske vist haft Henrik VI som Konge, men Edward tog ham til Fange og spærrede ham inde i Tower, og efter Slaget ved Tewkesbury, hvor Lancasterne prøvede at faa Magten igen, lod Edward IV ham dræbe. Man har i vore Dage aabnet hans Kiste og fundet, at hans Kranium er knust, aabenbart med et stumpt, tungt Vaaben. Saaledes var Rosekrigenes Tidsalder, Englands Trediveaarskrig, raa, grusom, blodig og hensynsløs, baaret af et grænseløst og umætteligt Magtbegær. Det var Skik og Brug, at Sejrherrerne i Rosekrigenes Slag systematisk halshuggede alle Adelsmændene i den overvundne Hær, og dette plukkede i den Grad Blomsten af Englands Adel, at der kun mødte 40 Lorder, da Henrik VII efter Krigens Afslutning indkaldte sit første Parlament. De øvrige var faldet i Krigen eller henrettet efter Modpartens Sejr. Man forstaar, at Shakespeare maatte male Richard III med Palettens allerdystreste Farver for at gøre ham værre end hans Samtidige.

Magtbegæret var grænseløst. Saa længe Edward IV levede, vovede ingen at bestride hans Ret til Tronen, men George af Clarence stræbte efter at blive Konge efter ham. Han intrigerede baade i England og i Fran-

krig for at skabe sig tilstrækkelig Magt som Grundlag for sine Aspirationer, og Edward IV gjorde, hvad han kunde, for at modarbejde hans Planer. Disse gik især ud paa at vise, at Edwards Sønner ikke var arveberettigede til Tronen, da hans Ægteskab med Elizabeth Woodville var ugyldigt, eftersom han før deres Bryllup havde været trolovet med en anden, hvilket synes at have været Tilfældet. Saadant tog man alvorligt paa i de Tider, hvor det var Trolovelsen, der gjaldt, mens Kirkens Velsignelse kun var en Slags officiel Bekræftelse paa Forbindelsen. Saa længe ingen protesterede mod Ægteskabets Gyldighed, betragtede man det dog som reelt nok, selv om mange vidste bedre Besked. Men hvis Ægtemanden blev ked af sin Kone, som senere Henrik VIII, kunde han uden videre faa Ægteskabet erklæret ugyldigt, hvis hun før Brylluppet havde været trolovet med en anden, og paa samme Grundlag kunde Trediemand protestere mod et Ægteskabs Lovlighed. Da Edward IV opdagede sin Brors træske Planer, lod han ham fængsle i Tower og dræbe, efter Sigende ved Drukning i en Tønde Vin.

Men ogsaa Richard af Gloucester, Edward IV.s og Georges yngre Bror, havde et voldsomt Magtbegær. Inden Edward IV døde i April 1483, 41 Aar gammel, havde han befalet, at Richard af Gloucester skulde være Regent under Edward V.s Mindreaarighed. Paa Vejen til London lykkedes det Richard at bemægtige sig den 12-aarige Konge og senere hans 9-aarige Bror

Richard af York. De blev begge ført til Tower, og Richard af Gloucester lod sig udraabe til Protector. Han lod Parlamentet erklære Edward IV.s Ægteskab ugyldigt, hvorved han selv blev den eneste retmæssige Arving til Tronen og de to smaa Drenge reduceret til Bastarder. Den 26. Juni samme Aar blev han udraabt til Konge af England under Navnet Richard III.

Om Drengenes Skæbne tier Historien; der vides intet som helst sikkert om dem, og derfor har der i de forløbne Aarhundreder staaet en haard Strid om, hvad der blev af dem.

Der findes kun to korte Beretninger fra Richard III.s Tid, der omtaler Drengene. Italieneren Mancini, der besøgte England i 1483 og forlod Landet kort Tid efter Richards Kroning, fortæller et halvt Aar senere, at Drengene blev holdt isoleret i Tower, og at de med Tiden saas sjældnere og sjældnere ved Vinduerne, indtil de til sidst slet ikke saas mere. Han siger videre, at man nærede alvorlig Mistanke om, at de var blevet taget af Dage, men paa hvilken Maade vidste man ikke.

I de kongelige Regnskaber findes for den 18. Juli 1483 endvidere en Post angaaende Lønninger til 13 Mænd, der har været Tjenere hos Edward IV og »Edward Bastard, tidligere kaldet Kong Edward V«. Paa dette Tidspunkt har altsaa i alt Fald den ældste af Drengene levet. Derefter sænker Tavsheden sig over dem.

Først i Henrik VII.s Tid begynder forskellige Skribenter at beskæftige sig med Sagen, og ogsaa her er det More, der giver en bred og detaljeret Skildring af, hvorledes Richard III lod Drengene myrde. Han fortæller, at Richard under et Besøg paa Warwick Castle sendte en af sine Mænd til The Constable of the Tower med en Befaling om at dræbe dem. Dette nægtede han at gøre, og Richard sendte da en anden, Sir James Tyrell, til Tower med Ordre til Kommandanten til at overlade Budbringeren Towers Nøgler for en Nat. Tyrell fik saaledes Adgang til Drengenes Værelser og sendte deres Tjenere bort. Derpaa lod han to navngivne Mænd gaa ind til Drengene, som de myrdede ved at kvæle dem med Hovedpuderne. Derefter lod han de to Barnelig begrave »ved Foden af Trappen, ret dybt i Jorden, under en stor Dynge Sten«. Da Richard hørte dette, fandt han det urigtigt, at de laa begravet paa et saa usselt Sted, og han befalede en Præst at grave dem op igen og stede dem til Hvile paa et mere passende Sted, hvor ingen nogensinde kunde finde dem. More fortæller videre, at Sir James Tyrell, der senere blev henrettet af Henrik VII for en anden Forbrydelse, paa Skafottet tilstod, at han havde ladet Drengene myrde paa Richards Befaling.

Mores Fremstilling indeholder en lang Række ganske usandsynlige Enkeltheder; om dem kan man læse i Kendalls Biografi af Richard III. Nærværende Kapitel hviler i alt væsentligt paa dette nøgterne og kri-

tiske Værk. Vi skal senere vende tilbage til Baggrunden for Mores tendentiøse Beretning. Han var forøvrigt kun et Barn, da Richard III regerede.

Næsten 200 Aar efter Richard III.s Tid blev der foretaget visse udendørs Ændringer ved Tower. Karl II befalede i 1674 at fjerne en stor Stentrappe, der førte fra den store Slotsplads op til en Dør i 1. Sals Højde i den centrale Fæstningsbygning; Døren ses endnu i Muren. Da Arbejderne havde brudt Trappen ned, fandt de ca. 3 m under den en Trækiste med to Barneskeletter. De gjorde sig ingen videre Tanker om dette og kastede Kisten med dens Indhold til Side. Sagen kom imidlertid Karl II for Øre, og han lod Barneskeletterne tage op af Jordfyldet. Man følte sig overbevidst om, at det var de to smaa Drenges Skeletter, som man her havde fundet, og Kongen lod Skeletterne lægge i en stor Marmorurne og hensatte den i Henrik VII.s Kapel i Westminster Abbey, hvor den fremdeles findes.

I nyere Tid er Striden om »de to smaa Prinsers« Skæbne igen blusset op, og engelske Historikere har delt sig i to Lejre. Nogle er overbevist om, at de er blevet myrdet paa Richards Foranledning, mens andre er lige saa sikre paa, at Richard er uskyldig i Ugerningen, og at det var Henrik VII, der lod dem myrde. Da det historiske Kildemateriale ikke giver sikre Holdepunkter, og da Sagen skønnedes at have stor videnskabelig Betydning, blev der i 1933 givet Til-

ladelse til at aabne Urnen i Westminster Abbey og undersøge dens Indhold.

Hensigten med Undersøgelsen var at søge paavist, om Skeletterne kunde være af to Drenge paa Edwards og Richards Alder og desuden om Skeletterne kunde give Oplysninger om de to smaa Prinsers Skæbne i Tower. Resultatet af Undersøgelsen blev offentliggjort af Historikeren Tanner og Anatomen Professor Wright i Tidsskriftet Archaeologia 1934. Tanner slutter sig i alt væsentligt til Mores Beretning og lader naturligt nok Wright om at fremføre den anatomiske Undersøgelse og drage Konklusionerne af den.

Urnen viste sig at indeholde dels Dele af to Barneskeletter, dels Knogler af en lang Række Husdyr, hvilket kunde tyde paa, at Kisten i sin Tid er blevet gravet ned paa et Sted, hvor man i Datiden eller senere har henkastet Køkkenaffald. Ud fra forskellige Forbeningsforhold i Vækstzonerne paa Barneknoglerne mener Wright at kunne paavise, at Børnene har været ca. 9 og ca. 13 Aar. Da han vidste, at det sikreste Holdepunkt for en Vurdering af Barneskeletters Alder er Tændernes Udviklingstrin, henvendte han sig til en kyndig engelsk Tandlæge og bad ham undersøge disse Forhold.

Det viste sig nu, at det ældste Barneskelet manglede alle Tænder; de var faldet ud efter Døden. Røntgenbilleder af Kæbeknoglerne viste imidlertid, hvor langt henne i Udviklingen de blivende Tænder kunde

skønnes at have været, og paa dette Grundlag var det muligt at fastslaa Barnets Alder ved Dødens Indtræden til mellem 11 og 13 Aar. Desuden kunde det paavises, at Barnet i længere Tid før Døden havde lidt af en Betændelse i Underkæben bag begge de bageste Kindtænder. For det yngste Barneskelet laa Forholdene noget gunstigere, idet nogle af de blivende Tænder endnu ikke var frembrudt, men laa nede i Underkæben, og derved kunde man fastslaa Barnets Alder ved Dødens Indtræden til knap 10 Aar. Tandlægen afgav en Beretning herom, som Wright desværre ikke har aftrykt, men omskrevet i en tildels uklar Form. Nogle Røntgenbilleder i Artiklen viser imidlertid tilstrækkeligt tydeligt, at der er gode Holdepunkter for at anslaa Børnenes Alder til ca. 12 og ca. 10 Aar; nærmere er det ikke muligt at angive den.

Nu drager Anatomen imidlertid nogle aldeles overraskende Konklusioner. Han omtaler Skeletterne som værende af to Drenge uden at motivere, hvorfor det skulde være netop to Drenge og ikke Piger. Før Puberteten er det overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at fastslaa Barneskeletters Køn, og dette gælder ikke mindst i dette Tilfælde, hvor Bækkenknoglerne foreligger i særdeles mangelfuld Tilstand; hos voksne er disse Knoglers Form det bedste Holdepunkt for en Bestemmelse af Skelettets Køn. Endnu mere overraskende er dog følgende Konklusion: Paa det ældste Barneskelets Ansigtsknogler fandt Wright

en udbredt Misfarvning i Form af to Pletter, der strakte sig fra Øjenhulerne nedad og udad til Underkæbens nederste bageste Hjørner. Pletterne var opadtil blodrøde og gik nedadtil gradvis over i en mørkebrun Farve. Wright forklarer disse Pletter som værende opstaaet ved Blødning og henfører dem til Beretningen om, at Prinserne var blevet kvalt i Hovedpuderne. Ved denne Dødsmaade sker der en stærk Blodtilstrømning til Ansigtet, og i de omtalte Pletter finder Wright et Bevis for, at det paagældende Barn er blevet kvalt, og de er for ham et afgørende Bevis baade paa, at Mores Beretning om Fremgangsmaaden ved Mordet er korrekt og paa, at det er de to Prinsers Skeletter, der er blevet undersøgt. Denne Konklusion er dog ganske uantagelig, især fordi det er velkendt, at Blodets røde Farve hurtigt forvandles til brun, naar det ikke længere befinder sig inde i Blodkarrene (det er aldeles utænkeligt, at det skulde have bevaret sin røde Farve i 450 Aar); men desuden vil den Blodtilstrømning til Hovedet, der optræder ved Kvælning, væsentligst omfatte Ansigtets bløde Væv og i langt mindre Grad Knoglerne. Forøvrigt er jordfundne Kranier næsten altid dækket af større eller mindre brune Pletter. Disse dristige Konklusioner svækker i nogen Grad Tilliden til Anatomens videnskabelige Objektivitet.

Eet fast Holdepunkt har Undersøgelsen dog givet, nemlig Tandlægens Angivelse af de to Børns Alder,

11–13 og knap 10 Aar. Edward V blev født den 2. November 1470, og Richard af York fødtes i 1473, vistnok midt i August. »Bastarden Edward« vides som omtalt ovenfor at have været i Live den 18. Juli 1483. Hvis vi til Trods for de mange usandsynlige Enkeltheder i Mores Beretning holder os til visse af hans Hovedpunkter, bemærker vi, at Richard III under sit Ophold paa Warwick Castle sendte Sir James Tyrell til Tower for at dræbe Drengene. Richards Besøg paa Warwick fandt Sted fra 7. til 15. August 1483. Paa dette Tidspunkt har Edward været 12 og hans Bror Richard næsten 10 Aar. Dette stemmer overordentlig godt med den Alder, den anatomiske Undersøgelse tillægger de to Børn.

Spørgsmaalet er dog fremdeles, om det ikke kunde tænkes, at de fundne Skeletter er af andre Børn. Towers mægtige Hovedfæstning opførtes af Vilhelm Erobreren, og i de mange Aarhundreder har den været Skuepladsen for en Mængde rystende Dramaer, Drab, Henrettelser, Mord og Tortur, og den har gemt mange grufulde Hemmeligheder indenfor sine svære Mure. I 1647 fandt man f. Ex. et tilmuret Kammer; her laa paa et Bord Skeletterne af to Børn, der ansloges at være 6–8 Aar gamle, og i Fantasien forestillede man sig straks, at det skulde være Edward og Richard. Hvis Aldersangivelsen er blot nogenlunde rigtig, er dette naturligvis umuligt, da Drengene i alt Fald blev 12 og 9 Aar.

Hvis vi fremdeles holder os til Hovedpunkterne i Mores Fremstilling, blev de to smaa Prinser efter Mordet begravet »ved Foden af Trappen, ret dybt i Jorden, under en stor Dynge Sten«. Da Kisten med de to Barneskeletter blev fundet 1674, laa den netop under Foden af en Stentrappe. Richards angivelige Bekymring over dette profane Gravsted og hans Befaling til en Præst om at flytte dem andetsteds hen kan man næppe bygge meget paa; det fortælles, at Præsten døde kort Tid efter, og ingen ved, om han naaede at efterkomme Befalingen før sin Død.

Der er saaledes en overvejende Sandsynlighed for, at de to Barneskeletter virkelig er de to stakkels Børns jordiske Rester. Hvis dette er Tilfældet, viser deres Alder, at de maa være døde i Aaret 1483, altsaa i Richard III.s første Regeringsaar. Angaaende Dødsaarsagen er det ikke muligt at udtale nogen Formodning. Edward V led som nævnt af en kronisk Kæbebetændelse, der kan tænkes at have svækket hans Helbred, men som næppe har været Aarsagen til hans Død, men om Richards Helbred ved man intet som helst. De kan naturligvis være død af en eller anden smitsom Sygdom, men i saa Fald vilde dette være kommet Richard særdeles vel tilpas, og han vilde sikkert have proklameret det, saa Drengenes naturlige Død var blevet aabenbar for alle, næsten som en Gudsdom. Dette var imidlertid ikke Tilfældet; et af de sværeste Indicier mod Richard III er netop den

Kendsgerning, at man absolut ingen samtidige Oplysninger har om Drengene efter den 18. Juli 1483.

Alligevel er Dramaet om de to smaa Prinser stadig omgivet af gaadefulde Slør. For at forstaa dette maa vi et Øjeblik beskæftige os lidt med Richard III.s Efterfølger Henrik VII. Han var ganske vist af kongelig Afstamning og hørte til paa Lancaster-Siden, men Stamtavlen var ikke uden Pletter. Gennem sin Mor nedstammede han i 4. Led fra Edward III.s berømte Søn John af Gaunt, men denne havde avlet sine tre Sønner med Catherine Swynford før han giftede sig med hende, og da Børnene senere blev legitimeret, var det med den udtrykkelige Klausul, at de og deres Efterkommere ikke var arveberettigede til Kronen. Paa sin Fars Side nedstammede Henrik VII fra Owen Tudor, der var Betjent i den franskfødte engelske Enkedronning Katherines Klædekammer. Det lykkedes ham at besnære Enkedronningen, saa at de uden at være gift fik flere Børn, deriblandt Henrik VII.s Far Edmund Tudor. Henrik Tudor, der opholdt sig i Frankrig, landede i 1485 med sin Hær i England, hvor han i Slaget ved Bosworth besejrede Richard III. Denne havde i Slaget baaret en lille Pyntekrone paa sin Hjelm, og da Richard var blevet fældet, fandt man hans Krone under en Tjørnebusk, og med den blev Henrik VII kronet paa Slagmarken.

Richard var i de to Aar, han havde regeret, blevet

stærkt forhadt. Han var ganske vist en dygtig Konge, energisk, velbegavet og med store administrative Evner, men det var ikke gaaet ubemærket hen, at han med stor Hensynsløshed havde ladet adskillige Adelsmænd henrette, fordi han mente, at de vilde modarbejde ham og bringe hans Trone til at vakle. Dette var dog næppe værre, end hvad hans Bror Edward IV og andre af Rosekrigenes Konger havde gjort, det laa i Tiden, men dels var Folket nu træt af den trediveaarige Krig, og dels var de verserende Rygter om Mordet paa hans to Brodersønner stærkt medvirkende til Folkets Had mod ham.

Henrik VII blev derfor accepteret, Parlamentet erklærede ham uden nærmere Motivering for retmæssig Konge af England. Han nød Besidderens Ret og giftede sig med de to smaa Prinsers ældre Søster Elizabeth. Ved denne ægteskabelige Forening af Lancaster og York ophørte Grundlaget for Borgerkrigen at eksistere. Sin Arveret til Tronen undlod han klogeligt at gøre gældende; den var i høj grad diskutabel, og derved var der intet at gøre. Men de, der nu flokkedes om Tronen, kunde i alt Fald gøre een Ting: de kunde sige alt tænkeligt ondt om Richard III, saa Henrik VII kom til at staa som den straalende Fyrste, der havde overvundet Satan selv i Richards Skikkelse. Derved opstod Tudortidens Tradition om Richard, og den prægede Tidens Historieskrivere og Shakespeare og

de følgende Aarhundreders Opfattelse af Richard III. Den er næppe helt uberettiget, men den tier bl. a. om hans Begavelse og Dygtighed.

Da Henrik VII var blevet Konge, anklagede han efter Tidens Skik den døde Richard III for Parlamentet. Anklagen lød paa, at han havde været »unaturlig og ond, havde begaaet svær Mened, Forræderi, Manddrab og Mord og udgydt Børns Blod m. m.«. Det er paafaldende, at Hentydningen til Mord paa Børn ikke præciseres nærmere i Retning af, at de myrdede Børn var en Konge og en Prins, for det maa vel være det, der menes. Rygtet gik jo blandt Folket, at Richard havde myrdet dem, og det vilde forekomme naturligst, om Henrik VII havde ladet Anklagen lyde direkte paa dette. At dette ikke var Tilfældet, er en af de mange Gaader, der stadig omgiver de to smaa Prinsers Død i Tower.

Estrid, Svend Estridsøn, Biskop Vilhelm og Biskop Asser

DEN FØRSTE Kirke i Roskilde blev bygget for snart 1000 Aar siden af Harald Blaatand, »den Harald, der vandt sig al Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne«. Det var en lille Trækirke, og den blev opført lidt øst for Haralds Kongsgaard. Tilsammen var de to Bygninger et Udtryk for, at Riget nu var blevet samlet; de laa nogenlunde midt i Danmark, og Jelling var blevet et afsides beliggende Sted. At Roskilde var af stor Betydning for Harald, fremgaar bl. a. af Roskildekrønikens Fortælling om, at han blev begravet i Byens lille Trækirke.

Hundrede Aar senere var den blevet for lille, og den maatte rives ned og erstattes af en større Kirke af Sten. Haralds Søn Svend Tjugeskæg var blevet begravet i den, og Mord var blevet begaaet under dens Tag. Svend Tjugeskæg havde været gift to Gange, første Gang med en slavisk Prinsesse Gunhild, der fødte ham Sønnerne Harald og Knud, og anden Gang med Sigrid Storraade, med hvem han fik Datteren Estrid, som blev gift med Ulf Jarl af den svenske Kongeslægt. Svends Søn Knud den Store, der blev Konge over England, Danmark og Norge og en Del af Sverige, var saaledes Estrids Halvbroder og Svoger

til Ulf Jarl. Mens Familien var samlet i Roskilde i Julen 1026, opstod der Skænderi mellem Knud og Ulf Jarl. Ulf gik ud af Kongsgaarden, og Knud befalede rasende en af sine Mænd at følge efter ham og dræbe ham. Han traf Ulf i Kirkens Kor og jog sit Sværd igennem ham. For at sone denne Helligbrøde maatte Knud give Estrid store Gaver i Form af Jordegods, og Estrid overlod Kirken disse Gaarde som sit Bidrag til en ny Kirkes Opførelse. Hun døde 1074, over 70 Aar gammel.

Naar Trækirken ikke længere var stor nok, skyldtes det, at Roskilde under Kong Knud var blevet Bispesæde. Derved forøgedes Antallet af de Gejstlige, der skulde forsamles i Koret, og en ny og større Kirke var paakrævet. Opførelsen stod paa i mange Aar, og baade Estrid og hendes Søn Svend, der blev Konge i 1047, og hans nære Ven Biskop Vilhelm, deltog med stor Interesse i Kirkens Bygning. Den indviedes først under Biskop Svend Nordmand ca. 1080, og da var baade Estrid, Svend og Vilhelm døde og begravet i Kirken.

Den nye Stenkirke stod i godt 200 Aar, saa maatte ogsaa den vige Pladsen for en endnu større. 1100-Tallet var Aarhundredet for de store Domkirkers Opførelse, Landets Biskopper kappedes formelig om at bygge store Katedraler, og henimod Aar 1200 kom Turen til Roskilde. Absalons Slægtning og Efterfølger paa Roskilde Bispestol, Peder Sunesøn, begyndte

da Bygningen af den store Murstenskirke, som staar endnu. I de fire Hovedpiller i Højkoret udsparede man fire smaa Gravkamre, og her lagde man nu de fire første Kirkebyggeres jordiske Rester til Hvile: Harald Blaatand, Estrid, Svend Estridsøn og Biskop Vilhelm. I Begyndelsen af 1500-Tallet blev der over hver Grav malet et Kalkmaleri af hver af dem, saaledes som man havde tænkt sig, at de havde set ud, og med en Tekst, der angav Navnet paa den, der laa begravet i den paagældende Grav.

Her laa de saa i 700 Aar, indtil der i 1911 blev givet Tilladelse til at foretage en videnskabelig Undersøgelse af dem. Den blev foretaget af Professoren i Anatomi ved Københavns Universitet, Fr. C. C. Hansen, der i 1914 offentliggjorde Resultatet af sine Undersøgelser i et stateligt Værk. Hensigten med Undersøgelsen var først at fastslaa, om der fandtes menneskelige Skeletter i Gravene og i bekræftende Fald at forsøge at identificere disse med dem, de angaves at være. Paa Forhaand maatte det forekomme sandsynligt, at Angivelserne var korrekte; da den nuværende Kirke byggedes, havde Harald Blaatand ligget begravet i ca. 225 Aar og de tre andre i ca. 150 Aar. Alle tre Kirker laa paa nøjagtig samme Sted, og man maatte formode, at baade Kongeslægten og de Gejstlige i den forløbne Tid havde vidst god Besked med, hvor de fire Personer havde deres Grave.

Den Grav i Højkoret, der angaves at rumme Harald

Blaatand, viste sig at være tom. Han døde i 985 i Jomsborg, hvor han havde søgt Tilflugt for sin Søn Svend Tjugeskægs Forfølgelse. Hvor han saa er blevet begravet, vides ikke. Muligvis har han ladet indrette sig et Gravsted i sin Trækirke, hvor man maaske har foretaget en symbolsk Begravelse og læst Sjælemesser for ham. Det tomme Gravkammer synes at vise, at man har udsparet de fire smaa Kamre i Korets Hovedpiller, før man aabnede de gamle Grave i Kirkegulvet.

I Estrids Grav fandt man et næsten fuldstændigt Skelet af en gammel Kvinde, der mange Aar før sin Død havde brækket den venstre Overarm. Brudet var helet med en ikke særlig stor Forskydning af Brudstykkerne. Af hendes Skelet kunde man tydeligt se, at hun havde været temmelig skævrygget, og at hun derfor har baaret sin højre Skulder en Del højere end den venstre. Hvis hun havde haft en rank Ryg, vilde hun have været ca. 177 cm høj, men hendes Rygskævhed har medført, at hun kun har været ca. 171 cm høj. Af Slidet paa hendes Tænder og af andre anatomiske Fund kunde man anslaa hendes Alder til ca. 70 Aar. Fortænderne var temmelig stærkt fremadrettet og skraatstillet, saa at hun har haft vanskeligt ved at holde Læberne mod hinanden. Kraniet havde en usædvanlig Form, idet det var meget aflangt og lavt, og det var desuden temmelig usymmetrisk. Iøvrigt var samtlige Skelettets Knogler overordentlig velbevaret; dette gælder ogsaa for de senere undersøgte

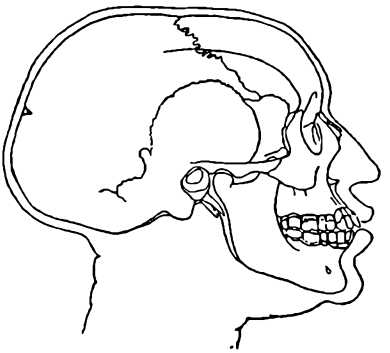

Estrids Kranium i Profil

Skeletter og forklares derved, at Bløddelene helt er forsvundet under Opholdet i Jorden under Kirkegulvet, og at Knoglerne derefter har henligget urørt i den tørre Luft i de smaa Gravkamre i Hovedpillerne i de mange Aar.

Prof. Hansen lod nu Kraniet fotografere i Profil og forsøgte at rekonstruere hendes Ansigtsprofil, som den havde set ud, da hun levede. Dette lyder maaske nok noget hasarderet, men i Virkeligheden afgiver Ansigtsskelettet og Tændernes Stilling særdeles gode Muligheder for en saadan Rekonstruktion. Selv Næsens Konturer, der jo er af saa stor Betydning for Profilen, angives temmelig nøjagtigt af Skelettets Næseaabning og ikke mindst Næsebenene, og her var det for alle de fundne Kranier saa heldigt, at disse Dele af Ansigtsskelettet var absolut ubeskadigede.

Den rekonstruerede Ansigtsprofil viser os da Billedet af en gammel Kvinde, der afgjort ikke har været smuk, med fremskudt Mund og delvis adskilte Læber og med den omtalte mærkelige langagtige Hovedform. Fra anden Side ved man, at det i de Tiders fornemme Slægter ansaas for særlig smukt, at Kvinderne havde en saadan aflang Hovedform, og at man rimeligvis – ligesom visse Steder i Holland op til vore Dage – har lagt en Slags Bandage om de smaa Pigers Hovede for at fremkalde denne Hovedform.

Vi kan da konkludere, at der i det Gravkammer, der angiveligt skulde være Estrids, fandtes et Skelet af en Kvinde, hvis Alder svarede til Estrids Alder ved hendes Død, og hvis Kranies Form synes at vise, at hun har været af fornem Slægt. Der er i dette intet, der tyder imod den Antagelse, at det virkelig er Estrids Skelet. Et enkelt Træk kan maaske yderligere bestyrke Antagelsen. Cirka 30 Aar gammel indgik Estrid (efter Ulf Jarls Død) Ægteskab med Hertug Robert le Diable af Normandiet. Da de to næppe har set hinanden forinden, maa det antages at have været et »politisk« Parti. Han forskød hende imidlertid snart efter Brylluppet, og dette kan tænkes at være foraarsaget af Estrids uskønne Ansigt og skæve Ryg og Holdning.

I den Grav, der bar Svend Estridsøns Navn, fandt man et praktisk talt fuldstændigt bevaret Skelet af en Mand. Det er betydelig lettere, end mange fore-

stiller sig, at bestemme Kønnet paa et Skelet af en voksen Person; blot Pandebenet, den halve Underkæbe eller Halvdelen af Bækkenet er bevaret, kan man uden større Vanskeligheder afgøre Kønnet. Manden har været ca. 187 cm høj og haft en kraftigt udviklet Muskulatur. Efter Tændernes Slidflader og Kranieknoglernes Forhold at dømme har han været mellem 50 og 60 Aar gammel, da han døde. Da Svend Estridsøn efter alt at dømme har været ca. 58 Aar, da han døde, passer dette foreløbig godt.

Ved Undersøgelsen af Lemmernes Knogler var især Laarbenene iøjnefaldende ved nogle ejendommelige Slidflader paa Laarbenshalsen og den nederste Del af Ledhovedet. De fandtes paa begge Sider og var ikke opstaaet efter Døden, men i levende Live; det fremgaar af deres Udseende og af deres symmetriske Beliggenhed og endelig deraf, at Skelettet iøvrigt var særdeles velbevaret. Det har senere vist sig, at saadanne Forandringer ikke er nogen sjælden Forekomst paa Skeletter fra Middelalderen; deres Aarsagsforhold er ukendt. Vigtigere var en abnorm Vinkel mellem Laarbenshalsen og Laarbensskaftet samt en Række Uregelmæssigheder ved Underextremiteternes Led. Man kunne heraf drage følgende Konklusion: den Mand, der laa begravet her, har haft en abnorm Gang; han har haft Tendens til at dreje Knæleddene indad under Gangen, og for at kunne føre den ene Fod frem foran den anden har han

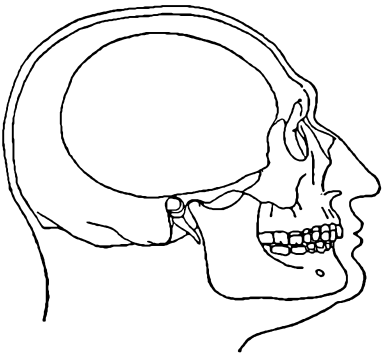

Svend Estridsøns Kranium i Profil

maattet holde Knæene ud til Siden og bøje lidt i Hofteleddene. Hans Gang har saaledes været uskøn, skrævende og rokkende, og han har maattet føre Kroppen over mod højre Side, naar han under Gangen støttede paa højre Ben og mod venstre Side, naar han førte højre Ben fremad. Han har passet bedst til en Hesteryg.

Kraniet var stort, kraftigt og langskallet uden dog at have en abnorm Længde som Estrids. Den rekonstruerede Ansigtsprofil viser ham som en smuk, udtalt mandig og myndig Herre med et roligt, ligesom prøvende Udtryk. Tegner man – set en face – Kraniets og Underkæbens Konturer, Øjenhulerne, Næseaabningen og Tandrækkerne, og lægger man denne Tegning over en tilsvarende Tegning af Estrids Kranium, viser det sig, at Linjerne enten falder ret nøj-

agtigt sammen eller forløber nogenlunde parallelt svarende til, at Estrids Kranium og Underkæbe er noget mindre end Mandskraniet; dette kunde tyde paa Slægtskab mellem de to Mennesker og svarer iøvrigt til, at ogsaa de to Ansigtsprofiler viser betydelige Lighedspunkter.

Vender vi os nu til, hvad de historiske Kilder fortæller os om Svend Estridsøn, faar vi meget værdifulde Oplysninger. Snorra Sturlason oplyser i Magnus den Godes Saga: »Svend Ulfsøn var en overmaade smuk Mand af Udseende; han var ogsaa meget høj og stærk og den største Idrætsmand og en veltalende Mand. Det var alle Mænds Udsagn, der kendte ham, at han besad alle de Egenskaber, der pryder en god Høvding«. Sammenholder man denne Beskrivelse med det undersøgte Mandsskelet og Ansigtsprofilen, vil man finde den smukkeste Overensstemmelse mellem dem.

Af endnu større Interesse er imidlertid en Fortælling i Harald Haarderaades Saga. Før vi læser den, maa vi kort erindre os Svend Estridsøns Kongegerning. Da Magnus den Gode døde i 1047 efter at have været Konge i Danmark og Norge, fulgte Svend ham paa Tronen i Danmark. I en urolig Tid med stadige Krige med Nordmændene lykkedes det ham med passende Vekslen mellem Eftergivenhed og Fasthed og med Udfoldelse af stort diplomatisk Snilde at holde sammen paa Riget og befæste sin Magt, ogsaa over-

for Kirken; han er i Virkeligheden en af de største politiske Begavelser i den danske Kongerække. Men nogen stor Krigshelt var han saavist ikke, han tabte de fleste af de Slag, han udkæmpede.

Om et af disse Slag, der holdtes ved Nisaaen 1062, fortæller Harald Haarderaades Saga: »Kong Svend flygtede nu op paa Land og var selvanden. De kom henimod Morgen til en lille Hytte, hvor de tog ind, fordi Nordmændene ransagede Landsbyen og de større Gaarde. Der var en gammel Husfrue, og hun spurgte, hvad for Mænd de var. Han, som var Svends Ledsager, førte mere Ordet paa begges Vegne og sagde til Konen: »Vi er omfarende Mænd og trænger til jeres Gæstfrihed«. Da sagde Konen: »I tér jer, som om I var Stormænd, og I ved vel at fortælle nogle Tidender. Har maaske disse Konger kæmpet i Nat, eller hvad har det været for en Raaben og Larm, der har været i Nat, og for hvis Skyld vi hverken har faaet Ro eller Søvn?« »Det er nok saa rimeligt«, svarede han, »at Kongerne har kæmpet«. Da sagde Konen: »Hvem har gaaet af med Sejren?« »Nordmændene har sejret«. Da sagde Konen: »Er vor Konge dræbt?« Han svarede: »Flygtet er han«. Da sagde Konen meget dumme Ord: »Elendige er vi for saadan en Konge, og altid vorde os Ve: Vi har en Konge, der baade er halt og ræd!« Da sagde den Mand, som mindre havde talt hidtil: »Lad os hellere tro, Kone, hvad der er mere sandsynligt, at Kongen ikke er ræd, men sejr-

sæl er han ikke«. Og saa følger et morsomt lille Træk fra Dagliglivet, som gør hele Fortællingen saa levende og viser, at det er Kong Svends Ledsager, der har berettet om Nattens Begivenheder. »Om Morgenen, før de skulde spise Davre, gav Konen dem Haandtvæt, og han, som var gaaet sidst, vaskede sig først og tog straks Haandklædet og tørrede sig midt paa det. Konen greb Klædet og rykkede det fra ham og sagde: »Tag Haandklædets Ende og gør det ikke alt paa een Gang vaadt!« Da sagde den høje Mand: »Det kan endnu ske, Kone, hvis Gud vil, at jeg faar saa megen Anseelse, at jeg tørrer mig midt paa Haandklædet!«

Fortællingen viser os, at det har været almindelig kendt, at der har været noget abnormt ved Svends Gang, som man har opfattet som haltende; det har dog ikke været saa slemt, at han har faaet Øgenavn efter det. I sit Svar til Konen benægter Kongen heller ikke, at han er halt, men kun, at han er ræd. Den abnorme Gangart har været en Kendsgerning. Alt dette svarer fortræffeligt til, hvad man kunde paavise paa det undersøgte Skelet, og alt tyder saaledes paa, at det virkelig er Svend Estridsøn, der ligger begravet i den Grav, der bærer hans Navn. Og derved bestyrkes den Antagelse, at den gamle Kvinde i den Grav, der bærer Estrids Navn, er hans Mor.

Det fjerde Gravkammer i Højkoret er betegnet som Biskop Vilhelms. Da det blev aabnet, viste det sig

til alles Overraskelse at indeholde to Skeletter, der var holdt smukt adskilt fra hinanden ved en vandret Blyplade. De var begge to særdeles velbevaret og tydeligt mandlige. Det øverste var af en ca. 181 cm høj kraftig Mand paa ca. 60 Aar. Han havde i mange Aar haft en svær Gigtlidelse i flere Led, især i Knæleddene, der har været saa stive, at han ikke har kunnet bøje dem. Desuden var hele Rygsøjlen med Undtagelse af Halshvivlerne meget angrebet af Gigt, i saa høj Grad, at han maa have været næsten ganske stiv i Ryggen. Tænderne var meget stærkt slidt, og ved to af Kindtænderne har der i længere Tid før Døden været en kronisk Kæbebetændelse, som kan tænkes at have været medvirkende Aarsag til hans Gigtlidelse. Paa Overarmene, Nøglebenene, Brystbenet og Skulderbladene saas overordentlig kraftige Spor af Muskeltilhæftningerne. Dette viser, at visse Muskler har været brugt usædvanlig stærkt, og det er netop de Muskler, der anvendes, naar man gennem mange Aar har maattet bære Legemsvægten ved at bruge Krykker. Denne Antagelse er i den smukkeste Overensstemmelse med den svære Gigtlidelse, der har forhindret ham i at bevæge Knæene; han har simpelthen ikke kunnet gaa uden Krykker.

Ogsaa Kraniet var meget velbevaret. Den rekonstruerede Ansigtsprofil viser et højst ejendommeligt Billede af en alvorlig, intelligent, myndig og streng Herre.

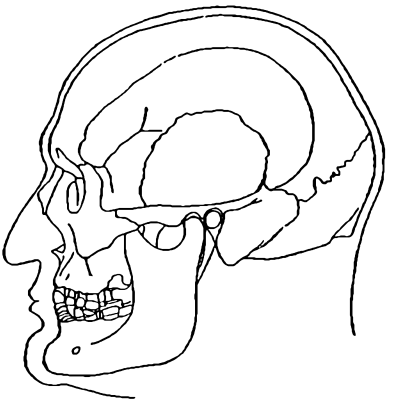

Biskop Vilhelms Kranium i Profil

Det underste af de to Skeletter var ogsaa tydelig mandligt, men af en helt anden Type. Han har været ikke mindre end 203 cm høj, og hans Lemmers Knogler var tilsvarende store og grove. Alderen ansloges til mellem 50 og 60 Aar. Kraniet var mærkværdigt ved at have en ret lille Hjerneskal, medens Ansigts- og Kæbeknoglerne var paafaldende store. Tænderne var stærkt slidt, og ogsaa han har i længere Tid lidt af en svær Kæbebetændelse, udgaaet fra inficerede Tænder. Ogsaa for hans Vedkommende kan denne Kæbebetændelse have været medvirkende Aarsag til en kronisk Gigtlidelse i Rygsøjlen, der dog ikke har været tilnærmelsesvis saa svær som for det andet Skelets Vedkommende. Lemmerne har ikke været angrebet af Gigt, men midt paa højre Laarbens Yder-

side fandtes en tydelig Læsion i Form af en aflang Aabning i Knoglen, parallelt med Knoglens Længdeakse. Den var 16 mm lang og 2–3 mm bred og naaede ikke ind til Marvhulen. Opadtil var den spids, nedadtil mere afrundet. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at den var fremkaldt af en spids, haard Genstand, en Pile- eller Spydspids f. Ex. Spidsen maa have været brækket af og være blevet siddende i Knoglen; hvis hele Vaabnet havde siddet fast i den, vilde man have kunnet fjerne det, og i saa Fald vilde Knoglesaaret nok være lægt igen. Nu kan man fastslaa, at det afbrækkede Fremmedlegeme har fremkaldt en kronisk Betændelse i Knoglen; der har dannet sig Materie, der er løbet nedad over Aabningens nederste Ende og derved gjort denne mere glat og afrundet end den øverste Del. Materien er derefter løbet ud gennem en Fistel i Huden længere nede paa Laaret. Hele Processen maa have varet i mange Aar. Pilespidsen kan let være faldet ud af Knoglen, da Skelettet overflyttedes fra Graven under Kirkegulvet til Gravkammeret i Hovedpillen.

Den rekonstruerede Ansigtsprofil viser et meget mærkeligt Billede, der leder Tanken hen paa en Sværvægtsbokser, det paafaldende lille Hoved med lav, skraat affladet Pande og fremskudt Ansigtsparti og med de vældige Kæber. Det er afgjort ikke præget af Skønhed saa lidt som af Intelligens.

For at kunne løse den Gaade, der knytter sig til

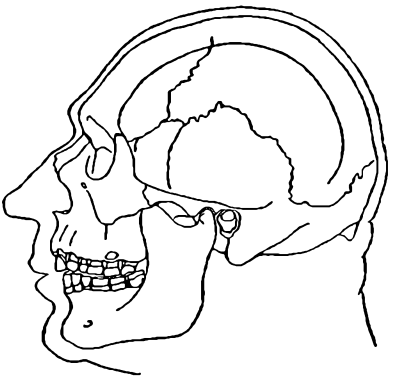

Biskop Assers Kranium i Profil

Fundet af de to Mandsskeletter i det Gravkammer, der bærer Vilhelms Navn, maa man igen ty til de gamle Historieskrivere. Det vides, at Biskop Vilhelm blev begravet foran Højalteret i den første Stenkirke, som han selv havde været med til at bygge. Men desuden fortæller Saxo, at Biskop Asser (af ukendt Aarsag) blev begravet i Biskop Vilhelms Grav. Om Asser ved man, at han i alt Fald i 1147 var Biskop i Roskilde, hvor han døde i 1157 eller 1158. Hans Efterfølger blev Absalon. Desuden fortæller Saxo, at Asser (i 1147) deltog i et Togt mod Venderne, hvor han bl. a. kæmpede ved Belejringen af Byen Dobin – forøvrigt uden større Held. Om Assers Begravelse fortæller Saxo endvidere, at man aabnede Biskop Vilhelms Grav og »fandt Bispens Kaabe mellem hans muldne Ben« og lagde disse til Side i den

ene Ende af Graven, hvorpaa man lagde Asser ned i den.

Da Biskop Svend Nordmand havde bygget den nuværende Kirke og vilde overføre de fire første Kirkebyggeres jordiske Rester til de smaa Gravkamre i Højkoret, kan man let forestille sig hans Tvivlraadighed, da han i Biskop Vilhelms Grav fandt to Skeletter, nemlig Assers og Vilhelms. Han har naturligvis nok vidst, at Asser laa begravet i Vilhelms Grav, men han har ikke turdet afgøre, hvem der var hvem, og for alle Tilfældes Skyld har han saa lagt begge Skeletter op i Højkorets Gravkammer. Det har da været rimeligt, om man først optog det Skelet, der laa udstrakt midt i Graven (Assers) og lagde det underst i det nye lille Gravkammer, derpaa en Blyplade, og øverst de Knogler, der laa i den nederste Ende af Graven (Vilhelms).

Man kan nu efterprøve Rigtigheden af denne Hypotese. Om Vilhelm ved man, at han var en fremragende Prælat af stor Myndighed, Strenghed og Viljestyrke og en dygtig og intelligent Mand. Dette passer godt med det Billede, det øverste Skelet frembyder, dels Ansigtsprofilen, dels den Omstændighed, at han ikke har givet op overfor sin svære og smertefulde Gigtlidelse, men har haft Energi nok til at tvinge sig til at gaa med Krykker. Man kan levende forestille sig ham som den højtbegavede Svend Estridsøns nære Ven.

Om Biskop Asser derimod ved man ikke meget, hans Virke har ikke sat sig noget Spor i Kirkens Annaler, og hans Minde er ganske blevet fordunklet af hans Efterfølger, den berømte Absalon. Derimod ved man, at han har været i Krig, og dels passer dette godt med hans herkuliske Kræfter og hans mægtige Krop, dels kunde det godt rime med »Skudsaaret« i hans Laarben. Hans ret ubegavede Ansigtsudtryk vilde gøre det svært at forestille sig ham som Kong Svends gode Ven, derimod vilde det passe bedre paa et Venskab med den enfoldige Erik Lam, hvis Kapellan han var i 1142.

Alt tyder saaledes paa, at det øverste Skelet har været Biskop Vilhelms og det underste Biskop Assers.

Da Professor Hansens Undersøgelser var afsluttet, blev de fire Skeletter igen muret inde i de smaa Gravkamre, hvor de havde ligget i 700 Aar. Der har været rejst visse Indvendinger mod Hansens Konklusioner. Man har f. Ex. ikke villet anerkende, at stort Hjernerumfang skulde svare til høj Begavelse og omvendt, og denne Indvending er utvivlsomt rigtig. Angaaende Svend Estridsøns Skelet har man paavist, at Knogleforandringerne paa hans to Laarbenshalse ikke er usædvanlige paa Skeletter fra Middelalderen. Disse Forandringer paa Svend Estridsøns Skelet maa imidlertid ses i Sammenhæng med Abnormiteterne ved hans Hofte-, Knæ- og Fodled. Herom kan man overbevise sig ved at læse Professor Hansens Rede-

gørelser af de omtalte Undersøgelser, der ogsaa omfatter højst interessante Undersøgelser over Valdemar den Stores Dronning Sophie og Valdemar Sejrs anden Dronning Berengaria, hvis berømmelige Skønhed formelig lyser ud af hendes Kraniums ædelt formede Linjer. De fire Profilrekonstruktioner i dette Kapitel er reproduceret efter Tegninger i Professor Hansens Bog.

Litteraturhenvisninger

I de fleste af de anførte Arbejder findes udførlige Henvisninger til andre Bøger og Afhandlinger, der har været benyttet som Kildemateriale af Forfatteren.

Henrik VIII

A. F. Pollard: Henry VIII. Edinburgh 1902. – M. Hume: The Wives of Henry VIII. London 1905. – MacLaurin: The Case of Anne Boleyn og The Tragedy of the Tudors (i Post Mortems of Mere Mortals. New York 1930). – P. Ganz: The Paintings af Holbein the Younger London 1950.

Karl XII

Frans G. Bengtsson: Karl XII.s Levnad I–II. Stockholm 1935. – A. Nyström: Kung Karl XII. Sammansvärjningen. Stockholm 1928. – A. Key-Åberg: Om Konung Karl XII.s Banesår. Stockholm 1918. – Sandklef et al.: Karl XII.s Död. Stockholm 1940. – Sandklef: Kulknappen och Carl XII.s Död. Malmö 1941.

Kong Hans

C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie I. København 1864. – C. Paludan-Müller: De første Konger af den oldenborgske Slægt. København 1874. – H. E. Friis: Brudstykker af det oldenborgske Kongehus' Historie I. København 1901. – A. Heise: Unionstidens Slutning (i Danmarks Riges Historie III. København 1896–1907). – M. Petersen: Hullerne i Kong Hans' Hovede. Berl. Tid. 3. Juli 1901. – O. Boeg: Hullerne i Kong Hans' Hovede. Berl. Tid. 5. Juli 1901.

Erik XIV

E. Hildebrand: Erik XIV (i Sveriges Historia 1903). – Ahlquist: Om Sturemordene (Historisk Bibliothek 1877). – V. Wigert: Erik XIV. Stockholm 1920.

Jeanne d'Arc

Anatole France: La Vie de Jeanne d'Arc I–II. Paris 1908. – J. Quicherat: Procès de Condamnation et de Réhabilitation de Jeanne d'Arc I–VI. Paris 1841. – MacLaurin: The Problem of Jeanne d'Arc (i Post Mortems of Mere Mortals. New York 1930).

Corfitz Ulfeldt

Paus: Corfitz Uhlefeldts Livs og Levnets Historie I–II. København 1746–47. – S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie I–II. København 1877–81. – Victor Lange: Corfitz Ulfeldt. København 1931. – Johs. Helweg: Var Corfitz Ulfeldt sindssyg? Tilskueren 1913. – Egenhændige Breve og Dokumenter i Rigsarkivets Egeskabssamling Fasc. 16 og 17.

Queen Anne

J. Mc. Carthy: The Reign of Queen Anne I–II. London 1902. – J. Rae: Queen Anne (i Deaths of the Kings of England). London 1932 – C. H. Brasch: Prins Georg af Danmark. København 1890. – Gilbert Burnet: History of his own Time. London 1870.

Richard III

Gairdner: History of the Life and Reign of Richard III. London 1878. – Paul M. Kendall: Richard III. London 1955. – L. E. Tanner & W. Wright: Recent Investigations regarding the Fate of the Princes in the Tower. Archaelogia Vol. LXXXIV 1935.

Svend Estridsøn, Estrid, Biskop Vilhelm og Biskop Asser

Fr. C. C. Hansen: De ældste Kongegrave og Bispegrave i Roskilde Domkirke. København 1914. – Samme: Identifikation og Rekonstruktion af historiske Personers Udseende paa Grundlag af Skelettet. Københavns Universitets Festskrift 1921. – Carl M. Fürst: När de döda vittna. Stockholm 1920.

A. BACKHAUSEN, HORSENS.

Denne fængslende lille bog er ikke en videnskabelig afhandling; den er skrevet i en let tilgængelig form, således at enhver historisk interesseret læser uden særlige forudsætninger kan have rigt udbytte af den.

Dr. med. Ove Brinch har sat sig for at beskrive sygdomsbilledet hos så interessante personligheder som Henrik d. VIII, Erik d. IV, Karl d. XII, Corfitz Ulfeldt, Kong Hans, Dronning Anne af England, Richard d. III og fl. andre, og viser hvordan sygdomme kan indvirke på de pågældendes handlemåde.

Når en almindelig borger i vore dage bliver syg, kan det let komme til at gå ud over hans arbejde, men det skader i reglen højst hans egen virksomhed og hans familie; men når patienten i gamle dage var en enevældig konge eller en højtstående statsmand, kunne hans sygelige reaktioner komme til at skade et helt folk og en nation. Derfor er det af interesse at gøre rede for hans sygdom og de følger, den kunne få for hans undergivne.

THANING & APPELS FORLAG

A. W. Henningsens Bogtrykkeri